M. T.

CICERONIS

DE

DIVINATIONE

LIBRI DUO.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE:

IN AEDIBUS ACADEMICIS

EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS

M DCC XLVIII.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

LIBRI DUO.

DIVINATIONE

DE

CICERONIS

LIBRI PRIMI ARGUMENTUM.

Quaeſtio de natura Deorum duas tanquam appendiculas habet, alteram de Divinatione, alteram de Fato, quibus adjectis demum plene perfecteque ſatisfactum ei quaeſtioni videtur. itaque Cicero eam, quae eſt de Divinatione, duobus libris pertractavit. in primo libro inducitur Q. Frater omne Divinationis genus defendens e Stoicorum diſciplina. duo ergo facit divinandi genera, unum artificioſum, alterum naturale; artificioſum partim conſtare ex conjectura, partim ex obſervatione diuturna: naturale, quod animus arripiat, aut excipiat extrinſecus ex divinitate, unde omnes hauſtos animos libatoſque habeamus. artificioſae divinationis haec genera ponit, extiſpicum, eorumque qui e fulguribus omnique oſtentorum genere praedicant, tum augurum, eorumque, qui ſignis et ominibus utantur, omneque genus conjecturale in hoc fere genere ponit. illud autem naturale aut concitatione mentis edi, et quaſi fundi videtur, cum homines per furorem vaticinantur, aut animo per ſomnum ſenſibus et curis vacuo providetur. in ſingulis autem generibus non tam rationibus, quam magna exemplorum copia utitur: quibus hoc effici putat, ut, quanquam eorum cauſae afferri nullae poſſunt, tamen quoniam acciderint, de ipſius rei veritate dubitari non poſſit. quod ſi quaedam falſa ſint, quaedam non ita uti praedicta ſint, eveniant; tamen non eſſe propterea divinationem tollendam, quod, quemadmodum, ut Cratippus concludebat, oculi poſſint aliquando non fungi ſuo munere, neque tamen propterea non ſit uſus oculorum; ſed qui vel ſemel ita ſit uſus oculis,

ut vera cerneret, is haberet ſenſum oculorum vera cernentium: ſic ad confirmandam divinationem ſatis eſſe, ſemel aliquid eſſe ita divinatum, ut id non fortuito cecidiſſe videatur, cap. 22. *eſſe autem divinationem, praeter exempla, confirmat cum conſenſu gentium et populorum, rerumque publicarum omnium, philoſophorum etiam et poëtarum*, cap. 6. 40. 41. *tum ratione hac: ſi ſunt Dii, neque ante declarant hominibus quae futura ſunt; aut non diligunt homines, aut quid eventurum ſit ignorant, aut exiſtimant, nil intereſſe hominum ſcire, quid futurum ſit; aut non cenſent ſuae majeſtatis futura hominibus praeſignificare; aut ea ne ſignificare poſſunt. at neque &c.* cap. 38. *ducit autem divinationem omnem a tribus rebus, a fato, a Deo, et a natura.* fatum *eſſe non id, quod ſuperſtitioſe, ſed phyſice dicatur, colligationem quandam cauſarum; quam qui perſpiciat animo, is poſſit futura omnia tenere: quod cum nemo praeter Deum facere poſſit, relinquendum eſſe homini, ut ſignis quibuſdam conſequentia et futura, in cauſis tanquam in ſeminibus condita, declarantibus praeſentiat. quod ad* naturam *attineat, conſtare, quanta ſit animi vis ſejuncta a corporis ſenſibus, qua fiat ut animi hominum, cum aut ſomno ſoluti vacent corpore, aut ſua ſponte furore quodam correpti moveantur, cernant ea, quae corporibus permixti videre non poſſint*, cap. 55. *et ſeq.* ERNESTUS.

LIBRI SECUNDI ARGUMENTUM.

Hoc libro continetur Ciceronis contra Stoicam rationem a fratre explanatam et defenſam diſputatio. initium ejus eſt a Carneadeo argumento, quod nulla eſt divinationis tanquam materia (objectum). nam nec eſt

earum rerum, quae ſenſibus ſubjectae ſunt, nec earum, quae in philoſophia diſſeruntur, nec earum, quae in republica verſantur. nam quod divinatio dicitur eſſe rerum fortuitarum; primum, venti, eventus morborum, multa alia, ſunt fortuita, neque tamen e Stoicorum mente divinationi ſubjecta: deinde ſi fortuita haec dicuntur, quae nec ratione, nec arte provideri poſſunt, quod in fortuna poſita ſunt; nulla poteſt earum rerum eſſe praeſenſio, quae nihil habent rationis, quare futurae ſint. quod ſi omnia cauſas certas habent, nullae ſunt res fortuitae, adeoque nec divinatio. ſi fatum continet omnia, nil divinatio prodeſt. neque vero utilis hominibus eſt futurarum rerum ſcientia; quod proviſio malorum totam vitam acerbam eſſet redditura, neque tamen ullo modo, ſi fatum eſſet, levari mala re divina poſſent, cap. 3, 10. *ſed hac tanquam levis armaturae prima excurſione facta, cominus agere incipit, et ipſa cornua Stoicae rationis commovere aggreditur. itaque ſingula divinationum genera excutit, et quare rejicienda ſint, demonſtrat. initium facit ab haruſpicina, et toto genere artificioſo, et primo* exta *inſpicit; quibus quae praeſignificari dicuntur, non poſſunt cognita eſſe obſervatione diuturna, neque ipſa conformantur, aut ante, aut inter immolandum a numine Deorum, quibus nihil eſt cum extis commune; aut ab ipſa natura, cui, etſi eſt quaedam omnium rerum cognatio, tamen nulla cum extis convenientia eſſe poteſt. neque intelligi poteſt, quomodo immolaturus convenientem rebus hoſtiam inveniat. ſi duce divina vi, et ſi immutantur a Diis exta, unde poſt triſtia exta ſtatim laeta, aut unde tam ſubita Deorum plācatio? unde denique eodem tempore ab aliis litatur, ab aliis non item*, cap. 12. *&c.* fulgura *autem et* fulmina *ex prima hominum admiratione et timore credita ſunt mitti a Jove. quia autem ſunt incerta, nil certi ſig-*

nificare poſſunt. neque ſi quid praeſignificarent, ratio eſſet, quare tam multa fruſtra in ſylvas, montes, maria mitterentur. quod ſi quid interdum accidit, quod fulmine ſignificatum videri poſſit, caſu id ita apte cadit: cap. 18. *&c.* oſtenta *pleraque falſa ſunt; quae autem vera: ut monſtra, ea homines mirantur, quia non ſaepe fiunt; quae ſi fieri non potuiſſent, non facta eſſent; ſin potuerunt, non debebant mirabilia videri. cauſarum ignoratio admirationem facit in rè nova, in rebus uſitatis non item. quare vero Dii oſtenta mittunt, ſi ſine interprete intelligi non poſſunt, et ſi, quae portenduntur mala, caveri non poſſunt? interpretationes praeterea incertae ſunt et ſaepe inter ſe repugnantes, ut plane fruſtra oſtentum miſſum ſit:* cap. 22. *&c. jam* auſpicia *etſi ſunt à Romulo divinationis cauſa inſtituta, tamen poſtea ad opinionem tantum vulgi, et ad magnas reip. utilitates retenta et conſervata ſunt. nam illud auſpicium e pullis, cum tam coactum et expreſſum eſt, divini habere nihil poteſt. ex caeteris vero avibus auguria diverſa ſunt apud Romanos et alios populos, nec apud illos nunc adhibentur, niſi in re bellica; neque tamen et hic ſemper, poſtquam bella a Proconſ. et Propraet. adminiſtrari coeperunt, qui auſpicia non habent; ex acuminibus autem auſpicia, quod genus totum militare eſt, jam M. Marcellus conſul omiſit. ipſorum autem auſpiciorum afferri poteſt, neque idonea cauſa, neque idoneus auctor et inventor, neque ulla eſt eorum conſtantia:* cap. 33. *&c.* omina *porro ſi valerent, nemo libero et quieto animo eſſe poſſet, nil agere ratione duce, ſed omine et caſu:* cap. 40. ſortes, *tanquam Praeneſtinae, fabuloſam inventionem habent, nec eſt in iis aliquid certi, cum fortunae monitu, tanquam nutu capitis aut alio ſigno tollantur, a puero miſceantur et ducantur; itaque cum caeteris etiam nunc con-*

temnuntur: cap. 41. Chaldaeorum autem ratio cum ab ipsis celeberrimis Astrologis repudiatur, tum rationem habet fictam et absurdam. neque enim potest intelligi, quomodo a stellis, ex infinito paene intervallo contagio ad terram pertineat. quod si affectio caeli, quare non potius venti tempestatesque, item locorum ingenia ad ortum nascentium pertinent, quae in diversis orbis partibus diversa sunt? neque verum est, eodem tempore, hoc est, eodem caeli et siderum statu natis eadem fata instare, cum constet, eadem hora natis, tanquam geminis, diversa, diversis autem temporibus natis eadem accidisse. quid? quod eodem tempore nati non propterea etiam eodem astro nati sunt, quod ὁρίζοντες, hoc est, orbes finientes, varietatem maximam habent, aliique in aliis locis sunt. denique constituta ratione Chaldaeorum tollitur seminis vis, quae maxima esse solet: cap. 42. &c. repudiato genere artificioso ad naturale progreditur, cujus prima pars est futurorum per furorem praedictio. in qua mirum illud est, quod, quae sani non vident, ea insani videre putantur. quod autem ex hoc genere libri Sibyllini sunt, facile intelligi potest, eos esse confictos, idque cum multis aliis ex rebus, tum vero imprimis ex eo, quod et versibus scripti sunt, et ἀκροστιχὶς adhibita est. reliqua a vetustate celebrata vaticinia fabulosa sunt, ipsaeque oraculorum sortes partim falsae, partim casu verae, partim flexiloquae, ambiguae et obscurae; denique jamdiu desierunt, quod fieri non potuit, si vis illa divina fuit: cap. 54. &c. somniorum longa repetitur a Stoicis defensio, qui rationem eorum a mentis divinitate et conjunctione cum aliis mentibus ducunt. sive autem mentes per se, sive externa visione moventur, permulta falsa somniantibus videri possunt pro veris, quod et

vigilantibus accidit. neque vero ſi unum ex innumerabilibus verum ſomnium fuit, propterea ſomniis fides habenda, quod id caſu accidit. quod ſi vero ſomniis verum videremus, aut divina vis quaedam conſulens nobis ſomniorum ſignificationes faceret; aut conjectores ex quadam convenientia naturae, quid quamque rem ſequeretur, intelligerent; aut denique obſervatio quaedam conſtans eſſet, et diuturna, cum quid ſecundum quietem viſum eſt, quid evenire ſoleret; quorum cum nullum ſit, etiam ſomniorum divinatio explodenda eſt: cap. 58. *&c. quod autem exemplis potius quam rationibus uſus eſt Quintus, id non dignum Philoſopho judicat* cap. 11. *neque illam latebram probat, in quam ſe conjecit Quintus, cum rationem ſe cauſamque non quaerere diceret, ubi res videret:* cap. 20. *in Stoicorum autem ratione, qua divinationem eſſe concludant, ſumi ait ea, quorum nihil iis concedatur;* cap. 49. *&c. neque tandem, quod oculi quamquam aliquoties decepti, tamen ſenſum videndi haberent, propterea etiam divinationem eſſe, etſi ſaepe fallatur; quod oculi vera cernentes utantur natura et ſenſu, animi autem in ſomniis aut vaticiniis vera cernentes, fortuna et caſu,* cap. 52. *et ſeq.* ERNESTUS.

M. TULLII CICERONIS DE DIVINATIONE

LIBER PRIMUS.

VETUS opinio eſt, jam uſque ab heroicis ducta temporibus, eaque et populi Romani et omnium gentium firmata conſenſu, verſari quandam inter homines divinationem, quam Graeci μαντικὴν appellant, id eſt, praeſenſionem et ſcientiam rerum futurarum. magnifica quaedam res et ſalutaris, ſi modo eſt ulla: quaque proxime ad deorum vim natura mortalis poſſit accedere. itaque ut alia nos melius multa quam Graeci, ſic huic praeſtantiſſimae rei nomen noſtri a divis, Graeci, ut Plato interpretatur, a

furore duxerunt. gentem quidem nullam video, neque tam humanam atque doctam, neque tam immanem tamque barbaram, quae non ſignificari futura, et a quibuſdam intelligi, praedicique poſſe cenſeat. principio Aſſyrii, ut ab ultimis auctoritatem repetam, propter planitiem magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum caelum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, trajectiones motuſque ſtellarum obſervaverunt: quibus notatis, quid cuique ſignificaretur, memoriae prodiderunt. qua in natione Chaldaei, non ex artis, ſed ex gentis vocabulo nominati, diuturna obſervatione ſiderum, ſcientiam putantur effeciſſe, ut praedici poſſet, quid cuique eventurum, et quo quiſque fato natus eſſet. eandem artem etiam Aegyptii longinquitate temporum innumerabilibus paene ſeculis conſecuti putantur. Cilicum autem et Piſidarum gens, et his finitima Pamphylia, quibus nationibus praefuimus ipſi, volatibus avium cantibuſque, ut certiſſimis ſignis, declarari res futuras putant. quam vero Graecia coloniam miſit in Aeoliam, Ioniam, Aſiam, Siciliam, Italiam, ſine Pythio,

aut Dodonaeo, aut Hammonis oraculo? aut quod bellum ſuſceptum ab ea ſine con-
2 ſilio deorum eſt? Nec unum genus eſt divinationis publice privatimque celebratum. nam, ut omittam caeteros populos, noſter quam multa genera complexus eſt? principio, hujus urbis parens Romulus, non ſolum auſpicato urbem condidiſſe, ſed ipſe etiam optimus augur fuiſſe traditur. deinde auguribus et reliqui reges uſi: et exactis regibus, nihil publice ſine auſpiciis nec domi nec militiae gerebatur. cumque magna vis videretur eſſe et in impetrandis conſulendiſque rebus, et in monſtris interpretandis ac procurandis, in haruſpicum diſciplina; omnem hanc ex Etruria ſcientiam adhibebant, ne genus eſſet ullum divinationis, quod neglectum ab iis videretur. et, cum duobus modis animi ſine ratione, et ſcientia, motu ipſi ſuo, ſoluto et libero incitarentur; uno, furente; altero, ſomniante: furoris divinationem Sibyllinis maxime verſibus contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos e civitate eſſe voluerunt. ex quo genere ſaepe ariolorum etiam et vatum furibundas praedictiones, ut Octa-

viano bello Cornelii Culleoli, audiendas putaverunt. nec vero ſomnia graviora, ſi quae ad rempublicam pertinere viſa ſunt, a ſummo conſilio neglecta ſunt. quin etiam memoria noſtra templum Junonis Soſpitae L. Julius, qui cum P. Rutilio conſul fuit, de ſenatus ſententia refecit ex Caeciliae, Balearici filiae, ſomnio. Atque haec, ut ego arbitror, veteres rerum magis eventis moniti, quam ratione docti, probaverunt. philoſophorum vero exquiſita quaedam argumenta, cur eſſet vera divinatio, collecta ſunt. e quibus, ut de antiquiſſimis loquar, Colophonius Xenophanes, unus, qui deos eſſe diceret, divinationem funditus ſuſtulit. reliqui vero omnes, praeter Epicurum, balbutientem de natura deorum, divinationem probaverunt, ſed non uno modo. nam cum Socrates omneſque Socratici, Zenoque, et hi, qui ab eo eſſent profecti, manerent in antiquorum Philoſophorum ſententia, vetere Academia, et Peripateticis conſentientibus; cumque huic rei magnam auctoritatem Pythagoras jam ante tribuiſſet, qui etiam ipſe augur vellet eſſe; plurimiſque locis gravis auctor Democri-

tus praeſenſionem rerum futurarum comprobaret; Dicaearchus Peripateticus caetera divinationis genera ſuſtulit, ſomniorum et furoris reliquit: Cratippuſque, familiaris noſter, quem ego parem ſummis Peripateticis judico, iiſdem rebus fidem tribuit, reliqua divinationis genera rejecit. ſed cum Stoici omnia fere illa defenderent, quod et Zeno in ſuis commentariis quaſi ſemina quaedam ſparſiſſet, et ea Cleanthes paulo uberiora feciſſet: acceſſit acerrimo vir ingenio Chryſippus, qui totam de divinatione duobus libris explicavit ſententiam, uno praeterea de oraculis, uno de ſomniis: quem ſubſequens, unum librum Babylonius Diogenes edidit, ejus auditor: duo Antipater: quinque noſter Poſidonius. ſed a Stoicis, vel principibus ejus diſciplinae, Poſidonii doctor, diſcipulus Antipatri, degeneravit Panaetius: nec tamen auſus eſt negare vim eſſe divinandi, ſed dubitare ſe dixit. quod illi in aliqua re, invitiſſimis Stoicis, Stoico facere licuit, id, ut nos in reliquis rebus faciamus, a Stoicis non concedetur? praeſertim cum id, de quo Panaetio non liquet, reliquis ejuſdem

diſciplinae ſolis luce videatur clarius. ſed haec quidem laus Academiae, praeſtantiſſimi philoſophi judicio et teſtimonio comprobata eſt. Etenim nobiſmetipſis quae- 4
rentibus, quid ſit de divinatione judicandum, quod a Carneade multa acute et copioſe contra Stoicos diſputata ſint: verentibuſque, ne temere vel falſae rei, vel non ſatis cognitae, aſſentiamur; faciendum videtur, ut diligenter etiam atque etiam argumenta cum argumentis comparemus, ut fecimus in iis tribus libris, quos de natura deorum ſcripſimus. nam cum omnibus in rebus temeritas in aſſentiendo, errorque turpis eſt, tum in eo loco maxime, in quo judicandum eſt, quantum auſpiciis rebuſque divinis, religionique tribuamus. eſt enim periculum, ne aut, neglectis iis, impia fraude; aut, ſuſceptis, anili ſuperſtitione obligemur. quibus de rebus et aliàs ſaepe, et paulo accuratius nuper, cum eſſem cum Q. fratre in Tuſculano, diſputatum eſt. Nam cum ambulandi 5
cauſa in Lyceum veniſſemus: (id enim ſuperiori gymnaſio nomen eſt) perlegi, inquit ille, tuum paulo ante tertium de natura deorum: in quo diſputatio Cottae,

quanquam labefactavit ſententiam meam, non funditus tamen ſuſtulit. optime vero, inquam. etenim ipſe Cotta ſic diſputat, ut Stoicorum magis argumenta confutet, quam hominum deleat religionem. tum Quintus, dicitur quidem iſtuc, inquit, a Cotta, et vero ſaepius: credo, ne communia jura migrare videatur: ſed ſtudio contra Stoicos diſſerendi, deos mihi videtur funditus tollere. ejus orationi non ſane deſidero quid reſpondeam: ſatis enim defenſa religio eſt in ſecundo libro a Lucilio: cujus diſputatio tibi ipſi, ut in extremo tertio ſcribis, ad veritatem eſt viſa propenſior. ſed, quod praetermiſſum eſt in illis libris, credo quia commodius arbitratus es ſeparatim id quaeri, deque eo diſſeri, id eſt, de divinatione, quae eſt earum rerum, quae fortuitae putantur, praedictio, atque praeſenſio, id, ſi placet, videamus, quam habeat vim, et quale ſit. ego enim ſic exiſtimo: ſi ſint ea genera divinandi vera, de quibus accepimus, quaeque colimus, eſſe deos: viciſſimque, 6 ſi dii ſint, eſſe qui divinent. Arcem tu quidem Stoicorum, inquam, Quinte, defendis, ſi quidem iſta ſic reciprocantur;

ut et ſi divinatio ſit, dii ſint, et ſi dii ſint, ſit divinatio. quorum neutrum tam facile, quam tu arbitraris, conceditur. nam et natura ſignificari futura ſine deo poſſunt: et, ut ſint dii, poteſt fieri, ut nulla ab iis divinatio generi humano tributa ſit. atque ille, mihi vero, inquit, ſatis eſt argumenti, et eſſe deos, et eos conſulere rebus humanis, quod eſſe clara et perſpicua divinationis genera judico. de quibus quid ipſe ſentiam, ſi placet, exponam; ita tamen, ſi vacas animo, neque habes aliquid, quod huic ſermoni praevertendum putes. ego vero, inquam, philoſophiae, Quinte, ſemper vaco. hoc autem tempore, cum ſit nihil aliud, quod libenter agere poſſim, multo magis aveo audire, de divinatione quid ſentias. nihil, inquit, equidem novi, nec quod praeter caeteros ipſe ſentiam: nam cum antiquiſſimam ſententiam, tum omnium populorum et gentium conſenſu comprobatam ſequor. duo ſunt enim divinandi genera; quorum alterum artis eſt, alterum naturae. quae eſt autem gens, aut quae civitas, quae non aut extis pecudum, aut monſtra, aut fulgura interpretantium, aut

augurum, aut aſtrologorum, aut ſortium, (ea enim fere artis ſunt) aut ſomniorum, aut vaticinationum, (haec enim duo naturalia putantur) praedictione moveatur? quarum quidem rerum eventa magis arbitror, quam cauſas quaeri oportere. eſt enim vis et natura quaedam, quae tum obſervatis longo tempore ſignificationibus, tum aliquo inſtinctu inflatuque divi-
7 no futura praenuntiat. Quare omittat urgere Carneades (quod faciebat etiam Panaetius) requirens, Juppiterne cornicem a laeva, corvum a dextra canere juſſiſſet. obſervata ſunt haec tempore immenſo, et in ſignificatione eventus animadverſa et notata. nihil eſt autem, quod non longinquitas temporum, excipiente memoria, prodendiſque monumentis, efficere atque aſſequi poſſit. mirari licet, quae ſint animadverſa a medicis herbarum genera, quae radicum ad morſus beſtiarum, ad oculorum morbos, ad vulnera: quorum vim atque naturam ratio nunquam explicavit: utilitate et ars eſt et inventor probatus. age, ea, quae, quanquam ex alio genere ſunt, tamen divinationi ſunt ſimiliora, videamus.

Atque etiam ventos praemonſtrat ſaepe futuros
Inflatum mare, cum ſubito, penituſque tumeſcit,
Saxaque cana, ſalis niveo ſpumata liquore,
Triſtificas certant Neptuno reddere voces:
Aut denſus ſtridor cum celſo e vertice montis
Ortus, adaugeſcit ſcopulorum ſaepe repulſu.

Atque his rerum praeſenſionibus prognoſtica tua referta ſunt. quis igitur elicere cauſas praeſenſionum poteſt? etſi video Boëthum Stoicum eſſe conatum: qui hactenus aliquid egit, ut earum rationem rerum explicaret, quae in mari caelove fierent. illa vero cur eveniant, quis probabiliter dixerit? 8

Rava fulix itidem fugiens e gurgite ponti,
Nuntiat horribiles clamans inſtare procellas,
Haud modicos tremulo fundens e gutture cantus.

Saepe etiam pertriſte canit de pectore carmen,
Et matutinis acredula vocibus inſtat,
Vocibus inſtat, et aſſiduas jacit ore querelas,
Cum primum gelidos rores aurora remittit.
Fuſcaque nonnunquam curſans per littora cornix
Demerſit caput, et fluctum cervice recepit.

9 Videmus haec ſigna nunquam fere ementientia: nec tamen, cur ita fiat, videmus.

Vos quoque ſigna videtis, aquaï dulcis alumnae,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Abſurdoque ſono fontes, et ſtagna cietis.

quis eſt, qui ranunculos hoc videre ſuſpicari poſſit? ſed ineſt in rivis et ranunculis natura quaedam ſignificans aliquid, per ſe ipſa ſatis certa, cognitioni autem hominum obſcurior.

Mollipedeſque boves ſpectantes lumina caeli,
Naribus humiferum duxere ex aëre ſuccum.

non quaero, cur: quoniam, quid eveniat, intelligo.

Jam vero ſemper viridis, ſemperque gravata
Lentiſcus triplici ſolita grandeſcere foetu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

nec hoc quidem quaero, cur haec arbor una ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad ſignum floris accommodet. hoc ſum contentus, quod, etiam ſi quo modo quidque fiat ignorem, quid fiat intelligo. pro omni igitur divinatione idem, quod pro iis rebus, quas commemoravi, reſpondebo. Quid ſcammoneae radix ad purgandum, quid ariſtolochia ad morſus ſerpentum poſſit, (quae nomen ex inventore reperit, rem ipſam inventor ex ſomnio) video; quod ſatis eſt: cur poſſit, neſcio. ſic ventorum et imbrium ſigna, quae dixi, rationem quam habeant, non ſatis perſpicio: vim et eventum agnoſco, ſcio, approbo. ſimiliter, quid fiſſum in extis, quid fibra valeat, accipio: quae cauſa ſit, neſcio. atque horum quidem plena vita eſt: extis enim omnes fere utuntur. quid?

de fulgurum vi dubitare num poſſumus? nonne cum multa alia mirabilia, tum illud in primis? cum Summanus in faſtigio Jovis optimi maximi, qui tum erat fictilis, e caelo ictus eſſet, nec uſquam ejus ſimulacri caput inveniretur, haruſpices in Tiberim id depulſum eſſe dixerunt, idque inventum eſt eo loco, qui eſt ab haruſpicibus demonſtratus. Sed quo potius utar auctore, aut teſte, quam te? cujus edidici etiam verſus, et libenter quidem, quos in ſecundo Conſulatu Urania muſa pronuntiat:

Principio aetherio flammatus Juppiter igni
Vertitur, et totum colluſtrat lumine mundum,
Menteque divina caelum, terraſque petiſſit:
Quae penitus ſenſus hominum vitaſque retentat,
Aetheris aeterni ſepta atque incluſa cavernis.
Et, ſi ſtellarum motus curſuſque vagantes
Noſſe velis, quae ſint ſignorum in ſede locatae,

Quae verbo et falsis Graiorum vocibus
errant,
Re vera certo lapsu spatioque feruntur:
Omnia jam cernes divina mente notata.
Nam primum astrorum volucres te consule motus,
Concursusque graves stellarum ardore micantes
Tu quoque, cum tumulos Albano in monte nivales
Lustrasti, et laeto mactasti lacte Latinas,
Vidisti et claro tremulos ardore cometas,
Multaque misceri nocturna strage putasti:
Quod ferme dirum in tempus cecidere Latinae,
Cum claram speciem concreto lumine luna
Abdidit, et subito stellanti nocte perempta est.
Quid vero Phoebi fax, tristis nuntia belli,
Quae magnum ad columen flammato ardore volabat,
Praecipites caeli partes, obitusque petessit.
Aut cum terribili perculsus fulmine civis,
Luce serenanti vitalia lumina liquit:

Aut cum ſe gravido tremefecit corpore tellus.
Jam vero variae nocturno tempore viſae
Terribiles formae bellum motuſque monebant:
Multaque per terras vates oracla furenti
Pectore fundebant, triſtes minitantia caſus:
Atque ea, quae lapſu tandem cecidere vetuſto,
Haec fore, perpetuis ſignis clariſque frequentans
Ipſe deûm genitor caelo terriſque canebat.
Nunc ea, Torquato quae quondam, et conſule Cotta,
Lydius ediderat Tyrrhenae gentis haruſpex,
Omnia fixa tuus glomeranis determinat annus.
Nam pater altitonans ſtellanti nixus Olympo
Ipſe ſuos quondam tumulos ac templa petivit,
Et Capitolinis injecit ſedibus ignes;

Tum ſpecies ex aere vetus, generataque Nattae
Concidit, elapſaeque vetuſto numine leges:
Et divûm ſimulacra peremit fulminis ardor.
Hîc ſilveſtris erat, Romani nominis altrix,
Martia, quae parvos Mavortis ſemine natos
Uberibus gravidis vitali rore rigabat:
Quae tum cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atque avulſa pedum veſtigia liquit.
Tum quis non artis ſcripta ac monumenta volutans,
Voces triſtificas chartis promebat Etruſcis?
Omnes civili et generoſa ſtirpe profectam
Vitare ingentem cladem peſtemque monebant:
Vel legum exitium conſtanti voce ferebant,
Templa deumque adeo flammis, urbeſque jubebant,

Eripere, et ſtragem horribilem, caedemque vereri:
Atque haec fixa gravi fato ac fundata teneri:
Ni poſt exciſum ad columen formata decore
Sancta Jovis ſpecies claros ſpectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus, ſanctuſque ſenatus
Cernere conatus poſſet, ſi ſolis ad ortum
Converſa, inde patrum ſedes, populique videret.
Haec tardata diu ſpecies, multumque morata,
Conſule te tandem celſa eſt in ſede locata:
Atque una fixi ac ſignati temporis hora,
Juppiter excelſa clarabat ſceptra columna:
At clades patriae flamma ferroque parata,
Vocibus Allobrogum patribus populoque patebat.
Rite igitur veteres, quorum monumenta tenetis,
Qui populos urbeſque modo ac virtute regebant;

Rite etiam veſtri, quorum pietaſque fideſque
Praeſtitit, et longe vicit ſapientia cunctos,
Praecipue coluere vigenti numine divos.
Haec adeo penitus cura videre ſagaci,
Otia qui ſtudiis laeti tenuere decoris,
Inque Academia umbrifera, nitidoque Lyceo
Fuderunt claras foecundi pectoris artes.
E quibus ereptum primo jam a flore juventae,
Te patria in media virtutum mole locavit.
Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,
Quod patriae voces ſtudiis nobiſque ſacraſti.

tu igitur animum poteris inducere contra ea, quae a me diſputantur de divinatione, dicere, qui et geſſeris ea, quae geſſiſti, et ea, quae pronuntiavi, accuratiſſime ſcripſeris? quid quaeris, Carneades, cur haec ita fiant, aut qua arte perſpici poſſint? neſcire me fateor: evenire autem te ipſum dico videre. caſu, inquis. itane vero? quidquam poteſt caſu eſſe factum,

quod omnes habet in ſe numeros veritatis? quatuor tali jacti caſu Venereum efficiunt: num etiam centum Venereos, ſi cccc talos jeceris, caſu futuros putas? adſperſa temere pigmenta in tabula, oris lineamenta effingere poſſunt: num etiam Veneris Coae pulchritudinem effingi poſſe adſperſione fortuita putas? ſus roſtro ſi humi A literam impreſſerit; num propterea ſuſpicari poteris, Andromacham Ennii ab ea poſſe deſcribi? fingebat Carneades, in Chiorum lapicidinis ſaxo diffiſſo caput exſtitiſſe Paniſci. credo, aliquam non diſſimilem figuram, ſed certe non talem, ut eam factam a Scopa diceres. ſic enim ſe profecto res habet, ut nunquam
14 perfecte veritatem caſus imitetur. At nonnunquam ea, quae praedicta ſunt, minus eveniunt. quae tandem id ars non habet? earum dico artium, quae conjectura continentur, et ſunt opinabiles. an medicina ars non putanda eſt? quam tamen multa fallunt. quid? gubernatores nonne falluntur? an Achivorum exercitus, et tot navium rectores, non ita profecti ſunt ab Ilio,

Ut profectione laeti piſcium laſciviam

Intuerentur, ‘ut ait Pacuvius,’ nec tuendi ſatietas capere poſſet?

Interea prope jam occidente ſole inhorreſcit mare,

Tenebrae conduplicantur, noctiſque et nimbûm occaecat nigror.

num igitur tot clariſſimorum ducum regumque naufragium ſuſtulit artem gubernandi? aut num imperatorum ſcientia nihil eſt, quia ſummus imperator nuper fugit, amiſſo exercitu? aut num propterea nulla eſt reipublicae gerendae ratio atque prudentia, quia multa Cn. Pompeium, quaedam M. Catonem, nonnulla etiam te ipſum fefellerunt? ſimilis eſt haruſpicum reſponſio, omniſque opinabilis divinatio. conjectura enim nititur, ultra quam progredi non poteſt. ea fallit fortaſſe nonnunquam: ſed tamen ad veritatem ſaepiſſime dirigit. eſt enim ab omni aeternitate repetita: in qua cum paene innumerabiles res eodem modo evenirent iiſdem ſignis antegreſſis, ars eſt effecta, eadem ſaepe animadvertendo ac notando. Auſpicia vero veſtra quàm conſtant? quae quidem nunc a Romanis auguribus ignorantur: (bonâ hoc tuâ veniâ dixerim) a

Cilicibus, Pamphyliis, Piſidis, Lyciis tenentur. nam quid ego hoſpitem noſtrum, clariſſimum atque optimum virum, Dejotarum regem commemorem? qui nihil unquam niſi auſpicato gerit: qui cum ex itinere quodam propoſito et conſtituto revertiſſet, aquilae admonitus volatu; conclave illud, ubi erat manſurus, ſi ire perrexiſſet, proxima nocte corruit. itaque, ut ex ipſo audiebam, perſaepe revertit ex itinere, cum jam progreſſus eſſet multorum dierum viam. cujus quidem hoc praeclariſſimum eſt, quod poſteaquam a Caeſare tetrarchiae regno, pecuniaque multatus eſt, negat ſe tamen eorum auſpiciorum, quae ſibi ad Pompeium proficiſcenti ſecunda evenerint, poenitere: ſenatus enim auctoritatem, et populi Romani libertatem atque imperii dignitatem ſuis armis eſſe defenſam: ſibique eas aves, quibus auctoribus officium et fidem ſecutus eſſet, bene conſuluiſſe: antiquiorem enim ſibi fuiſſe poſſeſſionibus ſuis gloriam. ille mihi videtur igitur vere augurari. nam noſtri quidem magiſtratus auſpiciis utuntur coactis. neceſſe enim eſt, offa objecta, cadere fruſtum ex pulli ore, cum

paſcitur. quod autem ſcriptum habetis, aut tripudium fieri, ſi ex ea quid in ſolidum ceciderit: hoc quoque, quod dixi coactum, tripudium ſoliſtimum dicitis. itaque multa auguria, multa auſpicia, quod Cato ille ſapiens queritur, negligentia collegii amiſſa plane et deſerta ſunt. Nihil fere quondam majoris rei, niſi auſpicato, ne privatim quidem gerebatur: quod etiam nunc nuptiarum auſpices declarant, qui, re omiſſa, nomen tantùm tenent. nam ut nunc extis, (quanquam id ipſum aliquanto minus, quam olim) ſic tum avibus magnae res impetriri ſolebant. itaque, ſiniſtra dum non exquirimus, in dira et in vitioſa incurrimus; ut P. Claudius Appii Caeci filius, ejuſque collega, L. Junius, claſſes maximas perdiderunt, cum vitio navigaſſent. quod eodem modo evenit Agamemnoni. qui, cum Achivi coepiſſent

Inter ſe ſtrepere, aperteque artem obterere extiſpicum;
Solvere imperat ſecundo rumore, adverſaque avi.

ſed quid vetera? M. Craſſo quid acciderit, videmus, dirarum obnuntiatione neglec- 16

ta. in quo Appius, collega tuus, bonus augur, ut ex te audire ſoleo, non ſatis ſcienter virum bonum et civem egregium cenſor C. Ateium notavit, quod ementitum auſpicia ſubſcripſerit. eſto: fuerit hoc cenſoris, ſi judicabat ementitum. at illud minime auguris, quod adſcripſit, ob eam cauſam populum Romanum calamitatem maximam cepiſſe. ſi enim ea cauſa calamitatis fuit: non in eo eſt culpa, qui obnuntiavit; ſed in eo, qui non paruit. veram enim fuiſſe obnuntiationem, ut ait idem augur et cenſor, exitus approbavit. quae ſi falſa fuiſſent, nullam afferre potuiſſent cauſam calamitatis. etenim dirae, ſicut caetera auſpicia, ut omina, ut ſigna, non cauſas afferunt, cur quid eveniat, ſed nuntiant eventura, niſi provideris. non igitur obnuntiatio Ateii cauſam finxit calamitatis, ſed ſigno objecto monuit Craſſum, quid eventurum eſſet, niſi caviſſet. ita aut illa obnuntiatio nihil valuit: aut ſi, ut Appius judicat, valuit, id valuit, ut peccatum haereat, non in eo, qui monuerit; ſed in eo, qui non obtemperarit.

17 Quid? lituus iſte veſter, quod clariſſimum eſt inſigne auguratus, unde vobis eſt tra-

ditus? nempe eo Romulus regiones direxit tum, cum urbem condidit. qui quidem Romuli lituus, (id eſt, incurvum et leviter a ſummo inflexum bacillum, quod ab ejus litui, quo canitur, ſimilitudine nomen invenit) cum ſitus eſſet in curia Saliorum, quae eſt in Palatio, eaque deflagraviſſet, inventus eſt integer. quid multis annis poſt Romulum, Priſco regnante Tarquinio? quis veterum ſcriptorum non loquitur, quae ſit ab Attio Navio per lituum regionum facta deſcriptio? qui cum propter paupertatem ſues puer paſceret, una ex his amiſſa, voviſſe dicitur, ſi recuperaſſet, uvam ſe deo daturum, quae maxima eſſet in vinea. itaque ſue inventa, ad meridiem ſpectans in vinea media dicitur conſtitiſſe: cumque in quatuor partes vineam diviſiſſet, treſque partes aves abdixiſſent, quarta parte, quae erat reliqua, in regiones diſtributa, mirabili magnitudine uvam, ut ſcriptum videmus, invenit. qua re celebrata, cum vicini omnes ad unum de rebus ſuis referrent, erat in magno nomine et gloria. ex quo factum eſt, ut eum ad ſe rex Priſcus arceſſeret. cujus cum tentaret ſcientiam augu-

ratus, dixit ei se cogitare quiddam: id posſetne fieri, consuluit. ille, augurio acto, posſe respondit. Tarquinius autem dixit se cogitasſe, cotem novacula posſe praecidi. tum Attium jussisſe experiri. ita cotem in comitium allatam, inspectante et rege et populo, novacula esſe discissam. ex eo evenit, ut et Tarquinius augure Attio Navio uteretur, et populus de suis rebus ad eum referret. cotem autem illam et novaculam defossam in comitio, supraque impositum puteal accepimus. negemus omnia: comburamus annales: ficta haec esſe dicamus: quidvis denique potius, quam deos res humanas curare, fateamur. quid? quod apud te scriptum est de Tib. Graccho, nonne et augurum et haruspicum comprobat disciplinam? qui cum tabernaculum vitio cepisſet imprudens, quod inauspicato pomoerium transgressus esſet: comitia consulibus rogandis habuit. nota res est, et a te ipso mandata monumentis. sed et ipse augur Tib. Gracchus auspiciorum auctoritatem confessione errati sui comprobavit, et haruspicum disciplinae magna accessit auctoritas, qui recentibus comitiis in sena-

tum introducti, negaverunt juſtum comitiorum rogatorem fuiſſe. Iis igitur aſ- 18
ſentior, qui duo genera divinationum eſſe dixerunt: unum, quod particeps eſſet artis; alterum, quod arte careret. eſt enim ars in iis, qui novas res conjectura perſequuntur, veteres obſervatione didicerunt. carent autem arte ii, qui non ratione, aut conjectura obſervatis, ac notatis ſignis, ſed concitatione quadam animi, aut ſoluto liberoque motu futura praeſentiunt. quod et ſomniantibus ſaepe contingit, et nonnunquam vaticinantibus per furorem: ut Bacis Boeotius, ut Epimenides Cres, ut Sibylla Erythraea. cujus generis oracula etiam habenda ſunt, non ea, quae aequatis ſortibus ducuntur, ſed illa, quae inſtinctu divino afflatuque funduntur: etſi ipſa ſors contemnenda non eſt, ſi et auctoritatem habet vetuſtatis, ut eae ſunt ſortes, quas e terra editas accepimus: quae tamen ductae, ut in rem apte cadant, fieri credo poſſe divinitus. quorum omnium interpretes, ut grammatici poëtarum, proxime ad eorum, quos interpretantur, divinationem videntur accedere. quae eſt igitur iſta calliditas, res

vetuſtate robuſtas calumniando velle pervertere? non reperio cauſam. latet fortaſſe obſcuritate involuta naturae: non enim me deus iſta ſcire, ſed his tantummodo uti voluit. utar igitur, nec adducar, ut rear, aut in extis totam Etruriam delirare, aut eandem gentem in fulguribus errare, aut fallaciter portenta interpretari, cum terrae ſaepe fremitus, ſaepe mugitus, ſaepe motus multa noſtrae reipublicae, multa caeteris civitatibus gravia et vera praedixerint. quid? qui irridetur, partus hic mulae, nonne quia foetus exſtitit in ſterilitate naturae, praedictus eſt ab haruſpicibus incredibilis partus malorum? quid? Tib. Gracchus, P. filius, qui bis conſul et cenſor fuit, idemque et ſummus augur, et vir ſapiens, civiſque praeſtans; nonne (ut C. Gracchus, filius ejus, ſcriptum reliquit) duobus anguibus domi comprehenſis, haruſpices convocavit? qui cum reſpondiſſent, ſi marem emiſiſſet, uxori brevi tempore eſſe moriendum; ſi foeminam, ipſi: aequius eſſe cenſuit, ſe maturam oppetere mortem, quam P. Africani filiam adoleſcentem. foeminam emiſit: ipſe paucis poſt diebus eſt mortuus.

Irrideamus haruſpices: vanos, futiles eſ- 19
ſe dicamus: quorumque diſciplinam et ſapientiſſimus vir, et eventus ac res comprobavit, contemnamus. contemnamus etiam Babylonios, et eos, qui e Caucaſo caeli ſigna ſervantes, numeris et motibus, ſtellarum curſus perſequuntur. condemnemus, inquam, hos aut ſtultitiae, aut vanitatis, aut imprudentiae, qui CCCCLXX millia annorum, ut ipſi dicunt, monumentis comprehenſa continent, et mentiri judicemus, nec ſeculorum reliquorum judicium, quod de ipſis futurum ſit, pertimeſcere. age, Barbari vani atque fallaces: num etiam Graiorum hiſtoria mentita eſt? quae Croeſo Pythius Apollo, ut de naturali divinatione dicam, quae Athenienſibus, quae Lacedaemoniis, quae Tegeatis, quae Argivis, quae Corinthiis reſponderit, quis ignorat? collegit innumerabilia oracula Chryſippus, nec ullum ſine locuplete auctore atque teſte: quae quia nota tibi ſunt, relinquo. defendo unum hoc. nunquam illud oraculum Delphis tam celebre et tam clarum fuiſſet, neque tantis donis refertum omnium populorum atque regum; niſi omnis aetas illorum oraculo-

rum veritatem eſſet experta. jamdiu idem non facit. ut igitur nunc minore gloria eſt, quia minus oraculorum veritas excellit: ſic tum, niſi ſumma veritate, in tanta gloria non fuiſſet. poteſt autem vis illa terrae, quae mentem Pythiae divino afflatu concitabat, evanuiſſe vetuſtate, ut quoſdam exaruiſſe amnes, aut in alium curſum contortos et deflexos videmus. ſed, ut vis, acciderit: magna enim quaeſtio eſt: modo maneat id, quod negari non poteſt, niſi omnem hiſtoriam perverterimus, multis ſeculis verax fuiſſe id oraculum. Sed omittamus oracula: veniamus ad ſomnia. de quibus diſputans Chryſippus, multis et minutis ſomniis colligendis facit idem, quod Antipater, ea conquirens, quae Antiphontis interpretatione explicata, declarant illa quidem acumen interpretis; ſed exemplis grandioribus decuit uti. Dionyſii mater, ejus, qui Syracuſiorum tyrannus fuit, ut ſcriptum apud Philiſtum eſt, et doctum hominem, et diligentem, et aequalem temporum illorum, cum praegnans hunc ipſum Dionyſium alvo contineret, ſomniavit ſe peperiſſe Satyriſcum. huic interpre-

tes portentorum, qui Galeotae tum in Sicilia nominabantur, reſponderunt, (ut ait Philiſtus) eum, quem illa peperiſſet, clariſſimum Graeciae diuturna cum fortuna fore. num te ad fabulas revoco, vel noſtrorum, vel Graecorum poëtarum? narrat enim et apud Ennium Veſtalis illa:

Excita cum tremulis anus attulit artibu' lumen,
Talia commemorat lacrymans, exterrîta ſomno:
Eurydica prognata; pater quam noſter amavit,
Vires vitaque corpu' meum nunc deſerit omne.
Nam me viſus homo pulcher per amoena ſalicta
Et ripas raptare, locoſque novos. ita ſola
Poſt illa, germana ſoror, errare videbar,
Tardaque veſtigare, et quaerere te, neque poſſe
Corde capeſſere. ſemita nulla pedem ſtabilibat.
Exin compellare pater me voce videtur
His verbis: ô gnata, tibi ſunt ante gerendae
Aerumnae: poſt ex fluvio fortuna reſiſtet.

Haec effatu' pater, germana, repente receſſit,
Nec ſeſe dedit in conſpectum corde cupitus:
Quanquam multa manus ad caeli caerula templa
Tendebam lacrymans, et blanda voce vocabam.
Vix, aegro tum corde meo, me ſomnu' reliquit.

21 Haec, etiamſi ficta ſunt a poëta, non abſunt tamen a conſuetudine ſomniorum. ſit ſane etiam illud commentitium, quo Priamus eſt conturbatus,
Quia mater gravida parere ſe ardentem facem
Viſa eſt in ſomnis Hecuba: quo facto pater
Rex ipſe Priamus, ſomnio mentis metu
Perculſus, curis ſumptus ſuſpirantibus
Exſacrificabat hoſtiis balantibus.
Tum conjectorem poſtulat, pacem petens,
Ut ſe edoceret obſecrans Apollinem,
Quo ſeſe vertant tantae ſortes ſomniûm.
Ibi ex oraclo voce divina edidit
Apollo; puerum, primus Priamo quî foret

Poſt illa natus, temperaret tollere:
Eum eſſe exitium Trojae, peſtem Pergamo.

ſint haec ut dixi, ſomnia fabularum: hiſque adjungatur etiam Aeneae ſomnium: quod in Numerii Fabii Pictoris Graecis annalibus ejuſmodi eſt, ut omnia, quae ab Aenea geſta ſunt, quaeque illi acciderunt, ea fuerint, quae ei ſecundum quietem viſa ſunt. Sed propiora videamus. 22 cujuſnam modi eſt Superbi Tarquinii ſomnium, de quo in Bruto Accii loquitur ipſe?

Cum jam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, ſopore placans artus languidos;
Viſus eſt in ſomnis paſtor ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos conſanguineos arietes inde eligi,
Praeclarioremque alterum immolare me:
Deinde ejus germanum cornibus connitier
In me arietare, eoque ictu me ad caſum dari:
Exin proſtratum terra, graviter ſaucium,
Reſupinum; in caelo contueri maximum,

Ac mirificum facinus; dextrorſum orbem flammeum
Radiatum ſolis liquier curſu novo.
ejus igitur ſomnii a conjectoribus quae ſit interpretatio facta, videamus.
Rex, quae in vita uſurpant homines, cogitant, curant, vident,
Quaeque agunt vigilantes, agitantque, ea ſi cui in ſomno accidunt,
Minus mirum eſt: ſed in re tanta haud temere improviſo offerunt;
Proin vide, ne, quem tu eſſe hebetem deputes, aeque ac pecus,
Is ſapientia munitum pectus egregium gerat,
Teque regno expellat. nam id quod de ſole oſtentum eſt tibi,
Populo commutationem rerum portendit fore
Perpropinquam. haec bene verruncent populo. nam quod ad dexteram
Coepit curſum ab laeva ſignum praepotens; pulcherrime
Auguratum eſt, rem Romanam publicam ſummam fore.
23 Age nunc ad externa redeamus. matrem Phalaridis ſcribit Ponticus Heraclides,

doctus vir,auditor et discipulus Platonis, visam esse videre in somniis simulacra deorum, quae ipsa Phalaris domi consecravisset: ex his Mercurium e patera, quam dextra manu teneret, sanguinem visum esse fundere: qui cum terram attigisset, referveſcere videretur sic, ut tota domus sanguine redundaret.quod matris somnium immanis filii crudelitas comprobavit. quid ego, quae Magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dinonis Persicis libris proferam? nam cum dormienti ei sol ad pedes visus esset,ter eum scribit frustra appetivisse manibus, cum se convolvens sol elaberetur, et abiret: ei Magos dixisse, (quod genus sapientum et doctorum habebatur in Persis) ex triplici appetitione solis, XXX annos Cyrum regnaturum esse, portendi: quod ita contigit: nam ad septuagesimum pervenit, cum XL natus annos regnare coepisset.est profecto quiddam etiam in barbaris gentibus praesentiens atque divinans: siquidem ad mortem proficiscens Calanus Indus, cum adscenderet in rogum ardentem, ô praeclarum discessum,inquit,e vita,cum,ut Herculi contigit, mortali corpore cremato,

in lucem animus exceſſerit! cumque Alexander eum rogaret, ſi quid vellet, ut diceret: optime, inquit; propediem te videbo. quod ita contigit. nam Babylone paucis poſt diebus Alexander eſt mortuus. diſcedo parumper a ſomniis: ad quae mox revertar. qua nocte templum Epheſiae Dianae deflagravit, eadem conſtat ex Olympiade natum eſſe Alexandrum, atque ubi lucere coepiſſet, clamitaſſe Magos peſtem ac perniciem Aſiae proxima nocte natam. haec de Indis, et Magis. redea-
24 mus ad ſomnia. Annibalem Caelius ſcribit, cum columnam auream, quae eſſet in fano Junonis Laciniae, auferre vellet, dubitaretque, utrum ea ſolida eſſet, an extrinſecus inaurata, perterebraviſſe: cumque ſolidam inveniſſet, ſtatuiſſe tollere: ei ſecundum quietem viſam eſſe Junonem praedicere, ne id faceret, minarique, ſi id feciſſet, ſe curaturam, ut eum quoque oculum, quo bene videret, amitteret: idque ab homine acuto non eſſe neglectum. itaque ex eo auro, quod exterebratum eſſet, buculam curaſſe faciendam, et eam in ſumma columna collocaviſſe. hoc idem in Sileni, quem Caelius ſequi-

tur, Graeca hiſtoria eſt: is autem diligentiſſime res Annibalis perſecutus eſt: Annibalem, cum cepiſſet Saguntum, viſum eſſe in ſomnis a Jove in deorum concilium vocari: quo cum veniſſet, Jovem imperaſſe, ut Italiae bellum inferret, ducemque ei unum e concilio datum: quo illum utentem, cum exercitu progredi coepiſſe: tum ei ducem illum praecepiſſe, ne reſpiceret: illum autem id diutius facere non potuiſſe, elatumque cupiditate reſpexiſſe: tum viſam belluam vaſtam et immanem, circumplicatam ſerpentibus, quacumque incederet, omnia arbuſta, virgulta, tecta pervertere: et eum admiratum quaeſiſſe de deo, quodnam illud eſſet tale monſtrum: et deum reſpondiſſe, vaſtitatem eſſe Italiae: praecepiſſeque, ut pergeret protinus: quid retro atque a tergo fieret, ne laboraret. apud Agathoclem ſcriptum in hiſtoria eſt, Hamilcarem Carthaginienſem, cum oppugnaret Syracuſas, viſum eſſe audire vocem, ſe poſtridie coenaturum Syracuſis. cum autem is dies illuxiſſet, magnam ſeditionem in caſtris ejus inter Poenos et Siculos milites eſſe factam: quod cum ſenſiſſent Syracuſani, improvi-

ſo eos in caſtra irrupiſſe, Hamilcaremque ab iis vivum eſſe ſublatum. ita res ſomnium comprobavit. plena exemplorum eſt hiſtoria, tum referta vita communis. at vero P. Decius ille, Q. F. qui primus e Deciis conſul fuit, cum eſſet tribunus militum, M. Valerio, A. Cornelio conſulibus, a Samnitibuſque premeretur noſter exercitus; cum pericula praeliorum iniret audacius, monereturque, ut cautior eſſet, dixit, quod exſtat in annalibus: ſibi in ſomnis viſum eſſe, cum in mediis hoſtibus verſaretur, occidere cum maxima gloria. et tum quidem incolumis exercitum obſidione liberavit. poſt triennium autem cum conſul eſſet, devovit ſe, et in aciem Latinorum irrupit armatus: quo ejus facto ſuperati ſunt et deleti Latini. cujus mors ita glorioſa fuit, ut eandem concupiſceret filius. ſed veniamus nunc,
25 ſi placet, ad ſomnia philoſophorum. Eſt apud Platonem Socrates, cum eſſet in cuſtodia publica, dicens Critoni ſuo familiari, ſibi poſt tertium diem eſſe moriendum: vidiſſe ſe in ſomnis pulchritudine eximia foeminam, quae ſe nomine appellans di-

ceret Homericum quendam ejuſmodi verſum:

Tertia te Phthiae tempeſtas laeta locabit.

quod ut eſt dictum, ſic ſcribitur contigiſſe. Xenophon Socraticus (qui vir, et quantus!) in ea militia, qua cum Cyro minore perfunctus eſt, ſua ſcribit ſomnia; quorum eventus mirabiles exſtiterunt. mentiri Xenophontem, an delirare dicemus? quid ſingulari vir ingenio Ariſtoteles, et paene divino? ipſene errat? an alios vult errare? cum ſcribit, Eudemum Cyprium familiarem ſuum, iter in Macedoniam facientem Pheras veniſſe; quae erat urbs in Theſſalia tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno crudeli dominatu tenebatur. in eo igitur oppido ita graviter aegrum Eudemum fuiſſe, ut omnes medici diffiderent. ei viſum eſſe in quiete egregia facie juvenem dicere, fore ut perbrevi convaleſceret, pauciſque diebus interiturum Alexandrum tyrannum; ipſum autem Eudemum quinquennio poſt domum eſſe rediturum. atque ita quidem prima ſtatim ſcribit Ariſtoteles conſecuta; et convaluiſſe Eudemum; et ab uxoris fratribus interfectum tyrannum: quinto

autem anno exeunte, cum esset spes ex illo somnio, in Cyprum illum ex Sicilia esse rediturum, praeliantem eum ad Syracusas occidisse. ex quo ita illud somnium esse interpretatum, ut, cum animus Eudemi e corpore excesserit, tum domum revertisse videatur. adjungamus philosophis doctissimum hominem, poëtam quidem divinum, Sophoclem: qui, cum ex aede Herculis patera aurea gravis surrepta esset, in somnis vidit ipsum deum dicentem, qui id fecisset. quod semel ille iterumque neglexit. ubi idem saepius, adscendit in Areopagum: detulit rem. Areopagitae comprehendi jubent eum, qui a Sophocle erat nominatus. is, quaestione habita, confessus est, pateramque retulit. quo facto, fanum illud Indicis Herculis nomi-
26 natum est. Sed quid ego Graecorum? nescio quo modo me magis nostra delectant. omnes hoc historici, Fabii, Gellii, sed proxime Caelius. cum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. itaque ludis intermissis instaurativi constituti sunt. qui antequam fierent, cumque jam populus consedisset, servus per circum, cum

virgis caederetur, furcam ferens ductus eſt. exin cuidam ruſtico Romano dormienti viſus eſt venire, qui diceret, praeſultorem ſibi non placuiſſe ludis, idque ab eodem juſſum eſſe eum ſenatui nuntiare: illum non eſſe auſum. iterum eſſe idem viſum, et monitum, ne vim ſuam experiri vellet: ne tum quidem eſſe auſum. exin filium ejus eſſe mortuum. eandem in ſomniis admonitionem fuiſſe tertiam. tum illum etiam debilem factum, rem ad amicos detuliſſe, quorum de ſententia lecticula in curiam eſſe delatum: cumque ſenatui ſomnium enarraviſſet, pedibus ſuis ſalvum domum revertiſſe. itaque ſomnio comprobato a ſenatu, ludos illos iterum inſtauratos memoriae proditum eſt. C. vero Gracchus multis dixit, ut ſcriptum apud eundem Caelium eſt, ſibi in ſomniis quaeſturam petenti Tib. fratrem viſum eſſe dicere, quam vellet cunctaretur, tamen eodem ſibi leto, quo ipſe interiſſet, eſſe pereundum. hoc antequam tribunus plebi C. Gracchus factus eſſet, et ſe audiſſe ſcribit Caelius, et dixiſſe multis. quo ſomnio quid inveniri poteſt certius? Quid? illa duo ſomnia, quae creberrime

commemorantur a Stoicis, quis tandem poteſt contemnere? unum de Simonide: qui cum ignotum quendam projectum mortuum vidiſſet, eumque humaviſſet, haberetque in animo navem conſcendere, moneri viſus eſt, ne id faceret, ab eo, quem ſepultura affecerat: ſi navigaſſet, eum naufragio eſſe periturum: itaque Simonidem rediſſe: periſſe caeteros, qui tum navigaſſent. alterum ita traditum, clarum admodum ſomnium. cum duo quidam Arcades familiares iter una facerent, et Megaram veniſſent, alterum ad cauponem devertiſſe; ad hoſpitem, alterum. qui ut coenati quieſcerent, concubia nocte viſum eſſe in ſomniis ei, qui erat in hoſpitio, illum alterum orare, ut ſubveniret, quod ſibi a caupone interitus pararetur. eum primo, perterritum ſomnio ſurrexiſſe: dein cum ſe collegiſſet, idque viſum pro nihilo habendum eſſe duxiſſet, recubuiſſe. tum ei dormienti eundem illum viſum eſſe rogare, ut, quoniam ſibi vivo non ſubveniſſet, mortem ſuam ne inultam eſſe pateretur: ſe interfectum in plauſtrum a caupone eſſe conjectum, et ſupra ſtercus injectum: petere, ut manè ad portam adeſſet, priuſ-

quam plaustrum ex oppido exiret. hoc vero somnio eum commotum, manè bubulco praesto ad portam fuisse: quaesisse ex eo, quid esset in plaustro: illum perterritum fugisse: mortuum erutum esse: cauponem, re patefacta, poenas dedisse. Quid hoc somnio dici potest divinius? sed quid aut plura, aut vetera quaerimus? saepe tibi meum narravi; saepe ex te audivi tuum somnium. me, cum Asiae proconsul praeessem, vidisse in quiete, cum tu equo advectus ad quandam magni fluminis ripam, provectus subito atque delapsus in flumen, nusquam apparuisses, me contremuisse, timore perterritum: tum te repente laetum exstitisse, eodemque equo adversam adscendisse ripam, nosque inter nos esse complexos. facilis conjectura hujus somnii: mihique a peritis in Asia praedictum est, fore eos eventus rerum, qui acciderunt. venio nunc ad tuum. audivi equidem ex te ipso, sed mihi saepius noster Sallustius narravit: cum in illa fuga, nobis gloriosa, patriae calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnamque partem noctis vigilasses, ad lucem denique arcte et graviter dormitare

coepiſſe. itaque quanquam iter inſtaret, te tamen ſilentium fieri juſſiſſe, neque eſſe paſſum te excitari. cum autem experrectus eſſes hora ſecunda fere, te ſibi ſomnium narraviſſe, Viſum tibi eſſe, cum in locis ſolis moeſtus errares, C. Marium cum faſcibus laureatis quaerere ex te, quid triſtis eſſes: cumque tu te tua patria vi pulſum eſſe dixiſſes, prehendiſſe eum dexteram tuam, et bono animo te juſſiſſe eſſe, lictorique proximo tradidiſſe, ut te in monumentum ſuum deduceret: et dixiſſe, in eo tibi ſalutem fore. tum et ſe exclamaſſe Salluſtius narrat, reditum tibi celerem et glorioſum paratum, et te ipſum viſum ſomnio delectari. nam illud mihi ipſi celeriter nuntiatum eſt, ut audiviſſes, in monumento Marii de tuo reditu magnificentiſſimum illud ſenatus conſultum eſſe factum, referente optimo et clariſſimo viro conſule, idque frequentiſſimo theatro, incredibili clamore et plauſu comprobatum: dixiſſe te, nihil illo Atinati ſomnio fieri poſſe divinius. At multa falſa. immo obſcura fortaſſe nobis. ſed ſint falſa quaedam; contra vera quid dicimus? quae quidem multo plura evenirent, ſi ad quietem inte-

gri iremus. nunc onusti cibo et vino, perturbata et confusa cernimus. vide, quid Socrates in Platonis Politia loquatur. dicit enim, ‘cum dormientibus ea pars animi, ‘quae mentis et rationis sit particeps, so‘pita langueat: illa autem, in qua feritas ‘quaedam sit atque agrestis immanitas, ‘cum sit immoderato obstupefacta potu at‘que pastu, exsultare eam in somno, immo‘derateque jactari. itaque huic omnia visa ‘objiciuntur, a mente ac ratione vacua: ‘ut aut cum matre corpus miscere videa‘mur, aut cum quovis alio vel homine, ‘vel deo, saepe bellua; atque etiam tru‘cidare aliquem, et impie cruentari, mul‘taque facere impure atque tetre, cum te‘meritate et impudentia. at qui salubri et ‘moderato cultu atque victu quieti se tra‘diderit, ea parte animi, quae mentis et ‘consilii est, agitata et erecta, saturataque ‘bonarum cogitationum epulis: eaque ‘parte animi, quae voluptate alitur: nec ‘inopia enecta, nec satietate affluenti, ‘quorum utrumque praestringere aciem ‘mentis solet, sive deest naturae quippi‘am, sive abundat atque affluit: illa etiam ‘tertia parte animi, in qua irarum exsis-

'tit ardor, ſedata atque reſtincta: tum e-
'veniet, duabus animi temerariis parti-
'bus compreſſis, ut illa tertia pars ratio-
'nis et mentis eluceat, et ſe vegetam ad
'ſomniandum acremque praebeat: tum
'ei viſa quietis occurrent tranquilla, at-
'que veracia.' haec verba ipſa Platonis
expreſſi. Epicurum igitur audiemus
potius? nam Carneades concertationis
ſtudio, modo ait hoc, modo illud. at ille
quid ſentit? ſentit autem nihil unquam
elegans, nihil decorum. hunc ergo ante-
pones Platoni et Socrati? qui ut rationem
non redderent, auctoritate tamen hos mi-
nutos philoſophos vincerent. jubet igi-
tur Plato, ſic ad ſomnum proficiſci cor-
poribus affectis, ut nihil ſit, quod erro-
rem animis perturbationemque afferat.
ex quo etiam Pythagoricis interdictum
putatur, ne faba veſcerentur, quod habet
inflationem magnam is cibus, tranquilli-
tati mentis, quaerenti vera, contrariam.
cum ergo eſt ſomno ſevocatus animus a
ſocietate, et a contagione corporis, tum
meminit praeteritorum, praeſentia cer-
nit, futura praevidet. jacet enim corpus
dormientis, ut mortui: viget autem, et

vivit animus. quod multo magis faciet poſt mortem, cum omnino corpore exceſſerit. itaque appropinquante morte multo eſt divinior. nam et id ipſum vident, qui ſunt morbo gravi et mortifero affecti, inſtare mortem. itaque his occurrunt plerumque imagines mortuorum: tumque vel maxime laudi ſtudent: eoſque qui ſecus, quam decuit, vixerunt, peccatorum ſuorum tum maxime poenitet. divinare autem morientes, etiam illo exemplo confirmat Poſidonius, quo affert, Rhodium quendam morientem ſex aequales nominaſſe, et dixiſſe, qui primus eorum, qui ſecundus, qui deinceps moriturus eſſet. ſed tribus modis cenſet deorum appulſu homines ſomniare. uno, quod praevideat animus ipſe per ſeſe, quippe qui deorum cognatione teneatur. altero, quod plenus aër ſit immortalium animorum, in quibus tanquam inſignitae notae veritatis appareant. tertio, quod ipſi dii cum dormientibus colloquantur; idque, ut modo dixi, facilius evenit appropinquante morte, ut animi futura augurentur. ex quo et illud eſt Calani, de quo ante dixi, et Homerici Hectoris, qui moriens propinquam A-

31 chilli mortem denuntiat. Neque enim illud verbum temere consuetudo approbavisset, si ea res nulla esset omnino:

Praesagibat animus, frustra me ire, cum exirem domo.

sagire enim, sentire acute est: ex quo sagae anus, quia multa scire volunt: et sagaces dicti canes. is igitur, qui ante sagit, quam oblata res est, dicitur praesagire, id est, futura ante sentire. inest igitur in animis praesagitio extrinsecus injecta, atque inclusa divinitus. ea si exarsit acrius, furor appellatur, cum a corpore animus abstractus divino instinctu concitatur.

Sed quid oculis rabere visa est derepente ardentibus?

Ubi illa paulo ante sapiens, virginali modestia?

Mater optuma, tum multo mulier melior mulierum;

Missa sum superstitiosis hariolationibus:

Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.

Virgines vero aequales, patris mei, meûm factûm pudet,

Optimi viri: mea mater tui me miseret, mei piget.

Optumam progeniem Priamo repperiſti extra me: hoc dolet,
Me obeſſe, illos prodeſſe, me obſtare, illos obſequi.

ô poëma tenerum, et moratum, atque molle! ſed hoc minus ad rem illud, quod volumus, expreſſum eſt, ut vaticinari furor vera ſoleat.

Adeſt, adeſt fax obvoluta ſanguine atque incendio:
Multos annos latuit. cives, ferte opem, et reſtinguite.

Deus incluſus corpore humano jam, non Caſſandra loquitur:

Jamque mari magno claſſis cita
Texitur: exitiûm examen rapit:
Advenit, et fera velivolantibus
Navibu' complevit manu' littora.

Tragoedias loqui videor, et fabulas? at ex te ipſo non commentitiam rem, ſed factam, ejuſdem generis audivi: C. Coponium ad te veniſſe Dyrrhachio, cum praetorio imperio claſſi Rhodiae praeeſſet, cum primis hominem prudentem atque doctum: eumque dixiſſe remigem quendam e quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, madefactum iri minus XXX diebus Grae-

ciam ſanguine: rapinas Dyrrhachii, et conſcenſionem in naves cum fuga, fugientibuſque miſerabilem reſpectum incendiorum fore: ſed Rhodiorum claſſi propinquum reditum, ac domum itionem dari. tum neque teipſum non eſſe commotum; Marcumque Varronem, et M. Catonem, qui tum ibi erant, doctos homines, vehementer eſſe perterritos. paucis ſane poſt diebus ex Pharſalica fuga veniſſe Labienum: qui cum interitum exercitus nuntiaviſſet, reliqua vaticinationis brevi eſſe confecta. nam et ex horreis direptum effuſumque frumentum vias omnes angiportuſque conſtraverat: et vos naves ſubito, perterriti metu, conſcendiſtis; et noctu ad oppidum reſpicientes, flagrantes onerarias, quas incenderant milites, quia ſequi noluerant, videbatis. poſtremo a Rhodia claſſe deſerti, verum vatem fuiſſe ſenſiſtis. expoſui quam breviſſime potui, ſomnii, et furoris oracula, quae carere arte dixeram. quorum amborum generum una ratio eſt, qua Cratippus noſter uti ſolet; animos hominum quadam ex parte extrinſecus eſſe tractos et hauſtos. ex quo intelligitur, eſſe extra divinum ani-

mum, humanus unde ducatur: humani autem animi eam partem, quae ſenſum, quae motum, quae appetitum habeat, non eſſe ab actione corporis ſejugatam: quae autem pars animi, rationis atque intelligentiae ſit particeps, eam tum maxime vigere, cum plurimum abſit a corpore. itaque, expoſitis exemplis verarum vaticinationum et ſomniorum, Cratippus ſolet rationem concludere hoc modo. ‘ſi ſine ‘oculis non poteſt exſtare officium et munus oculorum; poſſunt autem aliquando oculi non fungi ſuo munere: qui vel ſemel ita eſt uſus oculis, ut vera cerneret, is habet ſenſum oculorum vera cernentium. item igitur, ſi ſine divinatione non poteſt officium et munus divinationis exſtare; poteſt autem quis, cum divinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere: ſatis eſt ad confirmandam divinationem, ſemel aliquid eſſe ita divinatum, ut nihil fortuito cecidiſſe videatur. ſunt autem ejus generis innumerabilia: eſſe igitur divinationem confitendum eſt.’ Quae vero aut conjectura explicantur, aut eventis animadverſa et notata ſunt, ea genera divinandi,

ut ſupra dixi, non naturalia, ſed artificioſa dicuntur: in quo haruſpices, augures conjectoreſque numerantur. haec improbantur a Peripateticis; a Stoicis defenduntur. quorum alia ſunt poſita in monumentis et diſciplina: quod Etruſcorum declarant et haruſpicini, et fulgurales, et rituales libri, noſtri etiam augurales: alia autem ſubito ex tempore conjectura explicantur, ut apud Homerum Calchas, qui ex paſſerum numero belli Trojani annos auguratus eſt: et ut in Syllae ſcriptum hiſtoria videmus, quod te inſpectante factum eſt, ut, cum ille in agro Nolano immolaret ante praetorium, ab infima ara ſubito anguis emergeret; cum quidem C. Poſtumius haruſpex oraret illum, ut in expeditionem exercitum educeret; id cum Sylla feciſſet, tum ante oppidum Nolam florentiſſima Samnitium caſtra cepit. facta conjectura etiam in Dionyſio eſt paulo ante quam regnare coepit: qui cum per agrum Leontinum iter faciens, equum ipſe demiſiſſet in flumen, ſummerſus equus voraginibus non exſtitit: quem cum maxima contentione non potuiſſet extrahere, diſceſſit, ut ait Philiſtus, aegre ferens:

cum autem aliquantulum progreſſus eſſet, ſubito exaudivit hinnitum, reſpexitque, et equum alacrem laetus adſpexit, cujus in juba examen apum conſederat. quod oſtentum habuit hanc vim, ut Dionyſius paucis poſt diebus regnare coeperit. Quid? Lacedaemoniis paulo ante 34
Leuctricam calamitatem quae ſignificatio facta eſt, cum in Herculis fano arma ſonuerunt, Herculiſque ſimulacrum multo ſudore manavit? at eodem tempore Thebis, ut ait Calliſthenes, in templo Herculis valvae clauſae repagulis ſubito ſe ipſae aperuerunt: armaque, quae fixa in parietibus fuerant, ea ſunt humi inventa. cumque eodem tempore apud Lebadiam Trophonio res divina fieret, gallos gallinaceos in eo loco ſic aſſidue canere coepiſſe, ut nihil intermitterent: tum augures dixiſſe Boeotios, Thebanorum eſſe victoriam, propterea quod avis illa victa ſilere ſolet; canere, ſi viciſſet. eademque tempeſtate multis ſignis Lacedaemoniis Leuctricae pugnae calamitas denuntiabatur. namque et Lyſandri, qui Lacedaemoniorum clariſſimus fuerat, ſtatuae, quae Delphis ſtabat, in capite corona ſubito exſtitit ex aſ-

peris herbis et agreſtibus: ſtellaeque aureae, quae Delphis erant a Lacedaemoniis poſitae poſt navalem illam victoriam Lyſandri, qua Athenienſes conciderunt, (qua in pugna quia Caſtor et Pollux cum Lacedaemoniorum claſſe viſi eſſe dicebantur, eorum inſignia deorum, ſtellae aureae, quas dixi, Delphis poſitae) paulo ante Leuctricam pugnam deciderunt, neque repertae ſunt. maximum vero illud portentum iiſdem Spartiatis fuit, quod, cum oraculum ab Jove Dodonaeo petiviſſent, de victoria ſciſcitantes, legatique illud, in quo inerant ſortes, collocaviſſent: ſimia, quam rex Moloſſorum in deliciis habebat, et ſortes ipſas, et caetera, quae erant ad ſortem parata, diſturbavit, et aliud aliò diſſipavit. tum ea, quae praepoſita erat oraculo, ſacerdos dixiſſe dicitur, de ſalute Lacedaemoniis eſſe, non de victoria co-
35 gitandum. Quid? bello Punico ſecundo, nonne C. Flaminius conſul iterum, neglexit ſigna rerum futurarum magna cum clade reipublicae? qui exercitu luſtrato, cum Arretium verſus caſtra moviſſet, et contra Annibalem legiones duceret: et ipſe, et equus ejus ante ſignum Jo-

vis Statoris ſine cauſa repente concidit, nec eam rem habuit religioni, objecto ſigno, ut peritis videbatur, ne committeret praelium. idem cum tripudio auſpicaretur, pullarius diem praelii committendi differebat. tum Flaminius ex eo quaeſivit, ſi ne poſtea quidem pulli paſcerentur, quid faciendum cenſeret. cum ille quieſcendum reſpondiſſet: Flaminius, praeclara vero auſpicia, ſi eſurientibus pullis res geri poterit, ſaturis nihil geretur. itaque ſigna convelli, et ſe ſequi juſſit. quo tempore, cum ſignifer primi haſtati ſignum non poſſet movere loco, nec quidquam proficeretur, plures cum accederent; Flaminius re nuntiata, ſuo more neglexit. itaque tribus horis conciſus exercitus, atque ipſe interfectus eſt. magnum illud etiam, quod addidit Caelius, eo tempore ipſo, cum hoc calamitoſum fuerit praelium, tantos terrae motus in Liguribus, Gallia, compluribuſque inſulis, totaque in Italia factos eſſe, ut multa oppida corruerint, multis locis labes factae ſint, terraeque deſederint, fluminaque in contrarias partes fluxerint, atque in amnes mare influxerit. Fiunt certe divi- 36

nationum conjecturae a peritis. Midae illi Phrygio, cum puer esset, dormienti formicae in os tritici grana congesserunt. ditissimum fore, praedictum est: quod evenit. at, Platoni cum in cunis parvulo dormienti apes in labellis consedissent; responsum est, singulari illum suavitate orationis fore: ita futura eloquentia provisa in infante est. quid amores ac deliciae tuae, Roscius? num aut ipse, aut pro eo Lanuvium totum mentiebatur? qui cum esset in cunabulis, educareturque in Solonio, qui est campus agri Lanuvini; noctu lumine apposito experrecta nutrix animadvertit puerum dormientem circumplicatum serpentis amplexu: quo adspectu exterrita, clamorem sustulit. pater autem Roscii ad haruspices retulit: qui responderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius fore. atque hanc speciem Praxiteles caelavit argento, et noster expressit Archias versibus. quid igitur exspectamus? an dum in foro nobiscum dii immortales, dum in viis versentur, dum domi? qui quidem ipsi se nobis non offerunt, vim autem suam longe lateque diffundunt; quam cum terrae cavernis inclu-

dunt, tum hominum naturis implicant. nam terrae vis Pythiam Delphis incitabat, naturae Sibyllam. quid enim? non videmus, quam ſint varia terrarum genera; ex quibus et mortifera quaedam pars eſt, ut et Ampſancti in Hirpinis, et in Aſia Plutonia, quae videmus: et ſunt partes agrorum aliae peſtilentes; aliae ſalubres; aliae, quae acuta ingenia gignant; aliae, quae retuſa. quae omnia fiunt et ex caeli varietate, et ex diſparili adſpiratione terrarum. fit etiam ſaepe ſpecie quadam, ſaepe vocum gravitate et cantibus, ut pellantur animi vehementius: ſaepe etiam cura et timore: qualis eſt illa,

Flexanima tanquam lymphata, ut Bacchi ſacris
Commota, in tumulis Teucrum commemorans ſuum.

Atque etiam illa concitatio declarat vim 37
in animis eſſe divinam. negat enim, ſine furore Democritus quemquam poëtam magnum eſſe poſſe. quod idem dicit Plato. quem, ſi placet, appellet furorem, dummodo is furor ita laudetur, ut in Phaedro Platonis laudatus eſt. quid veſtra oratio in cauſis? quid ipſa actio? po-

teſt eſſe vehemens, et gravis, et copioſa, niſi eſt animus ipſe commotior? equidem etiam in te ſaepe vidi, et (ut ad leviora veniamus) in Aeſopo familiari tuo, tantum ardorem vultuum, atque motuum, ut eum vis quaedam abſtraxiſſe a ſenſu mentis videretur. objiciuntur etiam ſaepe formae, quae reapſe nullae ſunt: ſpeciem autem offerunt. quod contigiſſe Brenno dicitur, ejuſque Gallicis copiis, cum fano Apollinis Delphici nefarium bellum intuliſſet. tum enim ferunt, ex oraculo haec fatam eſſe Pythiam:

Ego providebo rem iſtam, et albae virgines.

ex quo factum eſt, ut et viderentur virgines ferre arma contra, et nive Gallorum
38 obrueretur exercitus. Ariſtoteles quidem eos etiam, qui valetudinis vitio furerent, et melancholici dicerentur, cenſebat habere aliquid in animis praeſagiens atque divinum. ego autem haud ſcio, an nec cardiacis hoc tribuendum ſit, nec phreneticis: animi enim integri, non vitioſi corporis, eſt divinatio. quam quidem eſſe re vera, hac Stoicorum ratione concluditur: ſi ſunt dii, neque ante declarant

hominibus quae futura ſunt; aut non diligunt homines; aut, quid eventurum ſit, ignorant; aut exiſtimant, nihil intereſſe hominum, ſcire quid futurum ſit; aut non cenſent eſſe ſuae majeſtatis praeſignificare hominibus quae ſunt futura; aut ea ne ipſi quidem dii ſignificare poſſunt. at neque non diligunt nos; ſunt enim benefici, generique hominum amici: neque ignorant ea, quae ab ipſis conſtituta et deſignata ſunt: neque noſtra nihil intereſt, ſcire ea, quae eventura ſunt; erimus enim cautiores, ſi ſciemus: neque hoc alienum ducunt majeſtate ſua; nihil eſt enim beneficentia praeſtantius: neque non poſſunt futura praenoſcere. non igitur ſunt dii, nec ſignificant futura. ſunt autem dii: ſignificant ergo. et non, ſi ſignificant, nullas vias dant nobis ad ſignificationis ſcientiam: fruſtra enim ſignificarent: nec, ſi dant vias, non eſt divinatio. eſt igitur divinatio. Hac ratione et Chryſippus, et Diogenes, et Antipater utitur. quid eſt igitur, cur dubitandum ſit, quin ſint ea, quae diſputavi veriſſima, ſi ratio mecum facit, ſi eventa, ſi populi, ſi nationes, ſi Graeci, ſi barbari, ſi majores etiam noſtri, ſi deni-

que hoc ſemper ita putatum eſt, ſi ſummi philoſophi, ſi poëtae, ſi ſapientiſſimi viri, qui reſpublicas conſtituerunt, qui urbes condiderunt? an, dum beſtiae loquantur, exſpectamus? hominum conſentiente auctoritate contenti non ſumus? nec vero quidquam aliud affertur, cur ea, quae dico, divinandi genera, nulla ſint: niſi quod difficile dictu videtur, quae cujuſque divinationis ratio, quae cauſa ſit. quid enim habet haruſpex, cur pulmo inciſus etiam in bonis extis dirimat tempus, et proferat diem? quid augur, cur a dextra corvus, a ſiniſtra cornix faciat ratum? quid aſtrologus, cur ſtella Jovis, aut Veneris conjuncta cum luna ad ortus puerorum ſalutaris ſit: Saturni, Martiſve contraria? cur autem deus dormientes nos moneat, vigilantes negligat? quid deinde cauſae ſit, cur Caſſandra furens futura proſpiciat, Priamus ſapiens hoc idem facere non queat? cur fiat quidque, quaeris? recte omnino: ſed non nunc id agitur. fiat, necne fiat, id quaeritur. ut ſi magnetem lapidem eſſe dicam, qui ferrum ad ſe alliciat et trahat; rationem, cur id fiat, afferre nequeam: fieri omnino ne-

ges. quod idem facis in divinatione: quam et cernimus ipsi, et audivimus, et legimus, et a patribus accepimus. neque ante philosophiam patefactam, quae nuper inventa est, hac de re communis vita dubitavit, et, postea quam philosophia processit, nemo aliter philosophus sensit, in quo modo esset auctoritas. dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate: excepi de antiquis, praeter Xenophanem, neminem: adjunxi veterem Academiam, Peripateticos, Stoicos: unus dissentit Epicurus. quid vero hoc turpius, quam quod idem nullam censet gratuitam esse virtutem? Quis est autem, quem non moveat clarissimis monumentis testata consignataque antiquitas? Calchantem augurem scribit Homerus longe optimum, eumque ducem classium fuisse. at illum auspiciorum credo scientiâ, non locorum. Amphilochus et Mopsus Argivorum reges fuerunt, sed iidem augures: iique urbes in ora maritima Ciliciae Graecas condiderunt. atque etiam ante hos Amphiaraus et Tiresias, non humiles et obscuri, neque eorum similes, ut apud Ennium est,

Qui sui quaestus causa fictas suscitant
sententias,

ſed clari et praeſtantes viri, qui avibus et ſignis admoniti futura dicebant. quorum de altero etiam apud inferos Homerus ait, ſolum ſapere, caeteros umbrarum vagari modo. Amphiaraum autem ſic honoravit fama Graeciae, deus ut haberetur, atque ut ab ejus ſolo, in quo eſt humatus, oracula peterentur. quid Aſiae rex Priamus, nonne et Helenum filium, et Caſſandram filiam divinantes habebat, alterum auguriis, alteram mentis incitatione et permotione divina? quo in genere Martios quoſdam fratres, nobili loco natos, apud majores noſtros fuiſſe ſcriptum videmus. quid? Polyidum Corinthium, nonne Homerus et aliis multa, et filio ad Trojam proficiſcenti, mortem praedixiſſe commemorat? omnino apud veteres, qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant. ut enim ſapere, ſic divinare regale ducebant, ut teſtis eſt noſtra civitas: in qua et reges, augures, et poſtea privati eodem ſacerdotio praediti rempublicam religionum auctoritate rexerunt. Eaque divinationum ratio ne in barbaris quidem gentibus neglecta eſt. ſiquidem et in Gallia Druidae ſunt, e quibus ipſe Di-

vitiacum Aeduum, hoſpitem tuum laudatoremque cognovi; qui et naturae rationem, quam phyſiologiam Graeci appellant, notam eſſe ſibi profitebatur, et partim auguriis, partim conjectura, quae eſſent futura dicebat. et in Perſis augurantur et divinant Magi, qui congregantur in fano commentandi cauſa, atque inter ſe colloquendi: quod etiam idem vos quondam facere nonis ſolebatis. nec quiſquam rex Perſarum poteſt eſſe, qui non ante Magorum diſciplinam ſcientiamque perceperit. licet autem videre et genera quaedam et nationes huic ſcientiae deditas. Telmeſſus in Caria eſt: qua in urbe excellit haruſpicum diſciplina. itemque Elis in Peloponneſo familias duas certas habet, Jamidarum unam, alteram Cluditarum, haruſpicinae nobilitate praeſtantes. in Syria Chaldaei cognitione aſtrorum ſolertiaque ingeniorum antecellunt. Etruria autem de caelo tacta ſcientiſſime animadvertit: eademque interpretatur, quid quibuſque oſtendatur monſtris atque portentis. quocirca bene apud majores noſtros ſenatus tum, cum florebat imperium, decrevit, ut de principum

filiis ſex ſingulis Etruriae populis in diſciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum a religionis auctoritate abduceretur ad mercedem atque quaeſtum. Phryges autem, et Piſidae, et Cilices, et Arabum natio, avium ſignificationibus plurimum obtemperant. quod idem factitatum in Umbria accepimus.
42 Ac mihi quidem videntur e locis quoque ipſis, qui a quibuſque incolebantur, divinationum opportunitates eſſe ductae. etenim Aegyptii, ut Babylonii, in camporum patentium aequoribus habitantes, cum ex terra nihil emineret, quod contemplationi caeli officere poſſet, omnem curam in ſiderum cognitione poſuerunt. Etruſci autem, quod religione imbuti ſtudioſius et crebrius hoſtias immolabant, extorum cognitioni ſe maxime dediderunt: quodque propter aëris craſſitudinem de caelo apud eos multa fiebant, et quod ob eandem cauſam multa inuſitata; partim e caelo, alia ex terra oriebantur, quaedam etiam ex hominum pecudumve conceptu et ſatu, oſtentorum exercitatiſſimi interpretes exſtiterunt. quorum quidem vim, ut tu ſoles dicere, verba ipſa

prudenter a majoribus posita declarant: quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, praedicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Arabes autem, et Phryges, et Cilices, quod pastu pecudum maxime utuntur, campos et montes hieme et aestate peragrantes, propterea facilius cantus avium et volatus notaverunt. eademque et Pisidae causa fuit, et huic nostrae Umbriae. tum Caria tota, praecipueque Telmesses, quos ante dixi, quod agros uberrimos maximeque fertiles incolunt, in quibus multa propter foecunditatem fingi gignique possunt, in ostentis animadvertendis diligentes fuerunt. Quis vero non videt, in optima quaque republica plurimum auspicia et reliqua divinandi genera valuisse? quis rex unquam fuit, quis populus, qui non uteretur praedictione divina? neque solum in pace, sed in bello multo etiam magis: quo majus erat certamen et discrimen salutis. omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspiciis domi habent. auspicia externa videamus. nam et Athenienses omnibus semper publicis consiliis divinos quosdam sacerdotes quos

μάντεις vocant, adhibuerunt: et Lacedaemonii regibus ſuis augurem aſſeſſorem dederunt: itemque ſenibus (ſic enim conſilium publicum appellant) augurem intereſſe voluerunt: iidemque de rebus majoribus ſemper aut Delphis oraculum, aut ab Hammone, aut a Dodona petebant. Lycurgus quidem, qui Lacedaemoniorum rempublicam temperavit, leges ſuas auctoritate Apollinis Delphici confirmavit. quas cum vellet Lyſander commutare, eadem eſt prohibitus religione. atque etiam qui praeerant Lacedaemoniis, non contenti vigilantibus curis, in Paſiphaae fano, quod eſt in agro propter urbem, ſomniandi cauſa, incubabant, quia vera quietis oracula ducebant. ad noſtra jam redeo. quoties ſenatus decemviros ad libros ire juſſit? nam et cum duo viſi ſoles eſſent, et cum tres lunae, et cum faces, et cum ſol nocte viſus eſſet, et cum e caelo fremitus auditus, et cum caelum diſceſſiſſe viſum eſt, atque in eo animadverſi globi. delata etiam ad ſenatum labes agri Privernatis, cum ad infinitam altitudinem terra deſediſſet, Apuliaque maximis terrae motibus conquaſſata eſ-

ſet. quibus portentis magna populo Romano bella, perniciosaeque seditiones denuntiabantur: inque his omnibus responsa haruspicum cum Sibyllae versibus congruebant. quid, cum Cumis Apollo sudavit? Capuae Victoria? quid ortus androgyni? nonne fatale quoddam monstrum fuit? quid, quod fluvius atratus sanguine fluxit? quid, cum saepe lapidum, sanguinis nonnunquam, terrae interdum, quondam etiam lactis imber defluxit? quid, cum in Capitolio ictus centaurus e caelo est? in Aventino portae, et homines? Tusculi aedes Castoris et Pollucis, Romaeque Pietatis? nonne et haruspices ea responderunt quae evenerunt, et in Sibyllae libris eaedem repertae praedictiones sunt? Quoties senatus decemviros ad libros ire jussit? quantis in rebus, quamque saepe responsis haruspicum paruit? Caeciliae, Q. filiae, somnio, modo, Marsico bello, templum est a senatu Junoni Sospitae restitutum. quod quidem somnium Sisenna cum disputavisset mirifice ad verbum cum re conveniisse; tum insolenter, credo: ab Epicureo aliquo inductus, disputat, somniis credi non opor-

tere. idem contra oſtenta nihil diſputat, exponitque initio belli Marſici et deorum ſimulacra ſudaviſſe, et ſanguinem fluxiſſe, et diſceſſiſſe caelum; et ex occulto auditas eſſe voces, quae pericula belli nuntiarent; et Lanuvii clypeos, quod haruſpicibus triſtiſſimum viſum eſſet, a muribus eſſe deroſos. quid, quod in annalibus habemus, Veïenti bello, cum lacus Albanus praeter modum creviſſet, Veïentem quemdam ad nos hominem nobilem perfugiſſe, eumque dixiſſe, ex fatis, quae Veïentes ſcripta haberent, Veïos capi non poſſe, dum lacus is redundaret: et, ſi lacus emiſſus, lapſu et curſu ſuo ad mare profluxiſſet, pernicioſum populo Romano; ſin autem ita eſſet eductus, ut ad mare pervenire non poſſet, tum ſalutare noſtris fore. ex quo illa admirabilis a majoribus Albanae aquae facta deductio eſt. cum autem Veïentes bello feſſi legatos ad ſenatum miſiſſent, tum ex his quidam dixiſſe dicitur, non omnia illum transfugam auſum eſſe ſenatui dicere: in iiſdem enim fatis ſcriptum Veïentes habere, ‘ fore ut brevi a Gallis Roma capere-
‘ tur.’ quod quidem ſexennio poſt Veïos

captos factum esse vidimus. Saepe etiam 45
et in praeliis Fauni auditi; et in rebus turbidis veridicae voces ex occulto missae esse dicuntur. cujus generis duo sunt ex multis exempla, sed maxima. nam non multo ante urbem captam exaudita vox est a luco Vestae, qui a Palatii radice in novam viam devexus est: ‘ut muri et ‘portae reficerentur; futurum esse, nisi ‘provisum esset, ut Roma caperetur.’ quod neglectum, cum caveri poterat, post acceptam illam maximam cladem explicatum est: ara enim AIO LOQUENTI: quam septam videmus, adversus eum locum consecrata est. atque etiam scriptum a multis est, cum terrae motus factus esset, ‘ut sue plena procuratio fieret,’ vocem ab aede Junonis ex arce exstitisse: quocirca Junonem illam appellatam Monetam. haec igitur et a diis significata, et a nostris majoribus judicata contemnimus? neque solum deorum voces Pythagorei observitaverunt, sed etiam hominum, quae vocant omina. quae majores nostri, quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agendis, ‘quod bonum, fau‘stum, felix, fortunatumque esset,’ prae-

fabantur; rebuſque divinis, quae publice fierent, ut 'faverent linguis,' imperabatur; inque feriis imperandis, 'ut litibus 'et jurgiis ſe abſtinerent.' itemque in luſtranda colonia, ab eo, qui eam deduceret; et cum imperator exercitum, cenſor populum luſtraret, bonis nominibus qui hoſtias ducerent, eligebantur. quod idem in delectu conſules obſervant, ut primus miles fiat bono nomine. quae quidem a te ſcis et conſule et imperatore ſumma religione eſſe ſervata. praerogativam etiam majores omen juſtorum comitiorum eſſe
46 voluerunt. Atque ego exempla ominum nota proferam. L. Paulus conſul iterum, cum ei, bellum ut cum rege Perſe gereret, obtigiſſet: ut ea ipſa die domum ad veſperam rediit, filiolam ſuam Tertiam, quae tum erat admodum parva, oſculans animadvertit triſticulam. quid eſt, inquit, mea Tertia? quid triſtis es? mi pater, inquit, Perſa periit. tum ille arctius puellam complexus, accipio, inquit, mea filia, omen. erat autem mortuus catellus eo nomine. L. Flaccum, flaminem Martialem, ego audivi, cum diceret, Caeciliam Metelli, cum vellet ſororis ſuae filiam

in matrimonium collocare, exiſſe in quoddam ſacellum ominis capiendi cauſa: quod fieri more veterum ſolebat. cum virgo ſtaret, et Caecilia in ſella ſederet, neque diu ulla vox exſtitiſſet, puellam defatigatam petiiſſe a matertera, ut ſibi concederet pauliſper, ut in ejus ſella requieſceret: illam autem dixiſſe, vero, mea puella, tibi concedo meas ſedes. quod omen res conſecuta eſt: ipſa enim brevi mortua eſt: virgo autem nupſit cui Caecilia nupta fuerat. haec poſſe contemni, vel etiam rideri, praeclare intelligo: ſed id ipſum eſt deos non putare, quae ab iis ſignificantur, contemnere. Quid de auguribus loquar? tuae partes ſunt: tuum, inquam, auſpiciorum patrocinium debet eſſe. tibi App. Claudius augur conſuli nuntiavit, addubitato Salutis augurio, bellum domeſticum triſte ac turbulentum fore: quod paucis poſt menſibus exortum, paucioribus a te eſt diebus oppreſſum. cui quidem auguri vehementer aſſentior: ſolus enim multorum annorum memoria, non decantandi augurii, ſed divinandi tenuit diſciplinam: quem irridebant collegae tui, eumque tum Piſidam, tum Sora- 47

num augurem esse dicebant. quibus nulla videbatur in auguriis aut auspiciis praesensio, aut scientia veritatis futurae; sapienter aiebant ad opinionem imperitorum esse fictas religiones. quod longe secus est; neque enim in pastoribus illis, quibus Romulus praefuit, nec in ipso Romulo haec calliditas esse potuit, ut, ad errorem multitudinis, religionis simulacra fingerent: sed difficultas laborque discendi disertam negligentiam reddidit. malunt enim disserere, nihil esse in auspiciis, quam, quid sit, edisсere. quid est illo auspicio divinius, quod apud te in Mario est, ut utar potissimum te auctore?

Hîc Jovis altisoni subito pinnata satelles,
Arboris e trunco, serpentis saucia morsu,
Subigit ipsa feris transfigens unguibus anguem
Semianimum, et varia graviter cervice micantem.
Quem se intorquentem lanians, rostroque cruentans,
Jam satiata animos, jam duros ulta dolores,

Abjicit efflantem, et laceratum affligit in unda,
Seque obitu a ſolis nitidos convertit ad ortus.
Hanc ubi praepetibus pennis, lapſuque volantem
Conſpexit Marius, divini numinis augur;
Fauſtaque ſigna ſuae laudis, redituſque notavit;
Partibus intonuit caeli pater ipſe ſiniſtris.
Sic aquilae clarum firmavit Juppiter omen.

Atque ille Romuli auguratus, paſtoralis, 48
non urbanus fuit: nec fictus ad opinionem imperitorum, ſed a certis acceptus, et poſteris traditus. itaque Romulus augur, ut apud Ennium eſt, cum fratre item augure,

Curantes magna cum cura, concupientes
Regni, dant operam ſimul auſpicio, augurioque.
Hinc Remus auſpicio ſe devovet, atque ſecundam
Solus avem ſervat. at Romulus pulcher in alto

Quaerit Aventino, ſervans genus alti-
volantum:
Certabant, urbem Romam, Remoram-
ne vocarent.
Omnibu' cura viris, uter eſſet induper-
ator.
Exſpectant, veluti conſul cum mittere
ſignum
Volt: omnes avidi ſpectant ad carceris
oras,
Quà mox emittat pictis ex faucibu' cur-
rus:
Sic exſpectabat populus, atque ore time-
bat
Rebus, utri magni victoria ſit data regni.
Interea ſol albu' receſſit in infera noctis.
Exin candida ſe radiis dedit icta foras
lux:
Et ſimul ex alto longe pulcherrima prae-
pes
Laeva volavit avis: ſimul aureus exori-
tur ſol.
Cedunt de caelo ter quatuor corpora
ſancta
Avium, praepetibus ſeſe pulchriſque lo-
cis dant.

Conſpicit inde ſibi data Romulus eſſe priora,
Auſpicio regni ſtabilita ſcamna, ſolumque.

Sed unde huc digreſſa eſt, eodem redeat 49
oratio. ſi nihil queam diſputare, quamobrem quidque fiat, et tantummodo fieri ea quae commemoravi, doceam; parumne Epicuro, Carneadive reſpondeam? quid, ſi etiam ratio exſtat artificioſae praeſenſionis, facilis; divinae autem, paulo obſcurior? quae enim extis, quae fulguribus, quae portentis, quae aſtris praeſentiuntur, haec notata ſunt obſervatione diuturna. affert autem vetuſtas omnibus in rebus longinqua obſervatione incredibilem ſcientiam: quae poteſt eſſe ſine motu atque impulſu deorum, cum, quid ex quoque eveniat, et quid quamque rem ſignificet, crebra animadverſione perſpectum eſt. altera divinatio eſt naturalis, ut ante dixi: quae phyſica diſputandi ſubtilitate referenda eſt ad naturam deorum, a qua, ut doctiſſimis ſapientiſſimiſque placuit, hauſtos animos et libatos habemus: cumque omnia completa et referta ſint aeterno ſenſu et mente divina, neceſſe eſt

cognatione divinorum animorum animos humanos commoveri. ſed vigilantes animi vitae neceſſitatibus ſerviunt, diſjunguntque ſe a ſocietate divina, vinclis corporis impediti. rarum eſt quoddam genus eorum, qui ſe a corpore avocent, et ad divinarum rerum cognitionem cura omni ſtudioque rapiantur. horum ſunt auguria non divini impetus, ſed rationis humanae: nam et natura futura praeſentiunt, ut aquarum fluxiones et deflagrationem futuram aliquando caeli atque terrarum. alii autem in republica exercitati, ut de Athenienſi Solone accepimus, orientem tyrannidem multo ante proſpiciunt: quos prudentes poſſumus dicere, id eſt, providentes; divinos nullo modo poſſumus; non plus, quam Mileſium Thalem, qui ut objurgatores ſuos convinceret, oſtenderetque etiam philoſophum, ſi ei commodum eſſet, pecuniam facere poſſe, omnem oleam, antequam florere coepiſſet, in agro Mileſio coëmiſſe dicitur. animadverterat fortaſſe quadam ſcientia, olearum ubertatem fore. et quidem idem primus defectionem ſolis, quae Aſtyage regnante facta eſt, praedixiſſe fertur.

Multa medici, multa gubernatores, agri- 50
colae etiam multa praeſentiunt: ſed nullam eorum divinationem voco: ne illam quidem, qua ab Anaximandro phyſico moniti Lacedaemonii ſunt, ut urbem et tecta linquerent, armatique in agro excubarent, quod terrae motus inſtaret, tum, cum et urbs tota corruit, et ex monte Taygeto extrema montis quaſi puppis avulſa eſt. ne Pherecydes quidem ille Pythagorae magiſter, potius divinus habebitur, quam phyſicus: qui cum vidiſſet hauſtam aquam de jugi puteo, terrae motus dixit inſtare. nec vero unquam animus hominis naturaliter divinat, niſi cum ita ſolutus eſt et vacuus, ut ei plane nihil ſit cum corpore. quod aut vatibus contingit, aut dormientibus. itaque ea duo genera a Dicaearcho probantur, et, ut dixi, a Cratippo noſtro. ſi propterea quod ea proficiſcuntur a natura; ſint ſumma ſane, modo ne ſola. ſin autem nihil eſſe in obſervatione putant: multa tollunt, quibus vitae ratio continetur. ſed quoniam dant aliquid, idque non parvum, vaticinationes cum ſomniis; nihil eſt, quod cum his magnopere pugnemus, praeſer-

tim cum ſint, qui omnino nullam divinationem probent. ergo et ii, quorum animi, ſpretis corporibus, evolant atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati atque incitati, cernunt illa profecto, quae vaticinantes praenuntiant: multiſque rebus inflammantur tales animi, qui corporibus non inhaerent; ut ii, qui ſono quodam vocum et Phrygiis cantibus incitantur. multos nemora ſilvaeque, multos amnes aut maria commovent: quorum furibunda mens videt ante multo, quae futura ſunt. quo de genere illa ſunt,

Eheu, videte: judicavit inclytum judicium
Inter deas tres aliquis: quo judicio Lacedaemonia
Mulier, furiarum una, adveniet.

eodem enim modo multa a vaticinantibus ſaepe praedicta ſunt, neque ſolum verbis, ſed etiam

Verſibu', quos olim Fauni, vateſque canebant.

ſimiliter Marcius, et Publicius vates ceciniſſe dicuntur. quo de genere, Apollinis operta prolata ſunt. credo etiam anhelitus quoſdam fuiſſe terrarum, quibus

inflatae mentes oracula funderent. Atque haec quidem vatum ratio est: nec dissimilis sane somniorum. nam quae vigilantibus accidunt vatibus, eadem nobis dormientibus. viget enim animus in somnis, liberque sensibus, ac omni impeditione curarum, jacente et mortuo paene corpore. qui quia vixit ab omni aeternitate, versatusque est cum innumerabilibus animis, omnia, quae in natura rerum sunt, videt, si modo temperatis escis modicisque potionibus ita est affectus, ut sopito corpore ipse vigilet. haec somniantis est divinatio. hîc magna quaedam exoritur, neque ea naturalis, sed artificiosa somniorum Antiphonis interpretatio: eodemque modo et oraculorum et vaticinationum. sunt enim explanatores, ut grammatici poëtarum. nam ut aurum et argentum, aes, ferrum, frustra natura divina genuisset, nisi eadem docuisset quemadmodum ad eorum venas perveniretur: nec fruges terrae, baccasve arborum cum utilitate ulla generi humano dedisset, nisi earum cultus et conditiones tradidisset: materia deinde quid juvaret, nisi confectionis ejus fabricam haberemus? sic cum 51

omni utilitate, quam dii hominibus dederunt, ars aliqua conjuncta eſt, per quam illa utilitas percipi poſſit. item igitur ſomniis, vaticinationibus, oraculis, quod erant multa obſcura, multa ambigua, explanationes adhibitae ſunt interpretum. quo modo autem aut vates, aut ſomniantes ea videant, quae nuſquam etiam tunc ſint, magna quaeſtio eſt. ſed explorata ſi ſint ea, quae ante quaeri debeant: ſint haec, quae quaerimus, faciliora. continet enim totam hanc quaeſtionem ea ratio, quae eſt de natura deorum, quae a te ſecundo libro eſt explicata dilucide. quam ſi obtinemus, ſtabit illud quidem, quod locum hunc continet, de quo agimus, eſſe deos, et eorum providentia mundum adminiſtrari, eoſdemque conſulere rebus humanis, nec ſolum univerſis, verum etiam ſingulis. haec ſi tenemus, quae mihi quidem non videntur poſſe convelli: profecto hominibus a diis futura ſignificari neceſſe eſt. ſed diſtinguendum vide-
52 tur, quonam modo. Non placet Stoicis, ſingulis jecorum fiſſis, aut avium cantibus intereſſe deum: neque enim decorum eſt, nec diis dignum, nec fieri ullo

pacto poteſt: ſed ita a principio inchoatum eſſe mundum, ut certis rebus certa ſigna praecurrerent, alia in extis, alia in avibus, alia in fulguribus, alia in oſtentis, alia in ſtellis, alia in ſomniantium viſis, alia in furentium vocibus. ea quibus bene percepta ſunt, ii non ſaepe falluntur. male conjecta, maleque interpretata, falſa ſunt, non rerum vitio, ſed interpretum inſcientia. hoc autem poſito atque conceſſo, eſſe quamdam vim divinam, hominum vitam continentem: non difficile eſt, quae fieri certe videmus, ea qua ratione fiant, ſuſpicari. nam et ad hoſtiam deligendam poteſt dux eſſe vis quaedam ſentiens, quae eſt toto confuſa mundo: et tum, ipſam cum immolare velis, extorum fieri mutatio poteſt, ut aut abſit aliquid, aut ſuperſit. parvis enim momentis multa natura aut affingit, aut mutat, aut detrahit. quod ne dubitare poſſimus, maximo eſt argumento, quod paulo ante interitum Caeſaris contigit: qui cum immolaret illo die, quo primum in ſella aurea ſedit, et cum purpurea veſte proceſſit, in extis bovis opimi cor non fuit. num igitur cenſes ullum animal, quod ſangui-

nam habeat, ſine corde eſſe poſſe? qua ille rei novitate perculſus, cum Spurinna diceret timendum eſſe, ne et conſilium, et vita deficeret: earum enim rerum utrumque a corde proficiſci: poſtero die caput in jecore non fuit. quae quidem illi portendebantur a diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret. cum igitur eae partes in extis non reperiuntur, ſine quibus victima illa vivere nequiſſet, intelligendum eſt, in ipſo immolationis tempore eas partes, quae abſint, interiſſe.

53 Eademque efficit in avibus divina mens, ut tum huc, tum illuc volent alites: tum in hac, tum in illa parte ſe occultent: tum a dextra, tum a ſiniſtra parte canant oſcines. nam ſi animal omne, ut vult, ita utitur motu ſui corporis, prono, obliquo, ſupino; membraque quocumque vult, flectit, contorquet, porrigit, contrahit; eaque ante efficit paene, quam cogitat: quanto id deo eſt facilius, cujus numini parent omnia? idemque mittit et ſigna nobis ejus generis, qualia permulta hiſtoria tradidit; quale ſcriptum illud videmus: ſi luna paulo ante ſolis ortum defeciſſet in ſigno leonis, fore, ut armis Darius, et Per-

ſae ab Alexandro et Macedonibus praelio vincerentur, Dariuſque moreretur: et, ſi puella nata biceps eſſet, ſeditionem in populo fore, corruptelam et adulterium domi: et, ſi mulier leonem peperiſſe viſa eſſet, fore, ut ab exteris gentibus vinceretur ea reſpublica, in qua id contigiſſet. ejuſdem generis etiam illud eſt, quod ſcribit Herodotus: Croeſi filium, cum eſſet infans, locutum: quo oſtento regnum patris et domum funditus concidiſſe. caput arſiſſe Servio Tullio dormienti, quae hiſtoria non prodidit? ut igitur qui ſe tradet quieti, praeparato animo tum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem accommodatis, certa et vera cernit in ſomnis; ſic caſtus animus puruſque vigilantis, et ad aſtrorum, et ad avium, reliquorumque ſignorum, et ad extorum veritatem eſt paratior. Hoc nimirum eſt 54
illud, quod de Socrate accepimus, quodque ab ipſo in libris Socraticorum ſaepe dicitur, eſſe divinum quiddam, quod Daemonion appellat, cui ſemper ipſe paruerit, nunquam impellenti, ſaepe revocanti. et Socrates quidem (quo quem auctorem meliorem quaerimus?) Xenophonti

consulenti, sequereturne Cyrum; postea quam exposuit, quae sibi videbantur, ‘et ‘ nostrum quidem, inquit, humanum est ‘ consilium, sed de rebus et obscuris, et ‘ incertis ad Apollinem censeo referen- ‘ dum:’ ad quem etiam Athenienses publice de majoribus rebus semper retulerunt. scriptum est item, cum Critonis sui familiaris oculum alligatum vidisset, quaesivisse, quid esset: cum autem ille respondisset, in agro ambulanti ramulum adductum, ut remissus esset, in oculum suum recidisse: tum Socrates, ‘ non enim pa- ‘ ruisti mihi revocanti, cum uterer, qua ‘ soleo, praesagitione divina.’ idem etiam Socrates, cum apud Delium male pugnatum esset, Lachete praetore, fugeretque cum ipso Lachete, ut ventum est in trivium, eadem, qua caeteri, fugere noluit. quibus quaerentibus, cur non eadem via pergeret, deterreri se a Deo dixit. tum quidem ii, qui alia via fugerant, in hostium equitatum inciderunt. permulta collecta sunt ab Antipatro, quae mirabiliter a Socrate divinata sunt, quae praetermittam. tibi enim nota sunt: mihi ad commemorandum non necessaria. illud tamen

ejus philoſophi magnificum ac paene divinum, quod, cum impiis ſententiis damnatus eſſet, aequiſſimo animo ſe dixit mori: neque enim domo egredienti, neque illud ſuggeſtum, in quo cauſam dixerat, adſcendenti, ſignum ſibi ullum, quod conſueſſet, a Deo, quaſi mali alicujus impendentis, datum. Equidem ſic arbitror, 55
etiam ſi multa fallant eos, qui aut arte, aut conjectura divinare videantur, eſſe tamen divinationem: homines autem, ut in caeteris artibus, ſic in hac poſſe falli. poteſt accidere, ut aliquod ſignum dubie datum pro certo ſit acceptum: poteſt aliquod latuiſſe, aut ipſum, aut quod eſſet illi contrarium. mihi autem ad hoc, de quo diſputo, probandum, ſatis eſt non modo plura, ſed etiam pauciora, divine praeſenſa et praedicta reperiri. quin etiam hoc non dubitans dixerim: ſi unum aliquid ita ſit praedictum praeſenſumque, ut cum evenerit, ita cadat ut praedictum ſit, neque in eo quidquam caſu et fortuito factum eſſe appareat, eſſe certe divinationem, idque eſſe omnibus confitendum. quocirca primum mihi videtur, ut Poſidonius facit, a deo, de quo ſatis dic-

tum eſt, deinde a fato, deinde a natura, vis omnis divinandi, ratioque repetenda. fieri igitur omnia fato, ratio cogit fateri. fatum autem id appello, quod Graeci εἱμαρμένην, id eſt, ordinem ſeriemque cauſarum, cum cauſa cauſae nexa rem ex ſe gignat. ea eſt ex omni aeternitate fluens veritas ſempiterna. quod cum ita ſit, nihil eſt factum, quod non futurum fuerit: eodemque modo nihil eſt futurum, cujus non cauſas id ipſum efficientes natura contineat. ex quo intelligitur, ut fatum ſit non id quod ſuperſtitioſe, ſed id quod phyſice dicitur, cauſa aeterna rerum, cur et ea, quae praeterierunt, facta ſint, et, quae inſtant, fiant, et, quae ſequuntur, futura ſint. ita fit, ut et obſervatione notari poſſit, quae res quamque cauſam plerumque conſequatur, etiam ſi non ſemper. nam id quidem affirmare difficile eſt. eaſdemque cauſas verſimile eſt rerum futurarum cerni ab iis, qui aut per furorem eas, aut in quiete
56 videant. Praeterea cum fato omnia fiant, (id quod alio loco oſtendetur) ſi quis modo talis poſſit eſſe, qui colligationem cauſarum omnium perſpiciat animo, nihil eum profecto fallet. quis enim teneat

cauſas rerum futurarum, idem neceſſe eſt omnia teneat, quae futura ſint. quod cum nemo facere, niſi deus, poſſit, relinquendum eſt homini, ut ſignis quibuſdam conſequentia declarantibus, futura praeſentiat. non enim illa quae futura ſunt, ſubito exſiſtunt; ſed eſt quaſi rudentis explicatio, ſic traductio temporis, nihil novi efficientis, et primum quidque replicantis. quod et ii vident, quibus naturalis divinatio data eſt: et ii, quibus curſus rerum obſervando notatus eſt. qui etſi cauſas ipſas non cernunt, ſigna tamen cauſarum et notas cernunt: ad quas, adhibita memoria et diligentia, ex monumentis ſuperiorum efficitur ea divinatio, quae artificioſa dicitur, extorum, fulgurum, oſtentorum, ſignorumque caeleſtium. non eſt igitur, ut mirandum ſit, ea praeſentiri a divinantibus, quae nuſquam ſint. ſunt enim omnia, ſed tempore abſunt. atque ut in ſeminibus vis ineſt earum rerum, quae ex iis progignuntur, ſic in cauſis conditae ſunt res futurae: quas eſſe futuras aut concitata mens, aut ſoluta ſomno, cernit; aut ratio, aut conjectura praeſentit. atque ut ii, qui ſolis et

lunae, reliquorumque ſiderum ortus, obitus, motuſque cognorunt, quo quidque tempore eorum futurum ſit, multo ante praedicunt: ſic qui curſum rerum, eventorumque conſequentiam diuturnitate pertractata notaverunt, aut ſemper, aut, ſi id difficile eſt, plerumque; quod ſi ne id quidem conceditur, nonnunquam certe, quid futurum ſit, intelligunt. atque haec quidem, et quaedam hujuſmodi argumenta, cur ſit divinatio, ducuntur a fato. A natura autem alia quaedam ratio eſt: quae docet, quanta ſit animi vis ſejuncta a corporis ſenſibus: quod maxime contingit aut dormientibus, aut mente permotis. ut enim deorum animi ſine oculis, ſine auribus, ſine lingua ſentiunt inter ſe, quid quiſque ſentiat: ex quo fit, ut homines, etiam cum taciti optent quid, aut voveant, non dubitent quin dii illud exaudiant: ſic animi hominum, cum aut ſomno ſoluti vacant corpore, aut mente permoti per ſe ipſi liberi incitati moventur, cernunt ea, quae permiſti, cum corpore animi videre non poſſunt. atque hanc quidem rationem naturae difficile eſt fortaſſe traducere ad id genus divinationis, quod

57

ex arte profectum dicimus: sed tamen id quoque rimatur quantum potest Posidonius, cum esse censet in natura signa quaedam rerum futurarum. ut enim Ceos accepimus ortum caniculae diligenter quotannis solere servare, conjecturamque capere, ut scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futurus sit. nam si obscurior et quasi caliginosa stella exstiterit, pingue et concretum esse caelum, ut ejus adspiratio gravis et pestilens futura sit: sin illustris et perlucida stella apparuerit, significari caelum esse tenue, purumque, et propterea salubre. Democritus autem censet sapienter instituisse veteres, ut hostiarum immolatarum inspicerentur exta, quorum ex habitu atque ex colore tum salubritatis, tum pestilentiae signa percipi; nonnunquam etiam quae sit vel sterilitas agrorum, vel fertilitas futura. quae si a natura profecta observatio atque usus agnovit; multa afferre potuit dies, quae animadvertendo notarentur: ut ille Pacuvianus, qui in Chryse physicus inducitur, minime naturam rerum cognosse videatur.

Nam istis, qui linguam avium intelligunt,

Pluſque ex alieno jecore ſapiunt, quam ex ſuo,
Magis audiendum, quam auſcultandum cenſeo.

cur, quaeſo? cum ipſe, paucis interpoſitis verſibus, dicas ſatis luculente:

Quidquid eſt hoc, omnia animat, format, alit, auget, creat,
Sepelit, recipitque in ſeſe omnia: omniumque idem eſt pater;
Indidemque eadem, quae oriuntur, de integro, atque eodem occidunt.

quid eſt igitur, cur, cum domus ſit omnium una, eaque communis, cumque animi hominum ſemper fuerint, futurique ſint, cur ii, quid ex quoque eveniat, et quid quamque rem ſignificet, perſpicere
38 non poſſint? Haec habui, inquit, de divinatione quae dicerem. nunc illa teſtabor, non me ſortilegos, neque eos, qui quaeſtus cauſa hariolentur, neque pſychomantia quidem, quibus Appius amicus tuus uti ſolebat, agnoſcere.

Non habeo denique nauci Marſum augurem,
Non vicanos haruſpices, non de circo aſtrologos,

Non Iſiacos conjectores, non interpretes ſomniûm.
Non enim ſunt ii ſcientia, aut arte divini,
Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque harioli,
Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat:
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam:
Quibu' divitias pollicentur, ab iis drachmam ipſi petunt.
De his divitiis ſibi deducant drachmam, reddant caetera.

atque haec quidem Ennius, qui paucis ante verſibus eſſe deos cenſet, ſed eos non curare opinatur, quid agat humanum genus. ego autem, qui et curare arbitror, et monere etiam, ac multa praedicere, levitate, vanitate, malitia excluſa, divinationem probo. quae cum dixiſſet Quintus: praeclare tu quidem, inquam, paratus **

Deſunt pauca quaedam.

M. TULLII CICERONIS DE DIVINATIONE

LIBER SECUNDUS.

QUaerenti mihi, multumque et diu cogitanti, quanam re poſſem prodeſſe quam plurimis, ne quando intermitterem conſulere reipublicae, nulla major occurrebat, quam ſi optimarum artium vias traderem meis civibus: quod compluribus jam libris me arbitror conſecutum. nam et cohortati ſumus, ut maxime potuimus, ad philoſophiae ſtudium eo libro, qui eſt inſcriptus Hortenſius; et quod genus philoſophandi minime arrogans, maximeque et conſtans, et elegans arbitraremur, quatuor Academicis libris oſtendimus. cumque fundamentum eſſet

philoſophiae poſitum in finibus bonorum et malorum, perpurgatus eſt is locus a nobis quinque libris, ut, quid a quoque, et quid contra quemque philoſophum diceretur, intelligi poſſet. totidem ſubſecuti libri Tuſculanarum diſputationum, res ad beate vivendum maxime neceſſarias aperuerunt. primus enim eſt de contemnenda morte: ſecundus de tolerando dolore: de aegritudine lenienda tertius: quartus de reliquis animi perturbationibus: quintus eum locum complexus eſt, qui totam philoſophiam maxime illuſtrat; docet enim ad beate vivendum virtutem ſe ipſa eſſe contentam. quibus rebus editis, tres libri perfecti ſunt de Natura Deorum: in quibus omnis ejus loci quaeſtio continetur. quae ut plene eſſet cumulateque perfecta, de Divinatione ingreſſi ſumus his libris ſcribere. quibus (ut eſt in animo) de Fato ſi adjunxerimus, erit abunde ſatisfactum toti huic quaeſtioni. atque his libris annumerandi ſunt ſex de Republica, quos tunc ſcripſimus, cum gubernacula reipublicae tenebamus. magnus locus, philoſophiaeque proprius, a Platone, Ariſtotele, Theophraſto, totaque Peripate-

ticorum familia tractatus uberrime. nam quid ego de Consolatione dicam? quae mihi quidem ipsi sane aliquantum medetur: caeteris item multum illam profuturam puto. interjectus est etiam nuper liber is, quem ad nostrum Atticum de Senectute misimus. in primisque, quoniam philosophia vir bonus efficitur, et fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. cumque Aristoteles, itemque Theophrastus, excellentes viri cum subtilitate, tum copia, cum philosophia dicendi etiam praecepta conjunxerint, nostri quoque Oratorii libri in eundem numerum referendi videntur. ita tres erunt de Oratore: quartus, Brutus: quin-
2 tus, Orator. Adhuc haec erant. ad reliqua alacri tendebamus animo, sic parati, ut, nisi quae causa gravior obstitisset, nullum philosophiae locum esse pateremur, qui non Latinis literis illustratus pateret. quod enim munus reipublicae afferre majus meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem? his praesertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda ac coërcenda sit. nec vero id effici

poſſe confido, quod ne poſtulandum quidem eſt, ut omnes adoleſcentes ſe ad haec ſtudia convertant. pauci utinam! quorum tamen in republica late patere poterit induſtria. equidem ex his etiam fructum capio laboris mei, qui jam aetate provecti in noſtris libris acquieſcunt: quorum ſtudio legendi, meum ſcribendi ſtudium vehementius in dies incitatur: quos quidem plures, quam rebar, eſſe cognovi. magnificum illud etiam, Romaniſque hominibus glorioſum, ut Graecis de philoſophia literis non egeant. quod aſſequar profecto, ſi inſtituta perfecero. ac mihi quidem explicandae philoſophiae cauſam attulit gravis caſus civitatis, cum in armis civilibus nec tueri meo more rempublicam, nec nihil agere poteram; nec quid potius, quod quidem me dignum eſſet, agerem, reperiebam. dabunt igitur mihi veniam mei cives, vel gratiam potius habebunt, quod, cum eſſet in unius poteſtate reſpublica, neque ego me abdidi, neque deſerui, neque afflixi, neque ita geſſi, quaſi homini aut temporibus iratus: neque ita porro aut adulatus, aut admiratus fortunam ſum alterius, ut me meae poeniteret. id enim

ipſum a Platone, philoſophiaque didiceram, naturales eſſe quaſdam converſiones rerumpublicarum, ut eae tum a principibus tenerentur, tum a populis, aliquando a ſingulis. quod cum accidiſſet noſtrae reipublicae, tum priſtinis orbati muneribus haec ſtudia renovare coepimus, ut et animus moleſtiis hac potiſſimum re levaretur, et prodeſſemus civibus noſtris qua re cumque poſſemus. in libris enim ſententiam dicebamus, concionabamur, philoſophiam nobis pro reipublicae procuratione ſubſtitutam putabamus. nunc, quoniam de republica conſuli coepti ſumus, tribuenda eſt opera reipublicae, vel omnis potius in ea cogitatio et cura ponenda: tantum huic ſtudio relinquendum, quantum vacabit a publico officio et munere. ſed haec aliàs pluribus: nunc ad inſtitutam diſputationem revertamur.

3 Nam cum de divinatione Quintus frater ea diſſeruiſſet, quae ſuperiore libro ſcripta ſunt, ſatiſque ambulatum videretur; tum in bibliotheca, quae in Lyceo eſt, aſſedimus. atque ego, accurate tu quidem, inquam, Quinte, et Stoice Stoicorum ſententiam defendiſti: quodque me

maxime delectat, plurimis noſtris exemplis uſus es, et iis quidem claris et illuſtribus. dicendum eſt mihi igitur ad ea, quae ſunt a te dicta, ſed ita, nihil ut affirmem, quaeram omnia, dubitans plerumque, et mihi ipſe diffidens. ſi enim aliquid certi haberem, quod dicerem; ego ipſe divinarem, qui eſſe divinationem nego. etenim me movet illud, quod in primis Carneades quaerere ſolebat, quarumnam rerum divinatio eſſet: earumne, quae ſenſibus perciperentur? at eas quidem cernimus, audimus, guſtamus, olfacimus, tangimus. numquid ergo in iis rebus eſt, quod proviſione, aut permotione mentis magis, quam natura ipſa ſentiamus? aut num neſcio qui ille divinus, ſi oculis captus ſit, ut Tireſias fuit, poſſit, quae alba ſint, quae nigra, dicere? aut, ſi ſurdus ſit, varietates vocum, aut modos noſcere? ad nullam igitur earum rerum, quae ſenſu accipiuntur, divinatio adhibetur. atqui ne in iis quidem rebus, quae arte tractantur, divinatione opus eſt. etenim ad aegros non vates, aut hariolos, ſed medicos ſolemus adducere. nec vero, qui fidibus, aut tibiis uti volunt, ab haruſpicibus accipiunt ea-

rum tractationem, ſed a muſicis. eadem in literis ratio eſt, reliquiſque rebus, quarum eſt diſciplina. num cenſes eos, qui divinare dicuntur, poſſe reſpondere, ſol majorne, quam terra ſit? an tantus, quantus videatur? lunaque ſuo lumine, an ſolis, utatur? ſol, luna, quem motum habeant? quem quinque ſtellae, quae errare dicuntur? nec haec, qui divini habentur, profitentur ſe eſſe dicturos; nec eorum, quae in geometria deſcribuntur, quae vera, quae falſa ſint. ſunt enim ea mathema-
4 ticorum, non hariolorum. De illis vero rebus, quae in philoſophia verſantur, numquid eſt, quod quiſquam divinorum aut reſpondere ſoleat, aut conſuli, quid bonum ſit, quid malum, quid neutrum? ſunt enim haec propria philoſophorum. quid de officio? num quis haruſpicem conſuluit, quemadmodum ſit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis vivendum? quemadmodum utendum pecunia? quemadmodum honore? quemadmodum imperio? ad ſapientes haec, non ad divinos referri ſolent. quid? quae a dialecticis aut phyſicis tractantur, num quis eorum divinare poteſt, unuſne mundus ſit, an plures? quae ſint

initia rerum, ex quibus naſcuntur omnia? phyſicorum eſt iſta prudentia. quo modo, aut mentientem, quem ψευδόμενον vocant, diſſolvas? aut quemadmodum ſoriti reſiſtas? quem, ſi neceſſe ſit, Latino verbo liceat 'acervalem' appellare: ſed nihil opus eſt: ut enim ipſa philoſophia, et multa verba Graecorum, ſic ſorites ſatis Latino ſermone tritus eſt. ergo haec quoque dialectici dicent, non divini. quid? cum quaeritur, qui ſit optimus reipublicae ſtatus, quae leges, qui mores aut utiles aut inutiles, haruſpiceſne ex Etruria arceſſentur, an principes ſtatuent et delecti viri, periti rerum civilium? quod ſi nec earum rerum, quae ſubjectae ſenſibus ſunt, ulla divinatio eſt: nec earum, quae artibus continentur: nec earum, quae in philoſophia diſſeruntur: nec earum, quae in republica verſantur: quarum rerum ſit, nihil prorſus intelligo. nam aut omnium debet eſſe, aut aliqua ei materia danda eſt, in qua verſari poſſit. ſed nec omnium divinatio eſt, ut ratio docuit: nec locus, nec materia invenitur, cui divinationem praeficere poſſimus. vide igitur, ne nulla ſit divinatio. Eſt quidam Graecus vulgaris in
hanc ſententiam verſus:

Bene qui conjiciet, vatem hunc perhibebo optimum.

num igitur, aut quae tempeſtas impendeat, vates melius conjiciet, quam gubernator; aut morbi naturam acutius, quam medicus; aut belli adminiſtrationem prudentius, quam imperator, conjectura aſſequetur? ſed animadverti, Quinte, te caute, et ab iis conjecturis, quae haberent artem atque prudentiam, et ab iis rebus, quae ſenſibus aut artificiis perciperentur, abducere divinationem: eamque ita definire, Divinationem eſſe earum rerum praedictionem et praeſenſionem, quae eſſent fortuitae. primum eodem revolveris. nam et medici, et gubernatoris, et imperatoris praeſenſio eſt rerum fortuitarum. num igitur aut haruſpex, aut augur, aut vates quis, aut ſomnians melius conjecerit, aut e morbo evaſurum aegrotum, aut e periculo navem, aut ex inſidiis exercitum, quàm medicus, quàm gubernator, quàm imperator? atqui ne illa quidem divinantis eſſe dicebas: ventos, aut imbres impendentes quibuſdam praeſentire ſignis. in quo noſtra quaedam Aratea memoriter a te pronuntiata ſunt. etſi

haec ipsa fortuita sunt: plerumque enim, non semper eveniunt. quae est igitur, aut ubi versatur fortuitarum rerum praesensio, quam divinationem vocas? quae enim praesentiri aut arte, aut ratione, aut usu, aut conjectura possunt, ea non divinis tribuenda putas, sed peritis. ita relinquitur, ut ea fortuita divinari possint, quae nulla nec arte, nec sapientia provideri possunt. ut, si quis M. Marcellum illum, qui ter consul fuit, multis annis ante dixisset naufragio esse periturum; divinasset profecto: nulla enim arte alia id, nec sapientia scire potuisset. talium ergo rerum, quae in fortuna positae sunt, praesensio, divinatio est. Potestne igitur 6
earum rerum, quae nihil habent rationis, quare futurae sint, ulla esse praesensio? quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid eventus, nisi cum sic aliquid cecidit, sic evenit, ut vel non cadere atque evenire, vel aliter cadere atque evenire potuerit? quo modo ergo id, quod temere fit caeco casu, et volubilitate fortunae, praesentiri et praedici potest? medicus morbum ingravescentem ratione providet, insidias imperator, tempestates

gubernator: et tamen hi ipſi ſaepe falluntur, qui nihil ſine certa ratione opinantur. ut agricola cum florem oleae videt, baccam quoque ſe viſurum putat: non ſine ratione ille quidem; ſed nonnunquam tamen fallitur. quod ſi falluntur ii, qui nihil ſine aliqua probabili conjectura ac ratione dicunt: quid exiſtimandum eſt de conjectura eorum, qui extis, aut avibus, aut oſtentis, aut oraculis, aut ſomniis futura praeſentiunt? nondum dico, quam haec ſigna nulla ſint, fiſſum jecoris, corvi cantus, volatus aquilae, ſtellae trajectio, voces furentium, ſortes, ſomnia: de quibus ſingulis dicam ſuo loco: nunc de univerſis. quî poteſt provideri, quidquam futurum eſſe, quod neque cauſam habet ullam, neque notam, cur futurum ſit? ſolis defectiones, itemque lunae, praedicuntur in multos annos ab iis, qui ſiderum curſus et motus numeris perſequuntur. ea enim praedicunt, quae naturae neceſſitas perfectura eſt. vident ex conſtantiſſimo motu lunae, quando illa e regione ſolis facta incurrat in umbram terrae, quae eſt meta noctis, ut eam obſcurari neceſſe ſit: quandoque eadem luna

ſubjecta atque oppoſita ſoli, noſtris oculis ejus lumen obſcuret: quo in ſigno quaeque errantium ſtellarum, quoque tempore futura ſit: qui exortus, quoque die ſigni alicujus, aut qui occaſus futurus ſit. haec qui ante dicunt, quam rationem ſequantur, vides. Qui theſaurum in- 7
venturum, aut hereditatem venturam dicunt, quid ſequuntur? aut in qua rerum natura ineſt, id futurum? quod ſi haec, eaque quae ſunt ejuſdem generis, habent aliquam talem neceſſitatem; quid eſt tandem, quod caſu fieri, aut forte fortuna putemus? nihil enim eſt tam contrarium rationi et conſtantiae, quam fortuna: ut mihi ne in deum quidem cadere videatur, ut ſciat, quid caſu et fortuito futurum ſit. ſi enim ſcit, certe illud eveniet: ſin certe eveniet, nulla fortuna eſt: eſt autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla eſt praeſenſio. aut ſi negas eſſe fortunam, et omnia, quae fiunt, quaeque futura ſunt, ex omni aeternitate definita dicis eſſe fataliter: muta definitionem divinationis, quam dicebas praeſenſionem eſſe rerum fortuitarum. ſi enim nihil fieri poteſt, nihil accidere, nihil evenire, niſi quod ab

omni aeternitate certum fuerit eſſe futurum rato tempore: quae poteſt eſſe fortuna? qua ſublata, qui locus eſt divinationi, quae a te fortuitarum rerum eſt dicta praeſenſio? quanquam dicebas, omnia quae fierent, futurave eſſent, fato contineri. anile ſane et plenum ſuperſtitionis fati nomen ipſum; ſed tamen apud Stoicos de iſto fato multa dicuntur, de quo aliàs: nunc quod neceſſe eſt. ſi omnia fa-
8 to: quid mihi divinatio prodeſt? Quod enim is qui divinat, praedicit, id vero futurum eſt: ut ne illud quidem ſciam quale ſit, quod Dejotarum, neceſſarium noſtrum, ex itinere aquila revocavit: qui niſi revertiſſet, in eo conclavi ei cubandum fuiſſet, quod proxima nocte corruit. ruina igitur oppreſſus eſſet. at id neque, ſi fatum fuerat, effugiſſet: nec, ſi non fuerat, in eum caſum incidiſſet. quid ergo adjuvat divinatio? aut quid eſt, quod me moveant aut ſortes, aut exta, aut ulla praedictio? ſi enim fatum fuit, claſſes populi Romani bello Punico primo, alteram naufragio, alteram a Poenis depreſſam interire; etiamſi tripudium ſoliſtimum pulli feciſſent L. Junio, et P. Clodio con-

ſulibus, claſſes tamen interiſſent. ſin, cum auſpiciis obtemperatum eſſet, interiturae claſſes non fuerunt, non interierunt fato. vultis autem omnia fato: nulla igitur eſt divinatio. quod ſi fatum fuit, bello Punico ſecundo exercitum populi Romani ad lacum Thraſimenum interire; num id vitari potuit, ſi Flaminius conſul iis ſignis, iiſque auſpiciis, quibus pugnare prohibebatur, paruiſſet? certe potuit. aut igitur non fato interiit exercitus; mutari enim fata non poſſunt: aut ſi fato, (quod certe vobis ita dicendum eſt) etiamſi obtemperaſſet auſpiciis, idem eventurum fuiſſet. ubi eſt igitur divinatio iſta Stoicorum, quae, ſi fato omnia fiunt, nihil nos admonere poteſt, ut cautiores ſimus? quoquo enim modo nos geſſerimus, fiet tamen illud, quod futurum eſt. ſin autem id poteſt flecti, nullum eſt fatum. ita ne divinatio quidem, quoniam ea rerum futurarum eſt. nihil autem eſt pro certo futurum, quod poteſt aliqua procuratione accidere ne fiat. Atque ego ne utilem quidem arbitror eſſe nobis futurarum rerum ſcientiam. quae enim vita fuiſſet Priamo, ſi ab adoleſcentia ſciſſet, quos eventus ſe-

nectutis esset habiturus? abeamus a fabulis: propiora videamus. clarissimorum hominum nostrae civitatis gravissimos exitus in Consolatione collegimus. quid igitur? ut omittamus superiores, Marcone Crasso putas utile fuisse, tum cum maximis opibus fortunisque florebat, scire, sibi, interfecto Publio filio, exercituque deleto, trans Euphratem cum ignominia et dedecore esse pereundum? an Cn. Pompeium censes, tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria, laetaturum fuisse, si sciisset se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri, amisso exercitu: post mortem vero ea consecutura, quae sine lacrymis non possumus dicere? quid vero Caesarem putamus? si divinasset fore, ut in eo senatu, quem majore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeiana, ante ipsius Pompeii simulacrum, tot centurionibus suis inspectantibus, a nobilissimis civibus, partim etiam a se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita jaceret, ut ad ejus corpus non modo amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet; quo cruciatu animi vitam acturum fuisse? certe igitur ignoratio futu-

rorum malorum utilior eſt, quam ſcientia: nam illud quidem dici, praeſertim a Stoicis, nullo modo poteſt: non iſſet ad arma Pompeius: non tranſiſſet Craſſus Euphratem: non ſuſcepiſſet bellum civile Caeſar. non igitur fatales exitus habuerunt. vultis autem evenire omnia fato: nihil ergo illis profuiſſet divinare; atque etiam omnem fructum vitae ſuperioris perdidiſſent. quid enim poſſet iis eſſe laetum, exitus ſuos cogitantibus? ita, quoquò ſe verterint Stoici, jaceat neceſſe eſt omnis eorum ſolertia. ſi enim id quod eventurum eſt, vel hoc vel illo modo poteſt evenire, fortuna valet plurimum; quae autem fortuita ſunt, certa eſſe non poſſunt. ſin autem certum eſt, quid quaque de re, quoque tempore futurum ſit, quid eſt quod me adjuvent haruſpices, cum res triſtiſſimas portendi dixerint? Addunt ad extremum, omnia levius caſura, rebus divinis procuratis. ſi enim nihil fit extra fatum, nihil levari re divina poteſt. hoc ſentit Homerus, cum querentem Jovem inducit, quod Sarpedonem filium a morte contra fatum eripere non poſſet. hoc idem ſignificat Graecus ille in eam ſententiam verſus:

Quod fore paratum eſt, id ſummum exſuperat Jovem.

totum omnino fatum etiam Atellanio verſu jure mihi eſſe irriſum videtur. ſed in rebus tam ſeveris non eſt jocandi locus. concludatur igitur ratio. ſi enim provideri nihil poteſt futurum eſſe eorum, quae caſu fiunt, quia eſſe certa non poſſunt: divinatio nulla eſt. ſin autem idcirco poſſunt provideri, quia certa ſunt et fatalia: rurſus divinatio nulla eſt. eam enim tu fortuitarum rerum eſſe dicebas. ſed haec fuerit nobis tanquam levis armaturae prima orationis excurſio: nunc cominus agamus, experiamurque, ſi poſſimus cor-
11 nua commovere diſputationis tuae. Duo enim genera divinandi eſſe dicebas, unum artificioſum, alterum naturale. artificioſum conſtare partim ex conjectura, partim ex obſervatione diuturna: naturale, quod animus arriperet, aut exciperet extrinſecus ex divinitate, unde omnes animos hauſtos, aut acceptos, aut libatos haberemus. artificioſae divinationis illa fere genera ponebas, extiſpicum, eorumque, qui ex fulguribus oſtentiſque praedicerent, tum augurum, eorumque, qui

ſignis, aut ominibus uterentur; omneque genus conjecturale in hoc fere genere ponebas. illud autem naturale, aut concitatione mentis edi, et quaſi fundi videbatur, aut animo per ſomnum ſenſibus et curis vacuo provideri. duxiſti autem divinationem omnem a tribus rebus, a deo, a fato, a natura. ſed tamen cum explicare nihil poſſes, pugnaſti commentitiorum exemplorum mirifica copia. de quo primum hoc libet dicere. hoc ego philoſophi non eſſe arbitror, teſtibus uti: qui aut caſu veri, aut malitia falſi fictique eſſe poſſunt. argumentis et rationibus oportet, quare quidque ita ſit, docere; non eventis, iis praeſertim, quibus mihi liceat non credere. Ut ordiar ab haruſpicina, (quam ego rei- 12
publicae cauſa, communiſque religionis, colendam cenſeo: ſed ſoli ſumus: licet verum exquirere ſine invidia, mihi praeſertim de pleriſque dubitanti) inſpiciamus, ſi placet, exta primum. perſuaderi igitur cuiquam poteſt, ea, quae ſignificari dicuntur extis, cognita eſſe ab haruſpicibus obſervatione diuturna? quàm diuturna iſta fuit? aut quàm longinquo tempore obſervari potuit? aut quo modo eſt col-

lata inter ipſos, quae pars inimici, quae pars familiaris eſſet; quod fiſſum, periculum; quod, commodum aliquod oſtenderet? an haec inter ſe haruſpices Etruſci, Elii, Aegyptii, Poeni contulerunt? at id, praeterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem poteſt. alios enim alio more videmus exta interpretari, nec eſſe unam omnium diſciplinam. et certe, ſi eſt in extis aliqua vis, quae declaret futura, neceſſe eſt eam aut cum rerum natura eſſe conjunctam, aut conformari quodam modo numini deorum. atqui divina cum rerum natura tanta, tamque praeclara in omnes partes motuſque diffuſa, quid habere poteſt commune? non dicam gallinaceum fel, (ſunt enim qui vel argutiſſima haec exta eſſe dicant) ſed tauri opimi jecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quo declarari poſſit, quid futurum
13 ſit? Democritus tamen non inſcite nugatur ut phyſicus: quo genere nihil arrogantius.

Quod eſt ante pedes, nemo ſpectat: caeli ſcrutantur plagas.

verum is tamen habitu extorum et colore declarari cenſet, hoc duntaxat, pabuli ge-

nus, et earum rerum, quas terra procreet, vel ubertatem, vel tenuitatem: ſalubritatem etiam, aut peſtilentiam extis ſignificari putat. ô mortalem beatum! cui certò ſcio ludum nunquam defuiſſe. hunccine hominem tantis delectatum eſſe nugis, ut non videret, tum futurum id veriſimile, ſi omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum ſe coloremque converterent? ſed ſi eadem hora aliae pecudis jecur nitidum atque plenum eſt, aliae horridum et exile, quid eſt quod declarari poſſit habitu extorum et colore? an hoc ejuſdem modi eſt, quale Pherecydeum illud, quod eſt a te dictum? qui cum aquam vidiſſet ex puteo hauſtam, terrae motum dixit futurum. parum, credo, impudenter, quod cum factus eſſet motus, dicere audent quae vis id effecerit. etiamne futurum eſſe, aquae jugis colore praeſentiunt? multa iſtiuſmodi dicuntur in ſcholis: ſed credere omnia vide ne non ſit neceſſe. verum ſint ſane iſta Democritea vera. quando ea nos extis exquirimus? aut quando aliquid ejuſmodi ab haruſpice, inſpectis extis, audivimus? ab aqua, aut ab igni pericula monent: tum hae-

reditates, tum damna denuntiant: fiſſum familiare et vitale tractant: caput jecoris ex omni parte diligentiſſime conſiderant: ſi vero id non eſt inventum, nihil putant
14 accidere potuiſſe triſtius. Haec obſervari certe non potuerunt, ut ſupra docui. ſunt igitur artis inventa, non vetuſtatis, ſi eſt ars ulla rerum incognitarum. cum rerum autem natura quam cognationem habent? quae ut uno conſenſu juncta ſit et continens, quod video placuiſſe phyſicis, eiſque maxime, qui omne, quod eſſet, unum eſſe dixerunt: quid habere mundus poteſt cum theſauri inventione conjunctum? ſi enim extis pecuniae mihi amplificatio oſtenditur, idque fit natura; primum exta ſunt conjuncta mundo, deinde meum lucrum natura rerum continetur. nonne pudet phyſicos haec dicere? ut enim jam ſit aliqua in natura rerum cognatio, quam eſſe concedo: multa enim Stoici colligunt: nam et muſculorum jecuſcula bruma dicuntur augeri, et puleium aridum floreſcere brumali ipſo die, et inflatas rumpi veſiculas, et ſemina malorum, quae in iis mediis incluſa ſint, in contrarias partes ſe vertere: jam nervos

in fidibus aliis pulſis reſonare alios: oſtreiſque et conchyliis omnibus contingere, ut cum luna creſcant pariter, pariterque decreſcant: arboreſque ut hiemali tempore, cum luna ſimul ſeneſcentes, quia tum exſiccatae ſint, tempeſtive caedi putentur. quid de fretis, aut de marinis aeſtibus plura dicam? quorum acceſſus et receſſus lunae motu gubernantur. ſexcenta licet ejuſmodi proferri, ut diſtantium rerum cognatio naturalis appareat. De- 15
mus hoc: nihil enim huic diſputationi adverſatur. num etiam, ſi fiſſum cujuſdam modi fuerit in jecore, lucrum oſtenditur? qua ex cognatione naturae, et quaſi concentu atque conſenſu, quam συμπάθειαν Graeci appellant, convenire poteſt, aut fiſſum jecoris cum lucello meo, aut meus quaeſticulus cum caelo, terra, rerumque natura? concedam hoc ipſum, ſi vis; etſi magnam jacturam cauſae fecero, ſi ullam eſſe convenientiam naturae cum extis conceſſero. ſed tamen eo conceſſo, quî evenit, ut is qui impetrire velit, convenientem hoſtiam rebus ſuis immo- 16
let? hoc erat, quod ego non rebar poſſe diſſolvi. at quàm feſtive diſſolvitur! pu-

det me non tui quidem, cujus etiam memoriam admiror, ſed Chryſippi, Antipatri, Poſidonii, qui idem iſtuc quidem dicunt, quod eſt dictum a te, ad hoſtiam deligendam ducem eſſe vim quandam ſentientem, atque divinam, quae toto confuſa mundo ſit. illud vero multo etiam melius, quod et a te uſurpatum eſt, et dicitur ab illis: cum immolare quiſpiam velit, tum fieri extorum mutationem, ut aut abſit aliquid, aut ſuperſit: deorum enim numini parere omnia. haec jam, mihi crede, ne aniculae quidem exiſtimant. an cenſes, eundem vitulum ſi alius delegerit, ſine capite jecur inventurum: ſi alius, cum capite? haec deceſſio capitis, aut acceſſio, ſubitone fieri poteſt, ut ſe exta ad immolatoris fortunam accommodent? non perſpicitis, aleam quandam ineſſe hoſtiis deligendis, praeſertim cum res ipſa doceat? cum enim triſtiſſima exta ſine capite fuerunt, quibus nihil videtur eſſe dirius, proxima hoſtia litatur ſaepe pulcherrime. ubi igitur illae minae ſuperiorum extorum? aut quae tam ſubito facta eſt deorum
16 tanta placatio? Sed affers, in tauri opimi extis, immolante Caeſare, cor non

fuiſſe: id quia non potuerit accidere, ut ſine corde victima illa viveret, judicandum eſſe tum interiſſe cor, cum immolaretur. quî fit, ut alterum intelligas, ſine corde non potuiſſe bovem vivere: alterum non videas, cor ſubito non potuiſſe neſcio quò avolare? ego enim poſſum vel neſcire, quae vis ſit cordis ad vivendum, vel ſuſpicari, contactum aliquo morbo, bovis exile, et exiguum, et vietum cor, et diſſimile cordis fuiſſe. tu vero quid habes, quare putes, ſi paulo ante cor fuerit in tauro opimo, ſubito id in ipſa immolatione interiſſe? an, quod adſpexit veſtitu purpureo excordem Caeſarem, ipſe corde privatus eſt? urbem philoſophiae, mihi crede, proditis, dum caſtella defenditis. nam, dum haruſpicinam veram eſſe vultis, phyſiologiam totam pervertitis. caput eſt in jecore, cor in extis: jam abſcedet, ſimul ac molam et vinum inſperſeris. Deus id eripiet; vis aliqua conficiet, aut exedet. non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet: et erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum ſubito occidat. quis hoc phyſicus dixit unquam? haruſ-

pices dicunt. his igitur, quàm phyſicis,
17 potius credendum exiſtimas? Quid, cum pluribus diis immolatur, quî tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur? quae autem inconſtantia deorum eſt, ut primis minentur extis, bene promittant ſecundis? aut tanta inter eos diſſenſio, ſaepe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona ſint, Dianae non bona? quid eſt tam perſpicuum, quàm, cum fortuito hoſtiae adducantur, talia cuique exta eſſe, qualis cuique obtigerit hoſtia? at enim id ipſum habet aliquid divini, quae cuique hoſtia obtingat; tanquam in ſortibus, quae cui ducatur. mox de ſortibus: quanquam tu quidem non hoſtiarum caſum confirmas ſortium ſimilitudine, ſed infirmas ſortes collatione hoſtiarum. an, cum in Aequimelium miſimus qui afferat agnum, quem immolemus: is mihi agnus affertur, qui habet exta rebus accommodata, et ad eum agnum non caſu, ſed duce deo ſervus deducitur? nam ſi caſum in eo quoque dicis eſſe, quaſi ſortem quandam cum deorum voluntate conjunctam; doleo tantam Stoicos veſtros Epicureis irridendi ſui facultatem

dediſſe. non enim ignoras, quàm iſta derideant. et quidem illi facilius facere poſſunt. Deos enim ipſos jocandi cauſa induxit Epicurus perlucidos et perflabiles, et habitantes, tanquam inter duos lucos, ſic inter duos mundos, propter metum ruinarum: eoſque habere putat eadem membra, quae nos, nec uſum ullum habere membrorum. ergo is circuitione quadam deos tollens, recte non dubitat divinationem tollere. ſed non, ut hic ſibi conſtat, item Stoici. illius enim deus nihil habens nec ſui, nec alieni negotii, non poteſt hominibus divinationem impertire. veſter autem deus poteſt non impertire, ut nihilominus mundum regat, et hominibus conſulat. cur igitur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis? ita enim, cum magis properant, concludere ſolent, ſi dii ſunt, eſt divinatio: ſunt autem dii: eſt ergo divinatio. multo eſt probabilius, NON eſt autem divinatio: non ſunt ergo dii. vide, quàm temere committant, ut, ſi nulla ſit divinatio, nulli ſint dii. divinatio enim perſpicue tollitur: deos eſſe, retinendum eſt. Atque hac extiſpicum divinatione ſublata, om-

nis haruſpicina ſublata eſt. oſtenta enim ſequuntur et fulgura. valet autem in fulguribus obſervatio diuturna; in oſtentis ratio, plerumque conjectura, adhibetur. quid eſt igitur, quod obſervatum ſit in fulgure? caelum in XVI partes diviſerunt Etruſci. facile id quidem fuit quatuor, quas nos habemus, duplicare: poſt idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte veniſſet. primum id quid intereſt? deinde quid ſignificat? nonne perſpicuum eſt, ex prima admiratione hominum, quod tonitrua jactuſque fulminum extimuiſſent, credidiſſe ea efficere rerum omnium praepotentem Jovem? itaque in noſtris commentariis ſcriptum habemus: JOVE TONANTE, FULGURANTE, 'comitia populi habere nefas.' hoc fortaſſe reipublicae cauſa conſtitutum eſt. comitiorum enim non habendorum cauſas eſſe voluerunt. itaque comitiorum ſolum vitium eſt, fulmen: quod idem omnibus rebus optimum auſpicium habemus, ſi ſiniſtrum fuit. ſed de auſpiciis alio loco:
19 nunc de fulguribus. Quid igitur minus a Phyſicis dici debet, quàm quidquam certi ſignificari rebus incertis? non enim

te puto esse eum, qui Jovi fulmen fabricatos esse Cyclopas in Aetna putes. nam esset mirabile, quomodo id Juppiter toties jaceret, cum unum haberet. nec vero fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cavendum, moneret. placet enim Stoicis, eos anhelitus terrae, qui frigidi sint, cum fluere coeperint, ventos esse: cum autem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem coeperint dividere atque disrumpere, idque crebrius facere et vehementius, tum et fulgores et tonitrua exsistere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen. quod igitur vi naturae, nulla constantia, nullo rato tempore videmus effici, ex eo significationem rerum consequentium quaerimus? scilicet, si ista Juppiter significaret, tam multa frustra fulmina emitteret. quid enim proficit, cum in medium mare fulmen jecit? quid, cum in altissimos montes, quod plerumque fit? quid, cum in desertas solitudines? quid, cum in earum gentium oras, in quibus haec ne observantur quidem? at inventum est caput in Tiberi. quasi ego artem aliquam istorum esse ne-

gem. divinationem nego. caeli enim diſtributio, quam ante dixi, et certarum rerum notatio docet, unde fulmen venerit, quò conceſſerit: quid ſignificet autem, nulla ratio docet. Sed urges me meis verſibus:

Nam pater altitonans ſtellanti nixus Olympo,
Ipſe ſuos quondam tumulos, ac templa petivit,
Et Capitolinis injecit ſedibus ignes.

tum ſtatua Nattae, tum ſimulacra deorum, Romuluſque et Remus cum altrice belua, vi fulminis icti conciderunt, deque his rebus haruſpicum exſtiterunt reſponſa veriſſima. mirabile autem illud, quod eo ipſo tempore, quo fieret indicium conjurationis in ſenatu, ſignum Jovis biennio poſt, quam erat locatum, in Capitolio collocabatur. tu igitur animum induces, (ſic enim mecum agebas) cauſam iſtam et contra facta tua, et contra ſcripta defendere? frater es. eò vereor. verum quid tibi hîc tandem nocet? reſne, quae talis eſt: an ego, qui verum explicari volo? itaque nihil contra dico: a te rationem totius haruſpicinae peto. ſed te mi-

rificam in latebram conjeciſti. quod enim intelligeres, fore ut premerem te, cum ex te cauſas uniuſcujuſque divinationis exquirerem, multa verba feciſti, te, cum res videres, rationem cauſamque non quaerere: quid fieret, non cur fieret, ad rem pertinere. quaſi ego aut fieri concederem, aut eſſet philoſophi, cauſam cur quidque fieret, non quaerere. et eo quidem loco et prognoſtica noſtra pronuntiabas, et genera herbarum, ſcammoneam, ariſtolochiamque radicem, quarum cauſam ignorares, vim et effectum videres. Diſſi- 21
mile totum. nam et prognoſticorum cauſas perſecuti ſunt et Boëthus Stoicus, qui eſt a te nominatus, et noſter etiam Poſidonius. etſi cauſae non reperiantur iſtarum rerum, res tamen ipſae obſervari animadvertique poſſunt. Nattae vero ſtatua, aut aera legum de caelo tacta, quid habent obſervatum ac vetuſtum? Pinarii Nattae nobiles: a nobilitate igitur periculum. hoc tam callide Juppiter cogitavit. Romulus lactens fulmine ictus: urbi igitur periculum oſtenditur, ei, quam ille condidit. quàm ſcitè per notas nos certiores facit Juppiter? at eodem tempore ſig-

num Jovis collocabatur, quo conjuratio indicabatur. et tu ſcilicet mavis, numine deorum id factum, quàm caſu arbitrari? et redemptor, qui columnam illam de Cotta, et de Torquato conduxerat faciendam, non inertia, aut inopia tardior fuit, ſed a diis immortalibus ad iſtam horam reſervatus eſt? non equidem plane deſpero iſta eſſe vera, ſed neſcio, et diſcere a te volo. nam cum mihi quaedam caſu viderentur ſic evenire, ut praedicta eſſent a divinantibus: dixiſti multa de caſu, ut, Venereum jaci poſſe caſu, quatuor talis jactis; quadringentis, centum Venereos non poſſe caſu conſiſtere. primum neſcio, cur non poſſint: ſed non pugno. abundas enim ſimilibus. habes et reſperſionem pigmentorum, et roſtrum ſuis, et alia permulta. idem Carneadem fingere dicis de capite Paniſci. quaſi non potuerit id evenire caſu; et non in omni marmore neceſſe ſit ineſſe vel Praxitelia capita. illa enim ipſa efficiuntur detractione: nec quidquam illuc affertur a Praxitele: ſed cum multa ſunt detracta, et ad lineamenta oris perventum eſt, tum intelligas, illud, quod jam expolitum ſit, intus fuiſ-

ſe. poteſt igitur tale aliquid etiam ſua ſponte in lapicidinis Chiorum exſtitiſſe. ſed ſit hoc fictum. quid? in nubibus nunquam animadvertiſti leonis formam, aut hippocentauri? poteſt igitur, quod modo negabas, veritatem caſus imitari. Sed 22
quoniam de extis et de fulguribus ſatis eſt diſputatum, oſtenta reſtant, ut tota haruſpicina ſit pertractata. mulae partus prolatus eſt a te: res mirabilis, propterea quia non ſaepe fit: ſed ſi fieri non potuiſſet, facta non eſſet. atque hoc contra omnia oſtenta valeat; nunquam, quod fieri non potuerit, eſſe factum: ſin potuerit, non eſſe mirandum. cauſarum enim ignoratio in re nova mirationem facit. eadem ignoratio ſi in rebus uſitatis eſt, non miramur. nam qui mulam peperiſſe miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quae natura partum animantis faciat, ignorat. ſed, quod crebro videt, non miratur, etiam ſi, cur fiat, neſcit. quod ante non vidit; id ſi evenerit, oſtentum eſſe cenſet. utrum igitur cum concepit mula, an cum peperit, oſtentum eſt? conceptio contra naturam fortaſſe: ſed partus prope neceſſarius. ſed quid plura? ortum vi-

deamus haruſpicinae: ſic facillime quid
23 habeat auctoritatis, judicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cum terra araretur, et ſulcus altius eſſet impreſſus, exſtitiſſe repente, et eum affatus eſſe, qui arabat. is autem Tages, ut in libris eſt Etruſcorum, puerili ſpecie dicitur viſus, ſed ſenili fuiſſe prudentia. ejus adſpectu cum obſtupuiſſet bubulcus, clamoremque majorem cum admiratione ediditſſet; concurſum eſſe factum, totamque brevi tempore in eum locum Etruriam conveniſſe: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia ejus verba exceperint, literiſque mandaverint: omnem autem orationem fuiſſe eam, quâ haruſpicinae diſciplina contineretur: eam poſtea creviſſe rebus novis cognoſcendis, et ad eadem illa principia referendis. haec accepimus ab ipſis: haec ſcripta conſervant: hunc fontem habent diſciplinae. num ergo opus eſt ad haec refellenda Carneade? num Epicuro? eſtne quiſquam ita deſipiens, qui credat exaratum eſſe, deum dicam, an hominem? ſi deum, cur ſe contra naturam in terram abdiderit, ut patefactus aratro lucem adſpiceret? quid? idem

nonne poterat deus hominibus diſciplinam ſuperiore e loco tradere? ſi autem homo ille Tages fuit, quonam modo potuit terra oppreſſus vivere? unde porro illa potuit, quae docebat alios, ipſe didiciſſe? ſed ego inſipientior, quàm illi ipſi, qui iſta credunt, qui quidem contra eos tam diu diſputem. Vetus autem illud 24
Catonis admodum ſcitum eſt, qui mirari ſe aiebat, quod non rideret haruſpex, haruſpicem cum vidiſſet. quota enim quaeque res evenit praedicta ab iſtis? aut ſi evenit quippiam, quid afferri poteſt, cur non caſu id evenerit? rex Pruſias, cum Annibali apud eum exulanti depugnari placeret, negabat ſe audere, quod exta prohiberent. an tu, inquit, carunculae vitulinae mavis, quàm imperatori veteri credere? quid? ipſe Caeſar, cum a ſummo haruſpice moneretur, ne in Africam ante brumam tranſmitteret, nonne tranſmiſit? quod ni feciſſet, uno in loco omnes adverſariorum copiae conveniſſent. quid ego haruſpicum reſponſa commemorem, (poſſum equidem innumerabilia) quae aut nullos habuerunt exitus, aut contrarios? hoc civili bello, dii immortales! quàm

multa luſerunt? quae nobis in Graeciam Roma reſponſa haruſpicum miſſa ſunt? quae dicta Pompeio? etenim ille admodum extis et oſtentis movebatur. non lubet commemorare, nec vero neceſſe eſt, tibi praeſertim, qui interfuiſti. vides tamen omnia fere contra, ac dicta ſint, eveniſſe. ſed haec hactenus. nunc ad oſtenta
25 veniamus. Multa me conſule a me ipſo ſcripta recitaſti: multa ante Marſicum bellum a Siſenna collecta attuliſti: multa ante Lacedaemoniorum malam pugnam in Leuctris a Calliſthene commemorata dixiſti. de quibus dicam equidem ſingulis, quoad utile videbitur: ſed dicendum etiam eſt de univerſis. quae eſt enim iſta a diis profecta ſignificatio, et quaſi denuntiatio calamitatum? quid autem ea volunt dii immortales primum ſignificantes, quae ſine interpretibus non poſſumus intelligere: deinde ea, quae cavere nequeamus? at hoc ne homines quidem probi faciunt, ut amicis impendentes calamitates praedicant, quas illi effugere nullo modo poſſint: ut medici, quanquam intelligunt ſaepe, tamen nunquam aegris dicunt illo morbo eos eſſe morituros. omnis enim

praedictio mali tum probatur, cum ad praedictionem cautio adjungitur. quid igitur aut ostenta, aut eorum interpretes, vel Lacedaemonios olim, vel nuper nostros adjuverunt? quae si signa deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim ut intelligeremus quid esset eventurum, aperte declarari oportebat: aut ne occulte quidem, si ea sciri nolebant. Jam 26
vero conjectura omnis, in qua nititur divinatio, ingeniis hominum in multas ac diversas, aut etiam contrarias partes saepe deducitur. ut enim in causis judicialibus alia est conjectura accusatoris, alia defensoris, et tamen utriusque credibilis; sic in omnibus iis rebus, quae conjectura investigari videntur, anceps reperitur oratio. quas autem res tum natura, tum casus affert, (nonnunquam etiam errorem creat similitudo) magna stultitia est earum rerum deos facere effectores, causas 27
rerum non quaerere. tu vates Boeotios credis Lebadiae vidisse ex gallorum gallinaceorum cantu, victoriam esse Thebanorum, quia galli victi silere solent, canere victores. hoc igitur per gallinas Juppiter tantae civitati signum dabat? an illae

aves, nisi cum vicerint, canere non solent? at tum canebant, nec vicerant. id enim est, inquies, ostentum. magnum vero: quasi pisces, non galli cecinerint. quod autem est tempus, quo illi non cantent, vel nocturnum, vel diurnum? quod si victores alacritate, et quasi laetitia, ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque laetitia, quâ ad cantum moverentur. Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. depulso enim de pectore, et in omne corpus diviso et mitificato cibo, cantus edere, quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus russis cantu, plausuque premunt alas. cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mentem venit Callistheni dicere, deos gallis signum dedisse cantandi, cum id vel natura, vel casus efficere
27 potuisset? Sanguinem pluisse senatui nuntiatum est; Atratum etiam fluvium fluxisse sanguine; deorum sudasse simulacra: num censes his nuntiis Thalem, aut Anaxagoram, aut quemquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec sudor, nisi e corpore est. sed et decolora-

tio quaedam ex aliqua contagione terrena maxime poteſt ſanguinis ſimilis eſſe, et humor allapſus extrinſecus, ut in tectoriis videmus auſtro, ſudorem imitari. atque haec in bello plura et majora videntur timentibus: eadem non tam animadvertuntur in pace. accedit illud etiam, quod in metu et periculo cum creduntur facilius, tum finguntur impunius. nos autem ita leves atque inconſiderati ſumus, ut ſi mures corroſerint aliquid, quorum eſt opus hoc unum, monſtrum putemus. ante vero Marſicum bellum, quod clypeos Lanuvii, ut a te eſt dictum, mures roſiſſent, maximum id portentum haruſpices eſſe dixerunt. quaſi vero quidquam interſit, mures, diem noctem aliquid rodentes, ſcuta an cribra corroſerint. nam ſi iſta ſequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures corroſerint, de republica debui pertimeſcere: aut, ſi Epicuri de Voluptate liber corroſus eſſet, putarem annonam in macello cariorem fore. An vero illa nos terrent, ſi quando aliqua portentoſa aut ex pecude aut ex homine nata dicuntur? quorum omnium, ne ſim longior, una ratio eſt. quidquid

enim oritur, qualecumque eſt, cauſam habeat a natura neceſſe eſt: ut etiam ſi praeter conſuetudinem exſtiterit, praeter naturam tamen non poſſit exſiſtere. cauſam igitur inveſtigato in re nova atque admirabili, ſi poteris. ſi nullam reperies: illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuiſſe ſine cauſa: eumque errorem, quem tibi rei novitas attulerit, naturae ratione depellito. ita te nec terrae fremitus, nec caeli diſceſſus, nec lapideus, aut ſanguineus imber, nec trajectio ſtellae, nec faces viſae terrebunt. quorum omnium cauſas ſi a Chryſippo quaeram, ipſe ille divinationis auctor nunquam illa dicet facta fortuito, naturalemque rationem omnium reddet. nihil enim fieri ſine cauſa poteſt: nec quicquam fit, quod fieri non poteſt: nec ſi id factum eſt quod potuit fieri, portentum debet videri. nulla igitur portenta ſunt. nam ſi, quod rarò fit, id portentum putandum eſt; ſapientem eſſe, portentum eſt. ſaepius enim mulam peperiſſe arbitror, quàm ſapientem fuiſſe. illa igitur ratio concluditur, nec id, quod non potuerit fieri, factum unquam eſſe: nec quod potuerit, id porten-

tum esse: ita omnino nullum esse portentum. quod etiam conjector quidam et interpres portentorum non inscite respondisse dicitur ei, qui cum ad eum retulisset, quasi ostentum, quod anguis domi vectem circumjectus fuisset, tum esset, inquit, ostentum, si anguem vectis circumplicavisset. hoc ille responso satis aperte declaravit, nihil habendum esse portentum, quod fieri posset. C. Gracchus ad M. Pomponium scripsit, duobus anguibus domi comprehensis, haruspices a patre convocatos. qui magis anguibus, quàm lacertis, quàm muribus? quia sunt haec quotidiana, angues non item. quasi vero referat, quod fieri potest, quàm id saepe fiat. ego tamen miror, si emissio foeminae anguis mortem afferebat Tib. Graccho; emissio autem maris anguis erat mortifera Corneliae; cur alterutram emiserit. nihil enim scribit respondisse haruspices, si neuter anguis emissus esset, quid esset futurum. at mors insecuta Gracchum est. causâ quidem, credo, aliquâ morbi gravioris, non emissione serpentis: neque enim tanta est infelicitas haruspicum, ut ne casu quidem unquam fiat, quod

futurum illi esse dixerint. nam illud mirarer, si crederem, quod apud Homerum Calchantem dixisti ex passerum numero belli Trojani annos auguratum: de cujus conjectura sic apud Homerum, ut nos otiosi convertimus, loquitur Agamemnon.

Ferte viri, et duros animo tolerate labores,
Auguris ut nostri Calchantis fata queamus
Scire, ratosne habeant, an vanos pectoris orsus.
Namque omnes memori potentum mente retentant,
Qui non funestis liquerunt lumina fatis.
Argolicis primum ut vestita est classibus Aulis,
Quae Priamo cladem, et Trojae, pestemque ferebant:
Nos circum latices gelidos fumantibus aris,
Aurigeris divûm placantes numina tauris,
Sub platano umbrifera, fons unde emanat aquaï,
Vidimus immani specie tortuque draconem

Terribilem, Jovis ut pulſu penetrabat ab ara:
Qui platani in ramo foliorum tegmine ſeptos
Corripuit pullos: quos cum conſumeret octo,
Nona ſuper tremulo genitrix clangore volabat:
Cui ferus immani laniavit viſcera morſu.
Hunc, ubi tam teneros volucres matremque peremit,
Qui luci ediderat, genitor Saturnius idem
Abdidit, et duro formavit tegmine ſaxi.
Nos autem timidi ſtantes mirabile monſtrum
Vidimus in mediis divûm verſarier aris.
Tum Calchas haec eſt fidenti voce locutus.
Quidnam torpentes ſubito obſtupuiſtis Achivi?
Nobis haec portenta deûm dedit ipſe creator,
Tarda et ſera nimis: ſed fama ac laude perenni.
Nam quot aves tetro mactatas dente videtis,

Tot nos ad Trojam belli exanclabimus annos:
Quae decimo cadet, et poena ſatiabit Achivos.
Edidit haec Calchas: quae jam matura videtis.

quae tandem iſta auguratio eſt ex paſſeribus, annorum potius, quàm aut menſium, aut dierum? cur autem de paſſerculis conjecturam facit; in quibus nullum erat monſtrum: de dracone ſilet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus? poſtremo quid ſimile habet paſſer annis? nam de angue illo, qui Syllae apparuit immolanti, utrumque memini, et Syllam, cum in expeditionem educturus eſſet, immolaviſſe, et anguem ab ara exſtitiſſe, eoque die rem praeclare eſſe geſtam, non haruſpicis
31 conſilio, ſed imperatoris. Atque haec oſtentorum genera mirabile nihil habent: quae cum facta ſunt, tum ad conjecturam aliqua interpretatione revocantur: ut illa tritici grana in os pueri Midae congeſta, aut apes, quas dixiſti in labris Platonis conſediſſe pueri, non tam mirabilia ſint, quàm conjecta bellè: quae tamen vel ipſa falſa eſſe, vel ea quae praedicta ſunt,

fortuito cecidiſſe potuerunt. de ipſo Roſcio poteſt illud quidem eſſe falſum, ut circumligatus fuerit angui: ſed ut in cunis fuerit anguis, non tam eſt mirum, in Solonio praeſertim, ubi ad focum angues nundinari ſolent. nam quod haruſpices reſponderint, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror, deos immortales hiſtrioni futuro claritatem oſtendiſſe, nullam oſtendiſſe Africano. atque etiam a te Flaminiana oſtenta collecta ſunt, quod ipſe et equus ejus repente conciderit. non ſane mirabile hoc quidem. quod evelli primi haſtati ſignum non potuerit; timide fortaſſe ſignifer evellebat, quod fidenter infixerat. nam Dionyſii equus quid attulit admirationis, quod emerſit ex flumine, quodque habuit apes in juba? ſed quia brevi tempore regnare coepit; quod acciderat caſu, vim habuit oſtenti. at Lacedaemoniis in Herculis fano arma ſonuerunt; ejuſdemque dei Thebis valvae clauſae, ſubito ſe aperuerunt, eaque ſcuta quae fuerant ſublime fixa, ſunt humi inventa. horum cum fieri nihil potuerit ſine aliquo motu, quid eſt cur divinitus ea potius, quam caſu facta eſſe dicamus?

32 At in Lysandri statuae capite Delphis exstitit corona ex asperis herbis, et quidem subita. itane censes, ante coronam herbae exstitisse, quam conceptum esse semen? herbam autem asperam, credo, avium congestu, non humano satu. jam quicquid in capite est, id coronae simile videri potest. nam quod eodem tempore stellas aureas Castoris et Pollucis, Delphis positas decidisse, neque eas usquam repertas esse dixisti: furum id magis factum, quam deorum videtur. simiae vero Dodoneae improbitatem historiis Graecis mandatam esse demiror. quid minus mirum, quam illam monstruosissimam bestiam urnam evertisse, sortes dissipavisse? et negant historici Lacedaemoniis ullum ostentum hoc tristius accidisse. nam illa praedicta Veientium, si lacus Albanus redundasset, isque in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Veios: ita aqua Albana deducta ad utilitatem agri suburbani, non ad arcem urbemque retinendam. at paulo post audita vox est monentis, ut providerent ne a Gallis Roma caperetur: ex eo Aio Loquenti aram in nova via consecratam. quid ergo? Aius

iſte Loquens, quando eum nemo norat, aiebat, et loquebatur, et ex eo nomen invenit: poſteaquam et ſedem, et aram, et nomen invenit, obmutuit? quod idem dici de Moneta poteſt: a qua, praeterquam de ſue plena, quid unquam moniti ſumus? Satis multa de oſtentis. auſpicia reſtant, 33
et ſortes eae quae ducuntur, non illae quae vaticinatione funduntur, quae oracula verius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem divinationem venerimus. reſtat etiam de Chaldaeis. ſed primum auſpicia videamus. difficilis auguri locus ad contrà dicendum; Marſo fortaſſe, ſed Romano facillimus. non enim ſumus ii nos augures, qui avium reliquorumve ſignorum obſervatione futura dicamus: et tamen credo Romulum, qui urbem auſpicatò condidit, habuiſſe opinionem, eſſe in providendis rebus augurandi ſcientiam. errabat enim multis in rebus antiquitas: quam vel uſu jam, vel doctrina, vel vetuſtate immutatam videmus. retinetur autem et ad opinionem vulgi, et ad magnas utilitates reipublicae, mos, religio, diſciplina, jus augurum, collegii auctoritas. nec vero non omni ſup-

plicio digni P. Claudius, L. Junius, consules, qui contra auſpicia navigarunt. parendum enim fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. jure igitur alter populi judicio damnatus eſt; alter mortem ſibi ipſe conſcivit. Flaminius non paruit auſpiciis: itaque periit cum exercitu. at anno poſt Paulus paruit: num minus cecidit in Cannenſi pugna cum exercitu? etenim, ut ſint auſpicia, quae nulla ſunt: haec certe, quibus utimur, ſive tripudio, ſive de caelo, ſimulacra ſunt
34 auſpiciorum, auſpicia nullo modo. Q. FABI, TE MIHI IN AUSPICIO ESSE VOLO: reſpondet, AUDIVI. hîc apud majores noſtros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem eſſe neceſſe eſt eum, qui, ſilentium quid ſit, intelligat. id enim Silentium dicimus in auſpiciis, quod omni vitio caret. hoc intelligere, perfecti auguris eſt. illi autem, qui in auſpicium adhibetur, cum ita imperavit is, qui auſpicatur, DICITO, SI SILENTIUM ESSE VIDEBITUR; nec ſuſpicit, nec circumſpicit: ſtatim reſpondet, SILENTIUM ESSE VIDERI. tum ille, DICITO, SI PASCUNTUR AVES. PASCUNTUR.

quae? aut, ubi? attulit, inquit, in cavea pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. hae sunt igitur aves internuntiae Jovis: quae pascantur, necne, quid refert? nihil ad auspicia: sed quia, cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere; et terram pavire; Terripavium primo, post Terripudium dictum est, hoc quidem jam Tripudium dicitur. cum igitur offa cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiatur. Ergo hoc auspicium divini quidquam habere potest, quod tam sit coactum et expressum? quo antiquissimos augures non esse usos, argumento est, quod decretum collegii vetus habemus, omnem avem tripudium facere posse. tum igitur esset auspicium, si modo esset ei liberum se ostendisse: tum avis illa videri posset interpres et satelles Jovis. nunc vero inclusa in cavea, et fame enecta, si in offam pultis invadit, et si aliquid ex ore cecidit, hoc tu auspicium, aut hoc modo Romulum auspicari solitum putas? jam de caelo servare non ipsos censes solitos, qui auspicabantur? nunc imperant pullario: ille renuntiat. fulmen sinistrum, auspicium op-

timum habemus ad omnes res, praeterquam ad comitia: quod quidem inſtitutum reipublicae cauſa eſt, ut comitiorum vel in judiciis populi, vel in jure legum, vel in creandis magiſtratibus principes civitatis eſſent interpretes. at Tib. Gracchi literis Scipio et Figulus, quod tum augures judicaſſent eos vitio creatos eſſe, magiſtratu ſe abdicaverunt. quis negat augurum diſciplinam eſſe? divinationem nego. at haruſpices divini: quos cum Tib. Gracchus propter mortem repentinam ejus, qui in praerogativa referenda ſubito concidiſſet, in ſenatum introduxiſſet, non juſtum rogatorem comitiorum fuiſſe dixerunt. primum vide, ne in eum dixerint, qui rogator centuriae fuiſſet: is enim erat mortuus. id autem ſine divinatione, conjectura poterant dicere: deinde fortaſſe caſu, qui nullo modo eſt ex hoc genere tollendus. quid enim ſcire Etruſci haruſpices aut de tabernaculo recte capto, aut de pomoerii jure potuerunt? equidem aſſentior C. Marcello potius, quam App. Claudio: qui ambo mei collegae fuerunt: exiſtimoque jus augurum, etſi divinationis opinione principio conſtitutum ſit,

tamen poſtea reipublicae cauſa conſervatum ac retentum. Sed de hoc loco plura in aliis: nunc hactenus. externa enim auguria, quae ſunt non tam artificioſa, quam ſuperſtitioſa, videamus. omnibus fere avibus utuntur: nos admodum paucis. alia illis ſiniſtra ſunt, alia noſtris. ſolebat ex me Dejotarus percontari noſtri augurii diſciplinam, ego ex illo ſui. dii immortales! quantum differebat? ut quaedam eſſent etiam contraria. atque ille iis ſemper utebatur: nos, niſi dum a populo auſpicia accepta habemus, quàm multum iis utimur? bellicam rem adminiſtrari majores noſtri niſi auſpicatò noluerunt. quàm multi anni ſunt, cum bella a proconſulibus et propraetoribus adminiſtrantur, qui auſpicia non habent? itaque nec amnes tranſeunt auſpicatò, nec tripudio auſpicantur. nam ex acuminibus quidem, quod totum auſpicium militare eſt, jam M. Marcellus ille quinquies conſul totum omiſit, idem imperator, idem augur optimus. ubi ergo avium divinatio? quae, quoniam ab iis, qui auſpicia nulla habent, bella adminiſtrantur; ab urbanis retenta videtur, a bellicis eſſe ſubla- 36

ta. et quidem ille dicebat, ſi quando rem agere vellet, ne impediretur auſpiciis, lectica operta facere iter ſe ſolere. huic ſimile eſt, quod nos augures praecipimus, ne juge auſpicium obveniat, ut jumenta jubeant disjungere. quid eſt aliud nolle moneri a Jove, niſi efficere, ut aut ne fieri
37 poſſit auſpicium, aut, ſi fiat, videri? Nam illud admodum ridiculum, quod negas Dejotarum, auſpiciorum, quae ſibi ad Pompeium proficiſcenti facta ſunt, poenitere, quòd, fidem ſecutus amicitiamque populi Romani, functus ſit officio: antiquiorem enim ſibi fuiſſe laudem et gloriam, quam regnum et poſſeſſiones ſuas. credo id quidem: ſed hoc nihil ad auſpicia. nec enim ei cornix canere potuit, recte eum facere, quod populi Romani libertatem defendere pararet. ipſe hoc ſentiebat, ſicuti ſenſit. aves eventus ſignificant, aut adverſos, aut ſecundos. virtutis auſpiciis video eſſe uſum Dejotarum: quae vetat ſpectare fortunam, dum praeſtetur fides. aves vero, ſi proſperos eventus oſtenderunt, certe fefellerunt. fugit e praelio cum Pompeio: grave tempus. diſceſſit ab eo: luctuoſa res. Caeſa-

rem eodem tempore hoſtem et hoſpitem vidit: quid hoc triſtius? is cum ei Troginorum tetrarchiam eripuiſſet, et aſſeclae ſuo Pergameno neſcio cui dediſſet, eidemque detraxiſſet Armeniam a ſenatu datam: cumque ab eo magnificentiſſimo hoſpitio acceptus eſſet, ſpoliatum reliquit et hoſpitem, et regem. ſed labor longius: ad propoſitum revertar. ſi eventa quaerimus, quae exquiruntur avibus: nullo modo proſpera Dejotaro. ſin officia: a virtute ipſius, non ab auſpiciis petita ſunt. Omitte igitur lituum Romuli, 38
quem in maximo incendio negas potuiſſe comburi: contemne cotem Attii Navii. nihil debet eſſe in philoſophia commentitiis fabellis loci. illud erat philoſophi, totius augurii primum naturam ipſam videre, deinde inventionem, deinde conſtantiam. quae eſt igitur natura, quae volucres huc et illuc paſſim vagantes efficiat, ut ſignificent aliquid, et tum vetent agere, tum jubeant, aut cantu, aut volatu? cur autem aliis a laeva, aliis a dextra datum eſt avibus, ut ratum auſpicium facere poſſint? quo modo autem haec, aut quando, aut a quibus inventa dicemus? Etruſci tamen

habent exaratum puerum auctorem diſciplinae ſuae. nos quem? Attiumne Navium? at aliquot annis antiquior Romulus et Remus, ambo augures, ut accepimus. an Piſidarum, aut Cilicum, aut Phrygum iſta inventa dicemus? placet igitur humanitatis expertes habere divinitatis auctores? 39 At omnes reges, populi, nationes utuntur auſpiciis. quaſi vero quidquam ſit tam valde, quam nihil ſapere, vulgare: aut quaſi tibi ipſi in judicando placeat multitudo. quotus quiſque eſt, qui voluptatem neget eſſe bonum? pleriſque etiam ſummum bonum dicunt. num igitur eorum frequentia Stoici de ſententia deterrentur? aut num pleriſque in rebus ſequitur eorum auctoritatem multitudo? quid mirum igitur, ſi in auſpiciis, et in omni divinatione imbecilli animi ſuperſtitioſa iſta concipiant; verum diſpicere non poſſint? quae autem eſt inter augures conveniens et conjuncta conſtantia? ad noſtri augurii conſuetudinem dixit Ennius,

Cum tonuit laevum bene tempeſtate ſerena.

at Homericus Ajax apud Achillem que-

rens de ferocitate Trojanorum, neſcio quid hoc modo nuntiat:

Proſpera Juppiter his dextris fulgoribus edit.

ita nobis ſiniſtra videntur, Grajis et barbaris dextra, meliora. quanquam haud ignoro, quae bona ſint, ſiniſtra nos dicere: etiamſi dextra ſint. ſed certe noſtri ſiniſtrum nominaverunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur. haec quanta diſſenſio eſt? quid, quod aliis avibus utuntur, aliis ſignis? aliter obſervant, alia reſpondent? non neceſſe eſt fateri, partim horum errore ſuſceptum eſſe, partim ſuperſtitione, multa fallendo? Atque his ſuperſtitionibus non dubitaſti 40
etiam omina adjungere. Aemilia Paulo, Perſam periſſe; quod pater omen accepit. Caecilia ſororis filiae ſedes ſuas tradere. jam illa, 'favete linguis,' et praerogativam, omen comitiorum. hoc eſt, ipſum eſſe contra ſe copioſum et diſertum. quando enim illa obſervans, quieto et libero animo eſſe poteris, ut ad rem gerendam non ſuperſtitionem habeas, ſed rationem ducem? itane? ſi quis aliquid ex ſua re, atque ex ſuo ſermone dixerit, et ejus ver-

bum aliquod apte ceciderit ad id, quod a-
ges, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem
afferet, aut alacritatem? cum M. Craſſus
exercitum Brundiſii imponeret, quidam
in portu caricas Cauno advectas vendens,
'cauneas,' clamitabat. dicamus, ſi placet,
monitum ab eo Craſſum, caveret, ne iret:
non fuiſſe periturum, ſi omini paruiſſet.
quae ſi ſuſcipiamus, pedis offenſio nobis,
et abruptio corrigiae, et ſternutamenta
erunt obſervanda. ſortes reſtant, et Chal-
daei: ut ad vates veniamus, et ad ſomnia.
41 dicendum igitur putas de ſortibus? Quid
enim ſors eſt? idem propemodum, quod
micare, quod talos jacere, quod teſſeras:
40 quibus in rebus temeritas et caſus, non
ratio, nec conſilium valet. tota res eſt in-
venta fallaciis, aut ad quaeſtum, aut ad ſu-
perſtitionem, aut ad errorem. atque ut
in haruſpicina fecimus, ſic videamus, cla-
riſſimarum ſortium quae tradatur inven-
tio. Numerium Suffucium Praeneſtino-
rum monumenta declarant, honeſtum ho-
minem et nobilem, ſomniis crebris, ad
extremum etiam minacibus, cum juberе-
tur certo in loco ſilicem caedere, perter-
ritum viſis, irridentibus ſuis civibus, id

agere coepiſſe: itaque perfracto ſaxo ſortes erupiſſe, in robore inſculptas priſcarum literarum notis. is eſt hodie locus ſeptus religioſe propter Jovis pueri, qui lactens cum Junone Fortunae in gremio ſedens, mammam appetens, caſtiſſime colitur a matribus. eodemque tempore, in eo loco, ubi Fortunae nunc ſita eſt aedes, mel ex olea fluxiſſe dicunt: haruſpiceſque dixiſſe, ſumma nobilitate illas ſortes futuras, eorumque juſſu ex illa olea arcam eſſe factam; eaque conditas ſortes, quae hodie Fortunae monitu tolluntur. quid igitur in his poteſt eſſe certi, quae, Fortunae monitu, pueri manu miſcentur, atque ducuntur? quo modo autem iſtae poſitae in illo loco? quis robur illud cecidit, dolavit, inſcripſit? nihil eſt, inquiunt, quod Deus efficere non poſſit. utinam ſapientes Stoicos effeciſſet, ne omnia ſuperſtitioſa ſollicitudine et miſeria crederent! ſed hoc quidem genus divinationis vita jam communis exploſit. fani pulchritudo et vetuſtas, Praeneſtinarum etiam nunc retinet ſortium nomen, atque id in vulgus. quis enim magiſtratus, aut quis vir illuſtrior utitur ſortibus?

caeteris vero in locis ſortes plane refrixerunt. quod Carneadem Clitomachus ſcribit dicere ſolitum, nuſquam ſe fortunatiorem, quam Praeneſte, vidiſſe Fortunam. ergo hoc divinationis genus omit-
42 tamus. Ad Chaldaeorum monſtra veniamus: de quibus Eudoxus, Platonis auditor, in aſtrologia, judicio doctiſſimorum hominum facile princeps, ſic opinatur, id quod ſcriptum reliquit, Chaldaeis in praedictione, et in notatione cujuſque vitae ex natali die, minime eſſe credendum. nominat etiam Panaetius, qui unus e Stoicis aſtrologorum praedicta rejecit, Archelaum et Caſſandrum, ſummos aſtrologos illius aetatis, qua erat ipſe, cum in caeteris aſtrologiae partibus excellerent, hoc praedictionis genere non uſos. Scylax Halicarnaſſeus, familiaris Panaetii, excellens in aſtrologia, idemque in regenda ſua civitate princeps, totum hoc Chaldaicum praedicendi genus repudiavit. ſed, ut ratione utamur, omiſſis teſtibus; ſic iſti diſputant, qui haec Chaldaeorum natalitia praedicta defendunt. vim quandam eſſe aiunt ſignifero in orbe, qui Graece ζωδιακὸς dicitur, ta-

lem, ut ejus orbis unaquaeque pars, alia alio modo, moveat immutetque caelum, perinde ut quaeque ſtellae in iis finitimiſque partibus ſint quoque tempore: eamque vim varie moveri ab iis ſideribus, quae vocantur errantia. cum autem in eam ipſam partem orbis venerint, in qua ſit ortus ejus qui naſcatur; aut in eam, quae conjunctum aliquid habeat, aut conſentiens: ea triangula illi et quadrata nominant. etenim cum tempore anni tempeſtatumque, caeli converſiones commutationeſque tantae fiant acceſſu ſtellarum, et receſſu; cumque ea vi ſolis efficiantur, quae videmus: non veriſimile ſolum, ſed etiam verum eſſe cenſent, perinde, utcumque temperatus ſit aër, ita pueros orientes animari atque formari, ex eoque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitae, caſus cujuſque, eventuſque fingi. O delirationem incredibi- 43
lem! non enim omnis error ſtultitia eſt dicenda. quibus etiam Diogenes Stoicus concedit aliquid, ut praedicere poſſint duntaxat qualis quiſque natura, et ad quam quiſque maxime rem aptus futurus ſit. caetera, quae profiteantur, negat ul-

lo modo poſſe ſciri: etenim geminorum formas eſſe ſimiles, vitam atque fortunam plerumque diſparem. Procles et Euryſthenes, Lacedaemoniorum reges, gemini fratres fuerunt. at hi nec totidem annos vixerunt: anno enim Procli vita brevior fuit, multumque is fratri rerum geſtarum gloria praeſtitit. at ego id ipſum, quod vir optimus Diogenes Chaldaeis, quaſi quadam praevaricatione, concedit, nego poſſe intelligi. etenim cum, ut ipſi dicunt, ortus naſcentium luna moderetur, eaque animadvertant et notent ſidera natalitia Chaldaei, quaecumque lunae juncta videantur: oculorum fallaciſſimo ſenſu judicant ea, quae ratione atque animo videre debebant. docet enim ratio mathematicorum, quam iſtis notam eſſe oportebat, quanta humilitate luna feratur terram paene contingens; quantum abſit a proxima Mercurii ſtella, multo autem longius a Veneris; deinde alio intervallo diſtet a ſole, cujus lumine colluſtrari putatur. reliqua vero tria intervalla infinita et immenſa, a ſole ad Martis, inde ad Jovis, ab eo ad Saturni ſtellam, inde ad caelum ipſum, quod extremum atque ul-

timum mundi eſt. quae poteſt igitur contagio ex infinito paene intervallo pertinere ad lunam, vel potius ad terram? Quid? cum dicunt id, quod iis dicere ne- 44
ceſſe eſt, omnes omnium ortus, quicumque gignantur in omni terra, quae incolatur, eoſdem eſſe, eademque omnibus, qui eodem ſtatu caeli et ſtellarum nati ſint, accidere neceſſe eſſe: nonne ejuſmodi ſunt, ut ne caeli quidem naturam interpretes iſtos caeli noſſe appareat? cum enim illi orbes, qui caelum quaſi medium dividunt, et adſpectum noſtrum definiunt, (a Graecis ὁρίζοντες nominantur, a nobis finientes rectiſſime nominari poſſunt) varietatem maximam habeant, aliique in aliis locis ſint, neceſſe eſt ortus occaſuſque ſiderum non fieri eodem tempore apud omnes. quod ſi eorum vi caelum modò hoc, modò illo modo temperatur: quî poteſt eadem vis eſſe naſcentium, cum caeli tanta ſit diſſimilitudo? in his locis, quae nos incolimus, poſt ſolſtitium Canicula exoritur, et quidem aliquot diebus: apud Troglodytas, ut ſcribitur, ante ſolſtitium: ut, ſi jam concedamus aliquid vim caeleſtem ad eos, qui in terra

gignuntur, pertinere, confitendum ſit illis, eos, qui naſcuntur eodem tempore, poſſe in diſſimiles incidere naturas propter caeli diſſimilitudinem. quod minime illis placet. volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui ubique ſint nati, eadem conditione naſci. Sed quae tanta dementia eſt, ut in maximis motibus, mutationibuſque caeli, nihil interſit, qui ventus, qui imber, quae tempeſtas ubique ſit? quarum rerum in proximis locis tantae diſſimilitudines ſaepe ſunt, ut alia Tuſculi, alia Romae eveniat ſaepe tempeſtas. quod, qui navigant, maxime animadvertunt, cum in flectendis promontoriis, ventorum mutationes maximas ſaepe ſentiant. haec igitur cum ſit tum ſerenitas, tum perturbatio caeli; eſtne ſanorum hominum, hoc ad naſcentium ortus pertinere non dicere: quod non certe pertinet: illud neſcio quid tenue, quod ſentiri nullo modo, intelligi autem vix poteſt, quae a luna, caeteriſque ſideribus caeli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere? quid? quod non intelligunt, ſeminum vim, quae ad gignendum, procreandumque plurimum valeat,

funditus tolli; mediocris erroris eſt? quis enim non videt, et formas, et mores, et pleroſque ſtatus ac motus effingere a parentibus liberos? quod non contingeret, ſi hoc non vis et natura gignentium efficeret, ſed temperatio lunae caelique moderatio. quid? quod uno et eodem temporis puncto nati, diſſimiles et naturas, et vitas, et caſus habent: parumne declarant, nihil ad agendam vitam naſcendi tempus pertinere? niſi forte putamus neminem eodem tempore ipſo et conceptum, et natum, quo Africanum. num quis igitur talis fuit? Quid? illudne dubium eſt, quin multi, cum 46
ita nati eſſent, ut quaedam contra naturam depravata haberent, reſtituerentur, et corrigerentur ab natura, cum ſe ipſa revocaſſet, aut arte, atque medicina? aut quorum linguae ſic inhaererent, ut loqui non poſſent, eae ſcalpello reſectae liberarentur? multi etiam naturae vitium meditatione atque exercitatione ſuſtulerunt; ut Demoſthenem ſcribit Phalereus, cum RHO dicere nequiret, exercitatione feciſſe, ut planiſſime diceret. quod ſi haec aſtro ingenerata et tradita eſſent, nulla res ea mutare poſſet. quid? diſſimilitudo locorum

nonne diſſimiles hominum procreationes habet? quas quidem percurrere oratione facile eſt: quid inter Indos et Perſas, Aethiopas et Syros differat corporibus, animis: ut incredibilis varietas diſſimilitudoque ſit. ex quo intelligitur, plus terrarum ſitus, quam lunae tractus, ad naſcendum valere. nam quod aiunt, quadringenta et ſeptuaginta millia annorum in periclitandis, experiundiſque pueris, quicumque eſſent nati, Babylonios poſuiſſe, fallunt. ſi enim eſſet factitatum, non eſſet deſitum. neminem autem habemus auctorem, qui id aut fieri dicat, aut factum ſciat. 47 Videſne, me non ea dicere, quae Carneades, ſed ea, quae princeps Stoicorum Panaetius dixerit? ego autem etiam hoc requiro, omneſne, qui Cannenſi pugna ceciderunt, uno aſtro fuerint. exitus quidem omnium unus et idem fuit. quid? qui ingenio atque animo ſingulares, num aſtro quoque uno? quod enim tempus, quo non innumerabiles naſcantur? at certe ſimilis nemo Homeri. et, ſi ad rem pertinet, quo modo caelo affecto, compoſitiſque ſideribus, quodque animal oriatur: valeat id neceſſe eſt etiam in re-

bus inanimis: quo quid dici poteſt abſurdius? L. quidem Tarutius Firmanus, familiaris noſter, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis etiam noſtrae natalem diem repetebat ab iis Parilibus, quibus eam a Romulo conditam accepimus; Romamque, in jugo cum eſſet luna, natam eſſe dicebat, nec ejus fata canere dubitabat. ô vim maximam erroris! etiamne urbis natalis dies ad vim ſtellarum et lunae pertinebat? fac in puero referre ex qua affectione caeli primum ſpiritum duxerit: num hoc in latere, aut in caemento, ex quibus urbs effecta eſt, potuit valere? ſed quid plura? quotidie refelluntur. quàm multa ego Pompeio, quàm multa Craſſo, quàm multa huic ipſi Caeſari a Chaldaeis dicta memini; neminem eorum niſi in ſenectute, niſi domi, niſi cum claritate eſſe moriturum! ut mihi permirum videatur, quemquam exſtare, qui etiam nunc credat iis, quorum praedicta quotidie videat re et eventis refelli. Reſtant 48
duo divinandi genera, quae habere dicimur a natura, non ab arte; vaticinandi, et ſomniandi. de quibus, Quinte, inquam, ſi placet, diſſeramus. mihi vero, inquit,

placet. his enim, quae adhuc diſputaſti, prorſus aſſentior: et vere ut loquar, quanquam tua me oratio confirmavit, tamen etiam mea ſponte nimis ſuperſtitioſam de divinatione Stoicorum ſententiam judicabam; ac me Peripateticorum ratio magis movebat, et veteris Dicaearchi, et ejus, qui nunc floret, Cratippi, qui cenſent eſſe in mentibus hominum tanquam oraculum aliquod, ex quo futura praeſentiant, ſi aut furore divino incitatus animus, aut ſomno relaxatus, ſolute moveatur ac libere. his de generibus quid ſentias, et quibus ea rationibus infirmes, audire ſane velim. quae cum ille dixiſſet, tum ego rurſus quaſi ab alio principio ſum exorſus dicere. non ignoro, inquam, Quinte, te ſemper ita ſenſiſſe, ut de caeteris divinandi generibus dubitares: iſta duo, furoris et ſomnii, quae a libera mente fluere vide-
49 rentur, probares. Dicam igitur de iſtis ipſis duobus generibus mihi quid videatur, ſi prius, Stoicorum concluſio rationis, et Cratippi noſtri, quid valeat, videro. dixiſti enim, et Chryſippum, et Diogenem, et Antipatrum concludere hoc modo. ‘ ſi ſunt dii, neque ante declarant

'hominibus, quae futura ſint: aut non
'diligunt homines: aut, quid eventurum
'ſit, ignorant: aut exiſtimant nihil inter-
'eſſe, hominem ſcire, quid ſit futurum:
'aut non cenſent eſſe ſuae majeſtatis,
'praeſignificare hominibus, quae ſint fu-
'tura: aut ea ne ipſi quidem dii ſignifica-
're poſſunt. at neque non diligunt nos;
'ſunt enim benefici, generique hominum
'amici: neque ignorant ea, quae ab ipſis
'conſtituta et deſignata ſunt: neque no-
'ſtra nihil intereſt, ſcire ea quae futura
'ſunt; erimus enim cautiores, ſi ſciemus:
'neque hoc alienum ducunt majeſtate
'ſua; nihil eſt enim beneficentia praeſtan-
'tius: neque non poſſunt futura prae-
'noſcere. non igitur dii ſunt, nec ſigni-
'ficant nobis futura: ſunt autem dii: ſig-
'nificant ergo. et non, ſi ſignificant fu-
'tura, nullas dant nobis vias ad ſignifi-
'cationum ſcientiam, fruſtra enim ſigni-
'ficarent: neque, ſi dant vias, non eſt di-
'vinatio: eſt igitur divinatio.' ô acutos homines! quàm paucis verbis negotium confectum putant? ea ſumunt ad concludendum, quorum iis nihil conceditur. concluſio autem rationis ea probanda eſt,

in qua ex rebus non dubiis id, quod dubi-
50 tatur, efficitur. Videſne Epicurum, quem hebetem et rudem dicere ſolent Stoici, quemadmodum, quod in natura rerum omne eſſe dicimus, id infinitum eſſe concluſerit? ‘quod finitum eſt, inquit, ‘habet extremum.’ quis hoc non dederit? ‘quod autem habet extremum, id ‘cernitur ex alio extrinſecus.’ hoc quoque eſt concedendum. ‘at, quod omne ‘eſt, id non cernitur ex alio extrinſecus.’ ne hoc quidem negari poteſt. ‘nihil igi‘tur cum habeat extremum, infinitum ſit ‘neceſſe eſt.’ videſne, ut ad rem dubiam conceſſis rebus pervenerit? hoc vos dialectici non facitis: nec ſolum ea non ſumitis ad concludendum, quae ab omnibus concedantur: ſed ea ſumitis, quibus conceſſis, nihilo magis efficiatur quod velitis. primum enim hoc ſumitis: ‘ſi ſunt dii, ‘benefici in homines ſunt.’ quis hoc vobis dabit? Epicuruſne, qui negat, quidquam deos nec alieni curare, nec ſui? an noſter Ennius, qui magno plauſu loquitur, aſſentiente populo?

Ego deûm genus eſſe ſemper dixi, et dicam caelitum:

Sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus.

et quidem, cur sic opinetur, rationem subjicit. sed nihil est necesse dicere, quae sequuntur. tantum sat est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium controversumque sit. Sequitur porro, 'nihil deos ignorare, quod omnia sint ab 'iis constituta.' hîc vero quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse haec a diis immortalibus constituta? 'at nostra interest scire ea quae eventura 'sint.' magnus Dicaearchi liber est, nescire ea melius, quam scire. 'negant id 'esse alienum majestate deorum,' scilicet casas omnium introspicere, ut videant quid cuique conducat. 'neque non pos-'sunt futura praenoscere.' negant posse ii, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. videsne igitur, quae dubia sint, ea sumi pro certis atque concessis? deinde contorquent, et ita concludunt: 'non 'igitur sunt dii, nec significant futura:' id enim jam perfectum arbitrantur. deinde assumunt: 'sunt autem dii:' quod ipsum non ab omnibus conceditur. 'signi-'ficant ergo.' ne id quidem sequitur: pos-

ſunt enim non ſignificare, et tamen eſſe dii. ‘ nec, ſi ſignificent, non dant vias ‘ aliquas ad ſcientiam ſignificationis.’ at id quoque poteſt, ut non dent homini; ipſi habeant; cur enim Tuſcis potius, quam Romanis darent? ‘ nec ſi dant vias, ‘ nulla eſt divinatio.’ fac dare deos: quod abſurdum eſt: quid refert, ſi accipere non poſſumus? extremum eſt, ‘ eſt igitur divi- ‘ natio.’ ſit extremum: effectum tamen non eſt: ex falſis enim, ut ab ipſis didicimus, verum effici non poteſt. jacet igitur
52 tota concluſio. Veniamus nunc ad optimum virum, familiarem noſtrum, Cratippum. ‘ ſi ſine oculis, inquit, non po- ‘ teſt exſtare officium et munus oculo- ‘ rum, poſſunt autem aliquando oculi non ‘ fungi ſuo munere: qui vel ſemel ita eſt ‘ uſus oculis, ut vera cerneret, is habet ‘ ſenſum oculorum vera cernentium. item ‘ igitur, ſi ſine divinatione non poteſt of- ‘ ficium et munus divinationis exſtare; ‘ poteſt autem, cum quis divinationem ‘ habeat, errare aliquando, nec vera cer- ‘ nere: ſatis eſt ad confirmandam divina- ‘ tionem, ſemel aliquid ita eſſe divinatum, ‘ nihil ut fortuito cecidiſſe videatur. ſunt

‘ autem ejus generis innumerabilia. eſſe
‘ igitur divinationem confitendum eſt.’ feſtive et breviter. ſed, cum bis ſumpſit quod voluit; etiam ſi faciles nos ad concedendum habuerit, id tamen, quod aſſumit, concedi nullo modo poteſt. ‘ ſi, inquit, ali-
‘ quando oculi peccent, tamen, quia recte
‘ aliquando viderint, ineſt in iis vis viden-
‘ di. item, ſi quis ſemel aliquid dixerit, is
‘ etiam cum peccet, tamen exiſtimandus
‘ ſit habere vim divinandi.’ Vide, quaeſo, 53
Cratippe noſter, quàm ſint iſta ſimilia: nam mihi non videntur. oculi enim vera cernentes, utuntur natura atque ſenſu: animi ſi quando vel vaticinando vel ſomniando vera viderunt, uſi ſunt fortuna atque caſu. niſi forte conceſſuros tibi exiſtimas eos, qui ſomnia pro ſomniis habent, ſi quando aliquod ſomnium verum evaſerit, non id fortuito accidiſſe. ſed demus tibi iſtas duas ſumptiones, ea quae λήμματα appellant dialectici; ſed nos Latine loqui malumus: praeſumptio tamen, quam πρόληψιν iidem vocant, non dabitur. aſſumit autem Cratippus hoc modo: ‘ ſunt autem innumerabiles praeſen-
‘ ſiones non fortuitae.’ at ego dico nul-

lam. vide, quanta ſit controverſia. jam aſſumptione non conceſſa, nulla concluſio eſt. at impudentes ſumus, qui, cum tam perſpicuum ſit, non concedamus. quid eſt perſpicuum? multa vera, inquit, evadere. quid, quòd multo plura falſa? nonne ipſa varietas, quae eſt propria fortunae, fortunam eſſe cauſam, non naturam docet? deinde, ſi tua iſta concluſio, Cratippe, vera eſt: (tecum enim mihi res eſt) nonne intelligis eâdem uti poſſe et haruſpices, et fulguratores, et interpretes oſtentorum, et augures, et ſortilegos, et Chaldaeos? quorum generum nullum eſt, ex quo non aliquid, ſicut praedictum ſit, evaſerit. ergo aut ea quoque genera divinandi ſunt, quae tu rectiſſime improbas: aut, ſi ea non ſunt, non intelligo, cur haec duo ſint, quae relinquis. qua ergo ratione haec inducis, eâdem illa poſſunt eſſe,
54 quae tollis. Quid vero habet auctoritatis furor iſte, quem divinum vocatis, ut, quae ſapiens non videat, ea videat inſanus, et is, qui humanos ſenſus amiſerit, divinos aſſecutus ſit? Sibyllae verſus obſervamus, quos illa furens fudiſſe dicitur: quorum interpres nuper falſa quadam ho-

minum fama dicturus in ſenatu putabatur, eum, quem re vera regem habebamus, appellandum quoque eſſe Regem, ſi ſalvi eſſe vellemus. hoc ſi eſt in libris, in quem hominem, et in quod tempus eſt? callide enim, qui illa compoſuit, perfecit, ut, quodcumque accidiſſet, praedictum videretur, hominum et temporum definitione ſublata. adhibuit etiam latebram obſcuritatis, ut iidem verſus aliàs in aliam rem poſſe accommodari viderentur. non eſſe autem illud carmen furentis, cum ipſum poëma declarat, (eſt enim magis artis et diligentiae, quam incitationis et motus) tum vero ea quae ἀκροστιχὶς dicitur, cum deinceps ex primis verſus literis aliquid connectitur, ut in quibuſdam Ennianis, 'Q. Ennius fecit.' id certe magis eſt attenti animi, quam furentis. atque in Sibyllinis ex primo verſu cujuſque ſententiae, primis literis illius ſententiae carmen omne praetexitur. hoc ſcriptoris eſt, non furentis; adhibentis diligentiam, non inſani. quamobrem Sibyllam quidem ſepoſitam et conditam habeamus, ut, id quod proditum eſt a majoribus, injuſſu ſenatus ne legantur quidem libri; vale-

antque ad deponendas potius, quam ad ſuſcipiendas religiones: et cum antiſtitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant; quem Romae poſthaec nec dii, nec homines eſſe patientur. At multi ſaepe vera vaticinati, ut Caſſandra,

Jamque mari magno ---

eademque paulo poſt:

Eheu videte ---

num igitur me cogis etiam fabulis credere? quae delectationis habeant, quantum voles: verbis, ſententiis, numeris, cantibus adjuventur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commentitiis rebus adjungere. eodemque modo nec ego Publicio neſcio cui, nec Marciis vatibus, nec Apollinis opertis credendum exiſtimo: quorum partim ficta aperte, partim effutita temere, nunquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti, probata ſunt. quid? inquies: remex ille de claſſe Coponii, nonne ea praedixit, quae facta ſunt? ille vero, et ea quidem, quae omnes eo tempore ne acciderent timebamus. caſtra enim in Theſſalia caſtris collata audiebamus: videbaturque nobis

exercitus Caeſaris et audaciae plus habere, quippe qui patriae bellum intuliſſet; et roboris, propter vetuſtatem. caſum autem praelii, nemo noſtrûm erat, quin timeret: ſed ita, ut conſtantibus hominibus par erat, non aperte. ille autem Graecus, quid mirum, ſi magnitudine timoris, ut plerumque fit, a conſtantia, atque a mente, atque a ſe ipſe diſceſſit? qua perturbatione animi, quae, ſanus cum eſſet, timebat ne evenirent, ea demens eventura eſſe dicebat. utrum tandem, per deos atque homines! magis veriſimile eſt, veſanum remigem, an aliquem noſtrûm, qui ibi tum eramus, me, Catonem, Varronem, Coponium ipſum, conſilia deorum immortalium perſpicere potuiſſe? Sed jam ad te venio,

O ſancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obſides,
Unde ſuperſtitioſa primum ſaeva evaſit vox fera.

tuis enim oraculis Chryſippus totum volumen implevit, partim falſis, ut ego opinor; partim caſu veris, ut fit in omni oratione ſaepiſſime; partim flexiloquis, et obſcuris, ut interpres egeat interprete,

et ſors ipſa ad ſortes referenda ſit; partim ambiguis, et quae ad dialecticum deferenda ſint. nam cum ſors illa edita eſt opulentiſſimo regi Aſiae,

Croeſus Halym penetrans magnam pervertet opum vim:

hoſtium vim ſeſe perverſurum putavit, pervertit autem ſuam. utrum igitur eorum accidiſſet, verum oraculum fuiſſet. cur autem hoc credam unquam editum Croeſo? aut Herodotum, cur veraciorem ducam Ennio? num minus ille potuit de Croeſo, quam de Pyrrho fingere Ennius? quis enim eſt, qui credat, Apollinis ex oraculo Pyrrho eſſe reſponſum,

Aio te, Aeacida, Romanos vincere poſſe.

primum Latine Apollo nunquam locutus eſt. deinde iſta ſors inaudita Graecis eſt. praeterea Pyrrhi temporibus jam Apollo verſus facere deſierat. poſtremo, quanquam ſemper fuit, ut apud Ennium eſt,

ſtolidum genus Aeacidarum,
Bellipotentes ſunt magi', quam ſapientipotentes:

tamen hanc amphiboliam verſûs intelligere potuiſſet, 'vincere te Romanos,' ni-

hilo magis in ſe, quam in Romanos valere. nam illa amphibolia, quae Croeſum decepit, vel Chryſippum potuiſſet fallere: haec vero ne Epicurum quidem. Sed, 57
quod caput eſt, cur iſto modo jam oracula Delphis non eduntur, non modo noſtra aetate, ſed jamdiu; ut modo nihil poſſit eſſe contemptius? hoc loco cum urgentur, evanuiſſe aiunt vetuſtate vim loci ejus, unde anhelitus ille terrae fieret, quo Pythia, mente incitata, oracula ederet. de vino, aut ſalſamento putes loqui, quae evaneſcunt vetuſtate. de vi loci agitur, neque ſolum naturali, ſed etiam divinâ: quae quo tandem modo evanuit? vetuſtate, inquies. quae vetuſtas eſt, quae vim divinam conficere poſſit? quid tam divinum autem, quam afflatus ex terra mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modo cernat multo ante, ſed etiam numero, verſuque pronuntiet? quando autem iſta vis evanuit? an poſtquam homines minus creduli eſſe coeperunt? Demoſthenes quidem, qui abhinc annos prope CCC fuit, jam tum φιλιππίζειν Pythiam dicebat, id eſt, quaſi cum Philippo facere. hoc autem

eò ſpectabat, ut eam a Philippo corruptam diceret: quo licet exiſtimare, in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non ſinceri fuiſſe. ſed neſcio quomodo iſti philoſophi, ſuperſtitioſi, et paene fanatici, quidvis malle videntur, quam ſe non ineptos. evanuiſſe mavultis, et extinctum eſſe id, quod ſi unquam fuiſſet, certe aeternum eſſet, quàm ea, quae non ſunt credenda,
58 non credere. Similis eſt error in ſomniis: quorum quidem defenſio repetita quàm longe eſt! divinos animos cenſent eſſe noſtros, eoſque eſſe tractos extrinſecus, animorumque conſentientium multitudine completum eſſe mundum: hac igitur mentis et ipſius divinitate, et conjunctione cum externis mentibus, cerni quae ſint futura. contrahi autem animum Zeno, et quaſi labi putat, atque concidere, et ipſum eſſe dormire. jam Pythagoras et Plato locupletiſſimi auctores, quo in ſomnis certiora videamus, praeparatos quodam cultu atque victu proficiſci ad dormiendum jubent. fabâ quidem Pythagorei utique abſtinuere: quaſi verò eo cibo mens, non venter inflетur. ſed neſcio quomodo nihil tam abſurde dici poteſt,

quod non dicatur ab aliquo philoſophorum. utrum igitur cenſemus dormientium animos per ſemetipſos in ſomniando moveri, an, ut Democritus cenſet, externa et adventitia viſione pulſari? ſive enim ſic eſt, ſive illo modo, videri poſſunt permulta ſomniantibus falſa pro veris. nam et navigantibus moveri videntur ea, quae ſtant: et quodam obtutu oculorum duo pro uno lucernae lumina. quid dicam, inſanis, quid ebriis quàm multa falſa videantur? quod ſi ejuſmodi viſis credendum non eſt, cur ſomniis credatur, neſcio. nam tam licet de his erroribus, ſi velis, quam de ſomniis diſputare: ut ea quae ſtant, ſi moveri videantur, terrae motum ſignificare dicas, aut repentinam aliquam fugam: gemino autem lucernae lumine declarari, diſſenſionem ac ſeditionem moveri. Jam ex inſanorum 59
aut ebriorum viſis innumerabilia conjecturâ trahi poſſunt, quae futura videantur. quis eſt enim, qui totum diem jaculans, non aliquando collineet? totas noctes dormimus; neque ulla eſt fere, quâ non ſomniemus: et miramur, aliquando id, quod ſomniarimus, evadere? quid eſt tam

incertum, quam talorum jactus? tamen nemo eſt, quin ſaepe jactans Venereum jaciat aliquando, nonnunquam etiam iterum, ac tertium: num igitur, ut inepti, Veneris id fieri impulſu malumus, quam caſu, dicere? quod ſi, caeteris temporibus, falſis viſis credendum non eſt; non video, quid praecipui ſomnus habeat, in quo valeant falſa pro veris. quod ſi ita natura paratum eſſet, ut ea dormientes agerent quae ſomniarent, alligandi omnes eſſent qui cubitum irent: majores enim, quam ulli inſani, efficerent motus ſomniantes. quod ſi inſanorum viſis fides non eſt habenda, quia falſa ſunt; cur credatur ſomniantium viſis, quae multo etiam perturbatiora ſunt, non intelligo. an quod inſani ſua viſa conjectori non narrant; narrant qui ſomniaverunt? quaero etiam, ſi velim ſcribere quid, aut legere, aut canere vel voce, vel fidibus, aut geometricum quiddam, aut phyſicum, aut dialecticum explicare, ſomniumne exſpectandum ſit, an ars adhibenda, ſine qua nihil earum rerum nec fieri nec expediri poteſt? atqui, ne ſi navigare quidem velim, ita gubernarem, ut ſomniaverim: praeſens enim poe-

na ſit. quî igitur convenit, aegros a conjectore ſomniorum potius, quàm a medico petere medicinam? an Aeſculapius, an Serapis poteſt nobis praeſcribere per ſomnium curationem valetudinis; Neptunus gubernantibus non poteſt? et, ſi ſine medico medicinam dabit Minerva; Muſae ſcribendi, legendi, caeterarum artium ſcientiam ſomniantibus non dabunt? at ſi curatio daretur valetudinis, haec quoque, quae dixi, darentur: quae quoniam non dantur, medicina non datur: qua ſublata tollitur omnis auctoritas ſomniorum. Sed haec quoque in promptu fue- 60
rint: nunc interiora videamus. aut enim divina vis quaedam, conſulens nobis, ſomniorum ſignificationes facit: aut conjectores ex quadam convenientia et conjunctione naturae, quam vocant συμπάθειαν, quid cuique rei conveniat, ex ſomniis, et quid quamque rem ſequatur, intelligunt: aut eorum neutrum eſt, ſed quaedam obſervatio conſtans atque diuturna eſt, cum quid viſum ſecundum quietem ſit, quid evenire, et quid ſequi ſoleat. primùm intelligendum eſt, nullam vim eſſe divinam effectricem ſomniorum.

atque illud quidem perſpicuum eſt, nulla viſa ſomniorum proficiſci a numine deorum: noſtrâ enim causâ dii id facerent, ut providere futura poſſemus. quotus igitur eſt quiſque, qui ſomniis pareat? qui intelligat? qui meminerit? quàm multi vero, qui contemnant, eamque ſuperſtitionem imbecilli animi atque anilis putent? quid eſt igitur, cur his hominibus conſulens Deus, ſomniis moneat eos, qui illa non modo cura, ſed ne memoria quidem digna ducant? nec enim ignorare Deus poteſt, qua mente quiſque ſit: nec fruſtra, ac ſine cauſa quid facere, dignum Deo eſt: quod abhorret etiam ab hominis conſtantia. ita, ſi pleraque ſomnia aut ignorantur, aut negliguntur: aut neſcit hoc Deus, aut fruſtra ſomniorum ſignificatione utitur. ſed horum neutrum in Deum cadit. nihil igitur a Deo ſomniis ſignificari fa-
61 tendum eſt. Illud etiam requiro, cur, ſi Deus iſta viſa nobis providendi cauſa dat, non vigilantibus potius det, quam dormientibus. ſive enim externus et adventitius pulſus animos dormientium commovet, ſive per ſe ipſi animi moventur, ſive quae cauſa alia eſt, cur ſecundum

quietem aliquid videre, audire, agere videamur, eadem cauſa vigilantibus eſſe poterat: idque ſi noſtra cauſa dii ſecundum quietem facerent, vigilantibus idem facerent; praeſertim cum Chryſippus, Academicos refellens, permulto clariora et certiora eſſe dicat, quae vigilantibus videantur, quàm quae ſomniantibus. fuit igitur divina beneficentia dignius, cum conſulerent nobis, clariora viſa dare vigilanti, quàm obſcuriora per ſomnium: quod quoniam non fit, ſomnia divina putanda non ſunt. jam vero quid opus eſt circuitione et amfractu, ut ſit utendum interpretibus ſomniorum potius, quàm directò? Deus, ſi quidem nobis conſulebat, 'Hoc facito, Hoc ne feceris,' diceret; idque viſum vigilanti potius, quàm dormienti daret. jam vero quis dicere audeat, vera omnia eſſe ſomnia? 'aliquot ſomnia 'vera,' inquit Ennius, 'ſed omnia non 'eſt neceſſe.' Quae eſt tandem iſta diſ- 62
tinctio? quae vera, quae falſa habet? et, ſi vera a Deo mittuntur, falſa unde naſcuntur? nam ſi ea quoque divina, quid inconſtantius Deo? quid inſcitius autem eſt, quàm mentes mortalium falſis et menda-

cibus viſis concitare? ſin vera viſa, divina ſunt; falſa autem et inania, humana: quae eſt iſta deſignandi licentia, ut hoc Deus, hoc natura fecerit potius, quàm aut omnia Deus, (quod negatis,) aut omnia natura? quod quoniam illud negatis, hoc neceſſario confitendum eſt. naturam autem eam dico, qua nunquam animus inſiſtens, agitatione et motu eſſe vacuus poteſt. is cum languore corporis, nec membris uti, nec ſenſibus poteſt, incidit in viſa varia et incerta ex reliquiis, ut ait Ariſtoteles, inhaerentibus earum rerum, quas vigilans geſſerit, aut cogitarit: quarum perturbatione mirabiles interdum exſiſtunt ſpecies ſomniorum. quae ſi alia falſa, alia vera: qua nota internoſcantur, ſcire ſane velim. ſi nulla eſt: quid iſtos interpretes audiamus? ſin quaepiam eſt: aveo au-
63 dire, quae ſit. ſed haerebunt. Venit enim jam in contentionem, utrum ſit probabilius, deoſne immortales, rerum omnium praeſtantia excellentes, concurſare omnium mortalium, qui ubique ſunt, non modo lectos, verum etiam grabatos, et, cum ſtertentes aliquos viderint, objicere his viſa quaedam tortuoſa et obſcura,

quae illi exterriti ſomnio ad conjectorem manè deferant; an naturâ fieri, ut mobiliter animus agitatus, quod vigilans viderit, dormiens videre videatur. utrum philoſophia dignius, ſagarum ſuperſtitione iſta interpretari, an explicatione naturae? ut, ſi jam fieri poſſit conjectura vera ſomniorum, tamen iſti, qui profitentur, eam facere non poſſint: ex leviſſimo enim et indoctiſſimo genere conſtant. Stoici autem tui negant quemquam, niſi ſapientem, divinum eſſe poſſe. Chryſippus quidem divinationem definit his verbis, 'vim cognoſcentem, et videntem, et 'explicantem ſigna, quae a diis hominibus portendantur:' officium autem eſſe ejus, praenoſcere, dii erga homines mente qua ſint, quidque ſignificent; quemadmodumque ea procurentur, atque expientur. idemque ſomniorum conjectionem definit hoc modo, 'eſſe vim cernentem et 'explanantem, quae a diis hominibus ſignificentur in ſomnis.' quid ergo? ad haec mediocri opus eſt prudentia, an et ingenio praeſtanti, et eruditione perfecta? talem autem cognovimus neminem. Vide igitur, ne, etiam ſi divinationem tibi 64

esse concessero, quod nunquam faciam, neminem tamen divinum reperire possimus. qualis autem ista mens est deorum, si neque ea nobis significant in somnis, quae ipsi per nos intelligamus: neque ea, quorum interpretes habere possimus? similes enim sunt dii, si ea nobis objiciunt, quorum nec scientiam, neque explanatorem habeamus, tanquam si Poeni aut Hispani in senatu nostro loquerentur sine interprete. jam vero quò pertinent obscuritates et aenigmata somniorum? intelligi enim a nobis dii velle debebant ea, quae nostra causa nos monerent. quid? poëta nemo, nemo physicus obscurus? ille vero nimis etiam obscurus Euphorion: at non Homerus: uter igitur melior? valde Heraclitus obscurus: minime Democritus: num igitur conferendi? meâ causâ me mones, quod non intelligam? quid me igitur mones? ut si quis medicus aegroto imperet, ut sumat

Terrigenam, herbigradam, domi-portam, sanguine cassam,

potius quàm hominum more, cochleam, dicere. nam Pacuvianus Amphio,

Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera,

Capite brevi, cervice anguina, adſpectu truci,

Eviſcerata, inanima, cum animali ſono, cum dixiſſet obſcurius, tum Attici reſpondent: non intelligimus, niſi aperte dixeris. at ille uno verbo, Teſtudo. non potueras hoc igitur a principio, citharista, dicere? Defert ad conjectorem quidam, 65
ſomniaſſe ſe, ovum pendere ex faſcia lecti ſui cubicularis. eſt hoc in Chryſippi libro ſomnium. reſpondit conjector, theſaurum defoſſum eſſe ſub lecto. fodit: invenit auri aliquantum, idque circumdatum argento. miſit conjectori quantulum viſum eſt de argento. tum ille, nihilne, inquit, de vitello? id enim ei ex ovo videbatur aurum declaraſſe; reliquum, argentum. nemone igitur unquam alius ovum ſomniavit? cur ergo hic neſcio qui theſaurum ſolus invenit? quam multi inopes, digni praeſidio deorum, nullo ſomnio ad theſaurum reperiendum admonentur? quam autem ob cauſam tam eſt obſcure admonitus, ut ex ovo naſceretur theſauri ſimilitudo, potius, quam aperte theſaurum quaerere juberetur; ſicut aperte Simonides vetitus eſt navigare? ergo ob-

ſcura ſomnia, minime conſentanea ſunt
66 majeſtati deorum. Ad aperta et clara veniamus, quale eſt de illo interfecto a caupone Megaris: quale de Simonide, qui ab eo, quem humarat, vetitus eſt navigare: quale etiam de Alexandro, (quod a te praeteritum eſſe miror) qui, cum Ptolemaeus, familiaris ejus, in praelio telo venenato ictus eſſet, eoque vulnere ſummo cum dolore moreretur, Alexander aſſidens ſomno eſt conſopitus. tum ſecundum quietem viſus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam ore ferre, et ſimul dicere, quo illa loci naſceretur; neque is longe aberat ab eo loco. ejus autem eſſe vim tantam, ut Ptolemaeum facile ſanaret. cum Alexander experrectus narraſſet amicis ſomnium, emiſiſſe qui illam radiculam quaererent: qua inventa, et Ptolemaeus ſanatus dicitur, et multi milites, qui erant eodem genere teli vulnerati. multa etiam ſunt a te ex hiſtoriis prolata ſomnia, matris Phalaridis, Cyri ſuperioris, matris Dionyſii, Poeni Hamilcaris, Annibalis, P. Decii: pervulgatum jam illud de praeſule: Gracchi etiam, et recens Caeciliae, Balearici filiae, ſom-

nium. ſed haec externa, ob eamque cauſam ignota nobis ſunt: nonnulla etiam ficta fortaſſe: quis enim auctor iſtorum? de noſtris ſomniis quid habemus dicere? tu de merſo me et equo ad ripam: ego de Mario cum faſcibus laureatis me in ſuum deduci jubente monumentum. Omni- 67
um ſomniorum, Quinte, una ratio eſt: quae, per deos immortales! videamus ne noſtra ſuperſtitione et depravatione ſuperetur. quem enim tu Marium viſum a me putas? ſpeciem, credo, ejus, et imaginem, ut Democrito videtur. unde profectam imaginem? a corporibus enim ſolidis, et a certis figuris vult fluere imagines. quod igitur Marii corpus erat? ex eo, inquit, quod fuerat. plena ſunt imaginum omnia. iſta igitur me imago Marii in campum Atinatem perſequebatur: nulla enim ſpecies cogitari poteſt, niſi pulſu imaginum. quid ergo? iſtae imagines ita nobis dicto audientes ſunt, ut ſimul atque velimus, accurrant? etiamne earum rerum, quae nullae ſunt? quae eſt enim forma tam inuſitata, tam nulla, quam non ſibi ipſe fingere animus poſſit? ut, quae nunquam vidimus, ea tamen infor-

mata habeamus, oppidorum ſitus, hominum figuras. num igitur, cum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? omnia igitur, quae volumus, nota nobis eſſe poſſunt. nihil eſt enim, de quo cogitare nequeamus. nullae ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinſecus, nec omnino fluunt illae: nec cognovi quemquam, qui majore auctoritate nihil diceret. animorum eſt ea vis, eaque natura, ut vigeant vigilantes, nullo adventitio pulſu, ſed ſuo motu, incredibili quadam celeritate. hi cum ſuſtinentur membris, et corpore, et ſenſibus, omnia certiora cernunt, cogitant, ſentiunt. cum autem haec ſubtracta ſunt, deſertuſque eſt animus languore corporis, tum agitatur ipſe per ſeſe. itaque in eo et formae verſantur, et actiones: et multa audiri, multa dici videntur. haec ſcilicet in imbecillo remiſſoque animo, multa omnibus modis confuſa et variata verſantur; maximeque reliquiae earum rerum moventur in animis, et agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus, aut egimus: ut mihi temporibus illis multum in animo Marius verſabatur, recordanti, quam ille

gravem ſuum caſum magno animo, quam conſtanti tuliſſet. hanc credo cauſam de illo ſomniandi fuiſſe. Tibi autem de me cum ſollicitudine cogitanti ſubito ſum viſus emerſus e flumine. inerant enim in utriuſque noſtrûm animis vigilantium cogitationum veſtigia. at quaedam adjuncta ſunt: ut mihi de monumento Marii; tibi, quòd equus, in quo ego vehebar, mecum unà demerſus rurſus apparuit. an tu cenſes ullam anum tam deliram futuram fuiſſe, ut ſomniis crederet, niſi iſta caſu nonnunquam, fortè, temerè concurrerent? Alexandro draco loqui viſus eſt, poteſt omnino hoc eſſe falſum, poteſt verum: ſed utrum ſit, non eſt mirabile: non enim audivit ille draconem loquentem, ſed eſt viſus audire; et quidem, quo majus ſit, cum radicem ore teneret, locutus eſt. ſed nihil eſt magnum ſomnianti. quaero autem, cur Alexandro tam illuſtre ſomnium, tam certum, nec huic eidem aliàs, nec multa caeteris. mihi quidem, praeter hoc Marianum, nihil ſane, quod meminerim. fruſtra igitur conſumptae tot noctes tam longa in aetate. nunc quidem propter intermiſſionem forenſis o-

perae, et lucubrationes detraxi, et meridiationes addidi, quibus uti antea non ſolebam: nec tam multum dormiens, ullo ſomnio ſum admonitus, tantis praeſertim de rebus: nec mihi magis uſquam videor, quam cum aut in foro magiſtratus, aut in
69 curia ſenatum video, ſomniare. Etenim (ex diviſione hoc ſecundum eſt) quae eſt continuatio conjunctioque naturae, quam, ut dixi, vocant συμπάθειαν, ejuſmodi, ut theſaurus ex ovo intelligi debeat? nam medici ex quibuſdam rebus et advenientes, et creſcentes morbos intelligunt: nonnullas etiam valetudinis ſignificationes; ut hoc ipſum, pleni enectione ſimus, ex quodam genere ſomniorum intelligi poſſe dicunt. theſaurus vero, et hereditas, et honos, et victoria, et multa generis ejuſdem, qua cum ſomniis naturali cognatione junguntur? dicitur quidam, cum in ſomnis complexu Venereo jungeretur, calculos ejeciſſe. video ſympathiam: viſum eſt enim tale objectum dormienti, ut id, quod evenit, naturae vis, non opinio erroris effecerit. quae igitur natura obtulit illam ſpeciem Simonidi, a qua vetaretur navigare? aut quid na-

turae copulatum habuit Alcibiadis, quod ſcribitur, ſomnium? qui, paulo ante interitum, viſus eſt in ſomnis amicae eſſe amictus amiculo. is cum eſſet projectus inhumatus, ab omnibuſque deſertus jaceret; amica corpus ejus texit ſuo pallio. ergo hoc inerat in rebus futuris, et cauſas naturales habebat? an, et ut videretur, et ut eveniret, caſus effecit? Quid? ipſorum interpretum conjecturae, nonne magis ingenia declarant eorum, quam vim conſenſumque naturae? curſor ad Olympia proficiſci cogitans, viſus eſt in ſomnis curru quadrigarum vehi. manè ad conjectorem. at ille, vinces, inquit. id enim celeritas ſignificat, et vis equorum. poſt idem ad Antiphontem. is autem, vincare, inquit, neceſſe eſt. an non intelligis quatuor ante te cucurriſſe? ecce alius curſor (atque horum ſomniorum, et talium plenus eſt Chryſippi liber; plenus Antipatri: ſed ad curſorem redeo) ad interpretem detulit, aquilam ſe in ſomnis viſum eſſe factum. at ille, viciſti: iſta enim avi volat nulla vehementius. huic equidem Antipho, tu vero, inquit, te victum eſſe non vides? iſta enim avis inſectans a-

lias aves et agitans, ſemper ipſa poſtrema eſt. parere quaedam matrona cupiens, dubitans eſſetne praegnans, viſa eſt in quiete obſignatam habere naturam. retulit. negavit eam, quoniam obſignata fuiſſet, concipere potuiſſe. at alter praegnantem eſſe dixit: nam inane obſignari nihil ſolere. quae eſt iſta ars conjectoris, eludentis ingenio? an ea, quae dixi, et innumerabilia, quae collecta habent Stoici, quidquam ſignificant, niſi acumen hominum, ex ſimilitudine aliqua, conjecturam modo huc, modo illuc ducentium? medici ſigna quaedam habent ex venis et ex ſpiritu aegroti; multiſque ex aliis futura praeſentiunt. gubernatores cum exſultantes loligines viderint, aut delphinos ſe in portum conjicientes, tempeſtatem ſignificari putant. haec ratione explicari, et ad naturam facile revocari poſſunt: ea vero quae paulo ante dixi, nullo modo.

71 At enim obſervatio diuturna, (haec enim pars una reſtat) notandis rebus fecit artem. an tandem ſomnia obſervari poſſunt? quonam modo? ſunt enim innumerabiles varietates. nihil tam praepoſtere, tam incondite, tam monſtruoſe cogitari

poteſt, quod non poſſimus ſomniare. quo modo igitur haec infinita et ſemper nova, aut memoria complecti, aut obſervando notare poſſumus? aſtrologi motus errantium ſtellarum notaverunt: inventus eſt enim ordo in iis ſtellis, qui non putabatur. cedò tandem qui ſit ordo, aut quae concurſatio ſomniorum? quo modo autem diſtingui poſſunt vera ſomnia a falſis, cum eadem et aliis aliter evadant, et iiſdem non ſemper eodem modo? ut mihi mirum videatur, cum mendaci homini, ne verum quidem dicenti credere ſoleamus, quo modo iſti, ſi ſomnium verum evaſit aliquod, non ex multis potius uni fidem derogant, quam ex uno innumerabilia confirmant. ſi igitur neque Deus eſt effector ſomniorum, neque naturae ſocietas ulla cum ſomniis, neque obſervatione inveniri potuit ſcientia; effectum eſt, ut nihil prorſus ſomniis tribuendum ſit: praeſertim cum illi ipſi, qui ea vident, nihil divinent; ii qui interpretantur, conjecturam adhibeant, non naturam: caſus autem innumerabilibus paene ſeculis in omnibus plura mirabilia, quam in ſomniorum viſis effecerit: neque conjectura,

quae in varias partes duci poteſt, nonnunquam etiam in contrarias, quidquam
72 ſit incertius. Explodatur haec quoque ſomniorum divinatio pariter cum caeteris. nam, ut verè loquamur, ſuperſtitio fuſa per gentes, oppreſſit omnium fere animos, atque hominum imbecillitatem occupavit. quod et in iis libris dictum eſt, qui ſunt de natura deorum: et hac diſputatione id maxime egimus. multum enim et nobiſmet ipſis, et noſtris profuturi videbamur, ſi eam funditus ſuſtuliſſemus. nec verò (id enim diligenter intelligi volo) ſuperſtitione tollenda, religio tollitur. nam et majorum inſtituta tueri ſacris caeremoniiſque retinendis, ſapientis eſt: et eſſe praeſtantem aliquam, aeternamque naturam, et eam ſuſpiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum caeleſtium cogit confiteri. quamobrem, ut religio propaganda etiam eſt, quae eſt juncta cum cognitione naturae, ſic ſuperſtitionis ſtirpes omnes ejiciendae. inſtat enim et urget, et, quò te cumque verteris, perſequitur; ſive tu vatem, ſive tu omen audieris; ſive immolaris, ſive avem adſpexeris; ſi Chal-

daeum, ſi haruſpicem videris; ſi fulſerit, ſi tonuerit, ſi tactum aliquid erit de caelo, ſi oſtenti ſimile natum, factumve quippiam; quorum neceſſe eſt plerumque aliquid eveniat: ut nunquam liceat quieta mente conſiſtere. perfugium videtur omnium laborum, et ſollicitudinum eſſe ſomnus. at ex eo ipſo plurimae curae metuſque naſcuntur: qui quidem ipſi per ſe minus valerent, et magis contemnerentur, niſi ſomniorum patrocinium philoſophi ſuſcepiſſent, nec ii quidem contemptiſſimi, ſed in primis acuti, et conſequentia, et repugnantia videntes; qui prope jam abſoluti et perfecti putantur. quorum licentiae niſi Carneades reſtitiſſet, haud ſcio, an ſoli jam philoſophi judicarentur: cum quibus omnis fere nobis diſceptatio contentioque eſt; non quod eos maxime contemnamus, ſed quod videntur acutiſſime ſententias ſuas, prudentiſſimeque defendere. cum autem proprium ſit Academiae, judicium ſuum nullum interponere, ea probare quae ſimillima veri videantur, conferre cauſas, et quid in quamque ſententiam dici poſſit, expromere; nulla adhibita ſua auctoritate, judicium audien-

tium relinquere integrum ac liberum: tenebimus hanc consuetudinem a Socrate traditam; eaque inter nos, si tibi, Quinte frater, placebit, quàm saepissime utemur. mihi vero, inquit ille, nihil potest esse jucundius. quae cum essent dicta, surreximus.

ARGUMENTUM.

Perſcriptis jam tribus à Cicerone de Natura Deorum libris, abſolutaque de Divinatione duobus libris diſputatione, nunc quaeſtionem de Fato adjungit, ut totus ille philoſophiae locus pertractatus ſit. pertinet autem, ut ait, ad partem illam philoſophiae, quae hominum mores ſtudiaque conformat. erant autem duae apud Philoſophos affines et propinquae ſcholae, de quibus magnis contentionibus altercabantur: una περὶ εἱμαρμένης, *id eſt de Fato, quae ad mores pertinebat: altera* περὶ δυνατῶν, *id eſt de eo quod fieri poteſt, aut non poteſt, quae ad dialecticam ſpectabat. utraque quaeſtio eum ad ſcribendum impulit. eſt autem haec continuatio ſine principio, ut totus liber lacerus et mutilus et laciniosus paſſim eſt. neque enim mihi perſuadere poſſim,* quia *primordium libri apud Ciceronem eſſe. ſuſpicionem auget, quod in libris ſcriptis ſic reperi:* quia pertinet ad mores, quos ἦθος illi vocant: *ut aliquid anteceſſiſſe veriſimile ſit. nam ad abſolutionem ſententiae aliquid deeſt: verbi gratia:* de fato nobis ſcribendum eſt, quia pertinet ad mores. *pertinet autem haec quaeſtio ad mores, quia, ſi fatum eſt, cum in noſtra poteſtate nihil relinquatur, nullus vel laudi, vel vituperationi locus erit: neque nobis ulla libera ſuſceptio, aut voluntarium officium ſupererit, nulla praeceptio proderit.* TURNEBUS.

DE FATO.

Principium deeſt.

QUIA pertinet ad mores, quos ἦθος illi vocant, nos eam partem philoſophiae, de moribus appellare ſolemus: ſed decet augentem linguam Latinam, nominare moralem: explicandaque vis eſt ratioque enuntiationum, quae Graeci ἀξιώματα vocant: quae de re futura cum aliquid dicunt, deque eo, quod poſſit fieri, aut non poſſit, quam vim habeant, obſcura quaeſtio eſt, quam περὶ δυνατῶν philoſophi appellant; totaque eſt λογικὴ, quam rationem differendi voco. quod autem in aliis libris feci, qui ſunt de natura deorum, itemque in his quos de Divinatione edidi, ut in utramque partem perpetua explicaretur oratio, quò facilius id a quoque probaretur, quod cuique maxime probabile videretur; id in hac diſputatione de Fato, caſus quidam, ne facerem

impedivit. nam cum eſſem in Puteolano, Hirtiuſque noſter, conſul deſignatus, iiſdem in locis, vir nobis amiciſſimus, et iis ſtudiis, in quibus nos a pueritia viximus, deditus; multum unà eramus; maxime nos quidem exquirentes ea conſilia, quae ad pacem, et ad concordiam civium pertinerent. cum enim omnes poſt interitum Caeſaris novarum perturbationum cauſae quaeri viderentur, hiſque eſſe occurrendum putaremus, omnis fere noſtra in iis deliberationibus conſumebatur oratio: idque et ſaepe aliàs, et quodam liberiore, quàm ſolebat, et magis vacuo ab interventoribus die, cum ad me ille veniſſet, primò ea, quae erant quotidiana, et quaſi legitima nobis, de pace, et de otio. Quibus actis, quid ergo? inquit ille, quo- 2
niam oratorias exercitationes non tu quidem, ut ſpero, reliquiſti, ſed certe philoſophiam illis antepoſuiſti, poſſumne aliquid audire? tu vero, inquam, vel audire, vel dicere. nec enim (quod recte exiſtimas) oratoria illa ſtudia deſerui, quibus etiam te incendi, quanquam flagrantiſſimum, acceperam: nec ea, quae nunc tracto, minuunt, ſed augent potius illam faculta-

tem. nam cum hoc genere philoſophiae, quod nos ſequimur, magnam habet orator ſocietatem. ſubtilitatem enim ab Academia mutuatur, et ei viciſſim reddit ubertatem orationis, et ornamenta dicendi. quamobrem, inquam, quoniam utriuſque ſtudii noſtra poſſeſſio eſt, hodie, utro frui malis, optio ſit tua. tum Hirtius, gratiſſimum, inquit, et tuorum omnium ſimile. nihil enim unquam abnuit meo ſtudio voluntas tua. ſed quoniam rhetorica mihi veſtra ſat nota, teque in iis et audivimus ſaepe, et audiemus; atque hanc Academicorum, contra propoſitum diſputandi, conſuetudinem indicant te ſuſcepiſſe Tuſculanae diſputationes; ponere aliquid, ad quod audiam, ſi tibi non eſt moleſtum, volo. an mihi, inquam, poteſt quidquam eſſe moleſtum, quod tibi gratum futurum ſit? ſed ita audies, ut Romanum hominem, ut timide ingredientem ad hoc genus diſputandi, ut longo intervallo haec ſtudia repetentem. ita, inquit, audiam te diſputantem, ut ea lego quae ſcripſiſti: proinde ordire. ***

3 Conſideramus hic *** quorum in aliis, ut in Antipatro poëta, ut in brumali die

natis,ut in ſimul aegrotantibus fratribus, ut in urina,ut in unguibus,ut in reliquis ejuſmodi,naturae contagio valet: quam ego non tollo: vis eſt nulla fatalis. in aliis autem fortuita quaedam eſſe poſſunt, ut in illo naufrago, ut in Icadio, ut in Daphita. quaedam etiam Poſidonius (pace magiſtri dixerim) comminiſci videtur. ſunt, inquam, quidem abſurda. quid enim? ſi Daphitae fatum fuit ex equo cadere, atque ita perire; ex hocne equo, qui, cum equus non eſſet, nomen habebat alienum? aut Philippus haſce in capulo quadrigulas vitare monebatur? quaſi vero capulo ſit occiſus. quid autem magnum, et naufragum illum ſine nomine in rivo eſſe lapſum? quanquam huic quidem hic ſcribit praedictum in aqua eſſe pereundum. ne hercule Icadii quidem praedonis video fatum ullum: nihil enim ſcribit ei praedictum. quid mirum igitur, ex ſpelunca ſaxum in crura ejus incidiſſe? puto enim, etiam ſi Icadius tum in ſpelunca non fuiſſet, ſaxum tamen illud caſurum fuiſſe. nam aut nihil eſt omnino fortuitum, aut hoc ipſum potuit evenire fortunâ. quaero igitur, (atque hoc late pate-

bit) si fati omnino nullum nomen, nulla natura, nulla vis esset, et forte, temere, casu, aut pleraque fierent, aut omnia: num aliter, ac nunc eveniunt, evenirent? quid ergo attinet inculcare fatum, cum sine fato ratio omnium rerum ad naturam fortunamve referatur? Sed Posidonium, sicut aequum est, cum bona gratia dimittamus: ad Chrysippi laqueos revertamur. cui primum quidem de ipsa rerum contagione respondeamus: reliqua postea persequemur. inter locorum naturas quantum interfit, videmus: alios esse salubres, alios pestilentes: in aliis esse pituitosos et quasi redundantes, in aliis exsiccatos atque aridos: multaque sunt alia, quae inter locum et locum plurimum differunt. Athenis tenue caelum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis, itaque pingues Thebani et valentes. tamen neque illud tenue caelum efficiet, ut aut Zenonem quis, aut Arcesilam, aut Theophrastum audiat; neque crassum, ut Nemeâ potius, quam Isthmo victoriam petat. disjunge longius. quid enim loci natura afferre potest, ut in porticu Pompeii potius, quam in campo ambulemus? te-

cum, quam cum alio? Idibus potius, quam Kalendis? ut igitur ad quaſdam res natura loci pertinet aliquid, ad quaſdam autem nihil: ſic affectio aſtrorum valeat, ſi vis, ad quaſdam res; ad omnes certe non valebit. at enim quoniam in naturis hominum diſſimilitudines ſunt, ut alios dulcia, alios ſubamara delectent; alii libidinoſi, alii iracundi, aut crudeles, aut ſuperbi ſint; alii talibus vitiis abhorreant: quoniam igitur, inquit, tantùm natura a natura diſtat, quid mirum eſt, has diſſimilitudines ex differentibus cauſis eſſe factas? Haec diſſerens, qua de re agatur, et in quo cauſa conſiſtat, non videt. non enim, ſi alii ad alia propenſiores ſint propter cauſas naturales et antecedentes, idcirco etiam noſtrarum voluntatum atque appetitionum ſunt cauſae naturales et antecedentes: nam nihil eſſet in noſtra poteſtate, ſi res ita ſe haberet. nunc vero fatemur, acuti hebeteſne, valentes imbecilline ſimus, non eſſe id in nobis. qui autem ex eo cogi putat, ne ut ſedeamus quidem, aut ambulemus, voluntatis eſſe; is non videt, quae quamque rem res conſequatur. ut enim et ingenioſi et tardi ita

naſcantur antecedentibus cauſis, itemque valentes et imbecilli: non ſequitur tamen, ut etiam ſedere, et ambulare, et rem agere aliquam, principalibus cauſis definitum et conſtitutum ſit. Stilponem, Megareum philoſophum, acutum ſane hominem et probatum temporibus illis accepimus. hunc ſcribunt ipſius familiares et ebrioſum et mulieroſum fuiſſe: neque hoc ſcribunt vituperantes, ſed potius ad laudem. vitioſam enim naturam ab eo ſic edomitam et compreſſam eſſe doctrinâ, ut nemo unquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis veſtigium viderit. quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopyrus, phyſiognomon, qui ſe profitebatur hominum mores naturaſque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoſcere? ſtupidum eſſe Socratem dixit, et bardum, quod jugula concava non haberet: obſtructas eas partes et obturatas eſſe dicebat. addidit etiam, mulieroſum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur ſuſtuliſſe. ſed haec ex naturalibus cauſis vitia naſci poſſunt: exſtirpari autem et funditus tolli, ut is ipſe, qui ad ea propenſus fuerit, a tantis vitiis avocetur, non eſt id poſitum

in naturalibus cauſis, ſed in voluntate, ſtudio, diſciplina: quae tolluntur omnia, ſi vis et natura fati ex divinationis ratione firmabitur. Etenim ſi eſt divina- 6
tio, qualibuſnam a perceptis artis proficiſcitur? Percepta appello, quae dicuntur Graece θεωρήματα. non enim credo nullo percepto aut caeteros artifices verſari in ſuo munere, aut eos, qui divinatione utantur, futura praedicere. ſint igitur aſtrologorum percepta hujuſmodi: si quis, verbi causâ, oriente Canicula natus eſt, is in mari non morietur. vigila, Chryſippe, ne tuam cauſam, in qua tibi cum Diodoro, valente dialectico, magna luctatio eſt, deſeras. ſi enim eſt verum, quod ita connectitur, si quis oriente Canicula natus eſt, in mari non morietur: illud quoque verum eſt, si Fabius oriente Canicula natus eſt, Fabius in mari non morietur. pugnant ergo haec inter ſe, Fabium oriente Canicula natum eſſe, et Fabium in mari morituram: et quoniam certum in Fabio ponitur, ortum eſſe eum Canicula oriente, haec quoque pugnant, et eſſe Fabium, et in mari eſſe morituram. ergo haec quoque conjunctio eſt ex repugnantibus, ‘ et

'eſt Fabius, et in mari Fabius morietur:' quod ut propoſitum eſt, ne fieri quidem poteſt. ergo illud, MORIETUR in mari Fabius, ex eo genere eſt, quod fieri non poteſt. omne igitur, quod falſum dicitur in futuro, id fieri non poteſt. At hoc, Chryſippe, minime vis: maximeque tibi de hoc ipſo cum Diodoro certamen eſt. ille enim id ſolum fieri poſſe dicit, quod aut ſit verum, aut futurum ſit verum: et, quidquid futurum ſit, id dicit fieri neceſſe eſſe; et, quidquid non ſit futurum, id negat fieri poſſe. tu, et quae non ſint futura, poſſe fieri dicis, ut frangi hanc gemmam, etiam ſi id nunquam futurum ſit: neque neceſſe fuiſſe Cypſelum regnare Corinthi, quanquam id milleſimo ante anno Apollinis oraculo editum eſſet. at ſi iſta comprobabis divina praedicta; et quae falſa in futuris dicentur, in his habemus, ut ea fieri non poſſint: ut, ſi dicatur, Africanum Carthagine potiturum: et, ſi verè dicatur de futuro, idque ita futurum ſit, dicas eſſe neceſſarium. quae eſt tota Diodori vobis inimica ſententia. etenim ſi illud verè connectitur, si oriente Canicula natus es, in mari non morieris; primumque, quod

eſt in connexo, Natus es oriente Canicula, neceſſarium eſt: (omnia enim vera in praeteritis, neceſſaria ſunt, ut Chryſippo placet, diſſentienti a magiſtro Cleanthe, quia ſunt immutabilia, nec in falſum e vero praeterita poſſunt converti) ſi igitur quod primum in connexo eſt, neceſſarium eſt: fit etiam quod conſequitur, neceſſarium. quanquam hoc Chryſippo non videtur valere in omnibus. ſed tamen, ſi naturalis eſt cauſa, cur in mari Fabius non moriatur, in mari Fabius mori non poteſt. Hoc loco Chryſippus aeſtuans falli ſperat 8
Chaldaeos, caeteroſque divinos, neque eos uſuros eſſe conjunctionibus, ut ita ſua percepta pronuntient, si quis natus eſt oriente Canicula, is in mari non morietur: ſed potius ita dicant, Non et natus eſt quis oriente Canicula, et is in mari morietur. ô licentiam jocularem! ne ipſe incidat in Diodorum, docet Chaldaeos, quo pacto eos exponere percepta oporteat. quaero enim, ſi Chaldaei ita loquantur, ut negationes infinitarum conjunctionum potius, quam infinita connexa ponant: cur idem medici, cur geometrae, cur reliqui facere non poſſint? medicus

in primis, quod erit ei perſpectum in arte, non ita proponet, si cui venae ſic moventur, is habet febrem: ſed potius illo modo, NON ei venae ſic moventur, et febrem is non habet: itemque geometres non ita dicet, ſi in ſphaera maximi ſunt orbes, medii inter ſe dividuntur: ſed potius illo modo: NON et ſunt in ſphaera maximi orbes, et hi non medii inter ſe dividuntur. quid eſt, quod non poſſit iſto modo ex connexo transferri ad conjunctionum negationem? et quidem aliis modis eaſdem res efferre poſſumus. modo dixi, si in ſphaera maximi ſunt orbes, medii inter ſe dividuntur: poſſum dicere, IN ſphaera maximi orbes erunt; poſſum dicere, QUIA in ſphaera maximi orbes erunt. multa genera ſunt enuntiandi, nec ullum diſtortius, quam hoc, quo Chryſippus ſperat Chaldaeos contentos Stoicorum causâ fore. illorum tamen nemo ita loquitur. majus eſt enim has contortiones orationis, quam ſignorum ortus obituſ-
9 que perdiſcere. Sed ad illam Diodori contentionem, quam περὶ δυνατῶν appellant, revertamur: in qua quid valeat id, quod fieri poſſit, anquiritur. placet

igitur Diodoro, id ſolum fieri poſſe, quod aut verum ſit, aut verum futurum ſit. qui locus attingit hanc quaeſtionem, NIHIL fieri, quod non neceſſe fuerit; et, quidquid fieri poſſit, id aut eſſe jam, aut futurum eſſe: nec magis commutari ex veris in falſa ea poſſe, quae futura ſunt, quam ea, quae facta ſunt: ſed in factis immutabilitatem apparere; in futuris quibuſdam, quia non apparent, ne ineſſe quidem videri: ut in eo, qui mortifero morbo urgeatur, verum ſit, HIC morietur hoc morbo: at hoc idem ſi verè dicatur in eo, in quo vis morbi tanta non appareat, nihilo minus futurum ſit. ita fit, ut commutatio ex vero in falſum ne in futuro quidem ulla fieri poſſit. nam, MORIETUR Scipio, talem vim habet, ut quanquam de futuro dicitur, tamen id non poſſit converti in falſum: de homine enim dicitur, cui neceſſe eſt mori. ſic ſi diceretur, MORIETUR noctu in cubiculo ſuo Scipio vi oppreſſus, verè diceretur: id enim fore diceretur, quod eſſet futurum: futurum autem fuiſſe, ex eo, quia factum eſt, intelligi debet. nec magis erat verum, MORIETUR Scipio, quam MORIETUR illo modo: nec minus neceſſe

mori Scipionem, quam illo modo mori: nec magis immutabile ex vero in falſum, Necatus eſt Scipio, quam, Necabitur Scipio: nec, cum haec ita ſint, eſt cauſa, cur Epicurus fatum extimeſcat, et ab atomis petat praeſidium, eaſque de via deducat, et uno tempore ſuſcipiat res duas inenodabiles: unam, ut ſine cauſa fiat aliquid, ex quo exſiſtet, ut de nihilo quippiam fiat; quod nec ipſi, nec cuiquam phyſico placet: alteram, ut, cum duo individua per inanitatem ferantur, alterum e regione moveatur, alterum declinet. licet enim Epicuro, concedenti omne enuntiatum aut verum aut falſum eſſe, non vereri, ne omnia fato fieri ſit neceſſe: non enim aeternis cauſis naturae neceſſitate manantibus verum eſt id, quod ita enuntiatur: Deſcendit in Academiam Carneades: nec tamen ſine cauſis: ſed intereſt inter cauſas fortuitò antegreſſas, et inter cauſas cohibentes in ſe efficientiam naturalem. ita et ſemper verum fuit, Morietur Epicurus, cum duo et ſeptuaginta annos vixerit, Archonte Pitharato, neque tamen erant cauſae fatales, cur ita accideret: ſed quod ita cecidiſſet, certè caſurum,

ſicut cecidit, fuit. nec ii, qui dicunt immutabilia eſſe, quae futura ſint, nec poſſe verum futurum converti in falſum, fati neceſſitatem confirmant, ſed verborum vim interpretantur. at, qui introducunt cauſarum ſeriem ſempiternam, ii mentem hominis voluntate libera ſpoliatam, neceſſitate fati devinciunt. Sed haec hactenus. alia videamus. concludit enim Chryſippus hoc modo, si eſt motus ſine cauſa, non omnis enuntiatio, quod ἀξίωμα dialectici appellant, aut vera, aut falſa erit: cauſas enim efficientes quod non habebit, id nec verum, nec falſum erit: omnis autem enuntiatio aut vera aut falſa eſt: motus ergo ſine cauſa nullus eſt. quod ſi ita eſt, omnia, quae fiunt, cauſis fiunt antegreſſis. id ſi ita eſt, omnia fato fiunt. efficitur igitur, fato fieri, quaecumque fiant. hîc primùm ſi mihi libeat aſſentiri Epicuro, et negare omnem enuntiationem aut veram eſſe, aut falſam: eam plagam potius accipiam, quam fato omnia fieri comprobem. illa enim ſententia aliquid habet diſputationis, haec vero non eſt tolerabilis: itaque contendit omnes nervos Chryſippus, ut perſuadeat, omne

ἀξίωμα aut verum esse, aut falsum. ut enim Epicurus veretur, ne, si hoc concesserit, concedendum sit, fato fieri, quaecumque fiant: (si enim alterutrum ex aeternitate verum sit, esse id etiam certum: et, si certum, etiam necessarium: ita et necessitatem, et fatum confirmari putat) sic Chrysippus metuit, ne, si non obtinuerit, omne, quod enuntietur, aut verum esse, aut falsum; non teneat, omnia fato fieri, et ex causis aeternis rerum futurarum. sed Epicurus declinatione atomi vitari fati necessitatem putat. itaque tertius quidam motus oritur extra pondus et plagam, cum declinat atomus intervallo minimo. id appellat ἐλάχιστον. quam declinationem sine causa fieri si minus verbis, re cogitur confiteri: non enim atomus ab atomo pulsa declinat: nam quî potest pelli alia ab alia, si gravitate feruntur ad perpendiculum corpora individua, rectis lineis, ut Epicuro placet? sequitur enim, ut, si alia ab alia nunquam depellatur, ne contingat quidem alia aliam: ex quo efficitur, ut jam si sit atomus, eaque declinet, declinare sine causa. hanc rationem Epicurus induxit ob eam rem, quod veritus

eſt, ne, ſi ſemper atomus gravitate ferretur naturali ac neceſſaria, nihil liberum nobis eſſet, cum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur. hinc Democritus auctor atomorum accipere maluit, neceſſitate omnia fieri, quam a corporibus individuis naturales motus avellere. Acutius Carneades, qui docebat, poſſe Epicureos ſuam cauſam ſine hac commentitia declinatione defendere. nam cum doceret eſſe poſſe quendam animi motum voluntarium, id fuit defendi melius, quam introducere declinationem, cujus praeſertim cauſam reperire non poſſunt. quo defenſo, facile Chryſippo poſſent reſiſtere. cum enim conceſſiſſent, motum nullum eſſe ſine cauſa, non concederent, omnia, quae fierent, fieri cauſis antecedentibus: voluntatis enim noſtrae non eſſe cauſas externas, et antecedentes. communi igitur conſuetudine ſermonis abutimur, cum ita dicimus, velle aliquid quempiam aut nolle ſine cauſa. ita enim dicimus, 'ſine cauſa,' ut dicamus, ſine externa et antecedenti cauſa, non ſine aliqua. ut cum vas inane dicimus, non ita loquimur, ut phyſici, qui-

bus inane esse nihil placet; sed ita, ut, verbi causâ, sine aqua, sine vino, sine oleo vas esse dicamus: sic, cum sine causa animum moveri dicimus, sine antecedente et externa causa moveri, non omnino sine causa, dicimus. de ipsa atomo dici potest, cum per inane moveatur gravitate et pondere, sine causa moveri, quia nulla causa accedat extrinsecus. rursus autem, ne omnes a physicis irrideamur, si dicamus quidquam fieri sine causa, distinguendum est, et ita dicendum, ipsius individui hanc esse naturam, ut pondere et gravitate moveatur, eamque ipsam esse causam, cur ita feratur. similiter ad animorum motus voluntarios, non est requirenda externa causa. motus enim voluntarius eam naturam in se ipse continet, ut sit in nostra potestate, nobisque pareat: nec id sine causa: ejus enim rei causa, ipsa natura est. quod cum ita sit, quid est, cur non omnis pronuntiatio aut vera aut falsa sit, nisi concesserimus fato fieri quaecumque fiant? quia futura vera, inquit, non possunt esse ea, quae causas, cur futura sint, non habent. habeant igitur causas necesse est ea, quae vera sunt: ita cum

evenerint, fato evenerint. Confectum negotium, ſi quidem tibi concedendum eſt, aut fato omnia fieri, aut quidquam poſſe fieri ſine cauſa. an aliter haec enuntiatio vera eſſe non poteſt, ‘ Capiet Nu‘ mantiam Scipio,’ niſi ex aeternitate cauſa cauſam ſerens hoc erit effectura? an hoc falſum potuiſſet eſſe, ſi eſſet ſexcentis ſeculis ante dictum? et, ſi tum non eſſet vera haec enuntiatio, ‘ Capiet Numantiam ‘ Scipio:’ ne illâ quidem eversâ vera eſt haec enuntiatio, ‘ Cepit Numantiam Sci‘ pio.’ poteſt igitur quidquam factum eſſe, quod non verum fuerit futurum eſſe? nam ut praeterita ea vera dicimus, quorum ſuperiore tempore vera fuerint inſtantia: ſic futura, quorum conſequenti tempore vera erunt inſtantia, ea vera dicemus. nec ſi omne enuntiatum aut verum, aut falſum eſt, ſequitur illico eſſe cauſas immutabiles, eaſque aeternas, quae prohibeant quidquam ſecus cadere, atque caſurum ſit. fortuitae ſunt cauſae, quae efficiant, ut verè dicantur, quae ita dicentur, ‘ Veniet Cato in ſenatum,’ non incluſae in rerum natura atque mundo. et tamen tam eſt immutabile venturum,

cum eſt verum, quàm veniſſe: nec ob eam cauſam fatum, aut neceſſitas extimeſcenda eſt. etenim erit confiteri neceſſe, ſi haec enuntiatio, 'Veniet in Tuſculanum Hor-
'tenſius,' verum non eſt, ſequitur ut falſum ſit. quorum iſti neutrum volunt. quod fieri non poteſt. nec nos impediet illa ignava ratio, quae dicitur. appellatur enim quidam à philoſophis ἀργὸς λόγος, cui ſi pareamus, nihil eſt omnino quod agamus in vita. ſic enim interrogant: ſi fatum tibi eſt, ex hoc morbo convaleſcere; ſive tu medicum adhibueris, ſive non adhibueris, convaleſces. item, ſi fatum tibi eſt, ex hoc morbo non convaleſcere; ſive tu medicum adhibueris, ſive non adhibueris, non convaleſces. et alterutrum fatum eſt: medicum ergo adhibere nihil
13 attinet. Recte genus hoc interrogationis ignavum atque iners nominatum eſt, quod eâdem ratione omnis e vita tolletur actio. licet etiam immutare, ut fati nomen ne adjungas, et eandem tamen teneas ſententiam, hoc modo: ſi ex aeternitate verum hoc fuit, ex iſto morbo convaleſces: ſive adhibueris medicum, ſive non, convaleſces. itemque, ſi ex aeternitate

hoc falsum fuit, ex isto morbo non convalesces: sive adhibueris medicum, sive non adhibueris, non convalesces. deinde caetera. haec ratio a Chrysippo reprehenditur. quaedam enim sunt, inquit, in rebus simplicia, quaedam copulata. simplex est, MORIETUR eo die Socrates: huic, sive quid fecerit, sive non fecerit, finitus est moriendi dies. at si ita fatum sit, NASCETUR Oedipus Laio: non poterit dici, sive fuerit Laius cum muliere, sive non fuerit; copulata enim res est, et 'confata' lis:' sic enim appellat: quia ita fatum sit, et concubiturum cum uxore Laium, et ex ea Oedipum procreaturum. ut si esset dictum, LUCTABITUR Olympiis Milo: et referret aliquis: ERGO, sive habuerit adversarium, sive non habuerit, luctabitur; erraret; est enim copulatum, LUCTABITUR, quia sine adversario nulla luctatio est. omnes igitur istius generis captiones eodem modo refelluntur. sive tu adhibueris medicum, sive non adhibueris, convalesces: captiosum. tam enim est fatale, medicum adhibere, quam convalescere. haec, ut dixi, confatalia ille appellat. Carneades hoc totum genus non probabat, et

nimis inconsiderate concludi hanc rationem putabat: itaque premebat alio modo, nec ullam adhibebat calumniam. cujus erat haec conclusio. ‘si omnia antecedentibus causis fiunt, omnia naturali colligatione conserte contexteque fiunt. quod si ita est, omnia necessitas efficit. id si verum est, nihil est in nostra potestate. est autem aliquid in nostra potestate. at, si omnia fato fiunt, omnia causis antecedentibus fiunt. non igitur fato fiunt, quaecumque fiunt.’ haec arctius adstringi ratio non potest. nam si quis velit idem referre, atque ita dicere: si omne futurum ex aeternitate verum est, ut ita certe eveniat quemadmodum sit futurum, omnia necesse est colligatione naturali conserte contexteque fieri; nihil dicat. multum enim differt, utrùm causa naturalis ex aeternitate futura vera efficiat, an etiam sine aeternitate naturali, futura quae sint, ea vera esse possint intelligi. itaque dicebat Carneades, ne Apollinem quidem futura posse dicere, nisi ea, quorum causas natura ita contineret, ut ea fieri necesse esset. quid enim spectans Deus ipse diceret, Marcellum eum,

qui ter conſul fuit, in mari eſſe periturum? erat quidem hoc verum ex aeternitate, ſed cauſas id efficientes non habebat. ita ne praeterita quidem ea, quorum nulla ſigna, tanquam veſtigia, exſtarent, Apollini nota eſſe cenſebat: quo minus futura. cauſis enim efficientibus quamque rem cognitis, poſſe denique ſciri, quid futurum eſſet. ergo nec de Oedipode potuiſſe Apollinem praedicere, nullis in rerum natura cauſis praepoſitis, cur ab eo patrem interfici neceſſe eſſet: nec quidquam hujuſmodi. Quocirca ſi Stoicis, qui omnia fato fieri dicunt, conſentaneum eſt hujuſmodi oracula, caeteraque, quae ad divinationem pertinent, comprobare: iis autem, qui, quae futura ſunt, ea vera eſſe ex aeternitate dicunt, non idem dicendum eſt: vide, ne non eadem ſit illorum cauſa, et Stoicorum. hi enim urgentur anguſtius; illorum ratio ſoluta ac libera eſt. quod ſi concedatur, nihil poſſe evenire, niſi cauſa antecedente: quid proficiatur, ſi ea cauſa non ex aeternis cauſis apta dicatur? Cauſa autem ea eſt, quae id efficit, cujus eſt cauſa; ut vulnus, mortis; cruditas, morbi; ignis, ardoris. ita-

que non ſic cauſa intelligi debet, ut, quod cuique antecedat, id ei cauſa ſit, ſed quod cuique efficienter antecedat: nec, quòd in campum deſcenderim, id fuiſſe cauſae, cur pila luderem: nec Hecubam, cauſam interitûs fuiſſe Trojanis, quod Alexandrum genuerit: nec Tyndareum Agamemnoni, quod Clytaemneſtram. hoc enim modo viator quoque bene veſtitus cauſa graſſatori fuiſſe dicetur, cur ab eo ſpoliaretur. ex hoc genere illud eſt Ennii,

Utinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Caeſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes!

licuit vel altius, utinam ne in Pelio nata ulla unquam eſſet arbor! etiam ſuprà, utinam ne eſſet mons ullus Pelius! ſimiliterque ſuperiora repetentem regredi infinite licet.

Neve inde navis inchoandae exordium coepiſſet.

quorſum haec praeterita? quia ſequitur illud,

Nam nunquam hera errans mea, domo efferret pedem,
Medea, animo aegro, amore ſaevo ſaucia,

non ut eae res cauſam afferrent amoris. Intereſſe autem aiunt, utrùm ejuſmodi 16
quid ſit, ſine quo aliquid effici non poſſit, an ejuſmodi, quo aliquid effici neceſſe ſit. nulla igitur earum eſt cauſa, quoniam nulla eam rem ſua vi efficit, cujus dicitur cauſa. nec id, ſine quo quippiam non fit, cauſa eſt: ſed id, quod cum acceſſit, id, cujus cauſa eſt, efficit neceſſariò. nondum enim ulcerato ſerpentis morſu Philoctetâ, quae cauſa in rerum natura continebatur, fore, ut is in inſula Lemno linqueretur? poſt autem cauſa fuit propior, et cum exitu junctior. ratio igitur eventûs aperit cauſam. ſed ex aeternitate vera fuit haec enuntiatio: Relinquetur in inſula Philoctetes. nec hoc ex vero in falſum poterat converti. neceſſe eſt enim in rebus contrariis duabus, (contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid, alterum negat) ex his igitur neceſſe eſt, invito Epicuro, alterum verum eſſe, alterum falſum: ut, Sauciabitur Philoctetes, omnibus ante ſeculis verum fuit: Non ſauciabitur, falſum. nisi fortè volumus Epicureorum opinionem ſequi, qui tales enuntiationes nec veras, nec falſas

esse dicunt: aut, cum id pudet, illud tamen dicunt, quod est impudentius, veras esse ex contrariis disjunctiones; sed quae in his enuntiata essent, eorum neutrum esse verum. ô admirabilem licentiam, et miserabilem inscientiam differendi! si enim aliquid in eloquendo nec verum, nec falsum est, certe id verum non est. quod autem verum non est, quî potest non falsum esse? aut quod falsum non est, quî potest non verum esse? tenebitur id, quod a Chrysippo defenditur; Omnem enuntiationem aut veram, aut falsam esse: ratio ipsa coget, et ex aeternitate quaedam vera esse, et ea non esse nexa causis aeternis,
17 et a fati necessitate esse libera. Ac mihi quidem videtur, cum duae sententiae fuissent veterum philosophorum, una eorum, qui censerent omnia ita fato fieri, ut id fatum vim necessitatis afferret, in qua sententia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit: altera eorum, quibus viderentur sine ullo fato esse animorum motus voluntarii: Chrysippus, tanquam arbiter honorarius, medium ferire voluisse. sed applicat se ad eos potius, qui necessitate motûs animos libera-

tos volunt. dum autem verbis utitur ſuis, delabitur in eas difficultates, ut neceſſitatem fati confirmet invitus. atque hoc, ſi placet, quale ſit, videamus in aſſenſionibus, quas prima oratione tractavi. eas enim veteres illi, quibus omnia fato fieri videbantur, vi effici et neceſſitate dicebant. qui autem ab his diſſentiebant, fato aſſenſiones liberabant; negabantque, fato aſſenſionibus adhibito, neceſſitatem ab his poſſe removeri: iique ita diſſerebant. ‘ſi omnia fato fiunt, omnia fiunt ‘cauſa antecedente: et, ſi appetitus; illa ‘etiam, quae appetitum ſequuntur. ergo etiam aſſenſiones. at, ſi cauſa appetitûs non eſt ſita in nobis, ne ipſe quidem appetitus eſt in noſtra poteſtate. ‘quod ſi ita eſt, ne illa quidem, quae appetitu efficiuntur, ſunt ſita in nobis. ‘non ſunt igitur neque aſſenſiones, neque actiones in noſtra poteſtate. ex quo ‘efficitur, ut nec laudationes juſtae ſint, ‘nec vituperationes, nec honores, nec ‘ſupplicia.’ quod cum vitioſum ſit, probabiliter concludi putant, non omnia fato fieri, quaecumque fiant. Chryſippus autem cum et neceſſitatem impro-

baret,et nihil vellet ſine praepoſitis cauſis evenire, cauſarum genera diſtinguit, ut et neceſſitatem effugiat,et retineat fatum. cauſarum enim, inquit, aliae ſunt perfectae et principales: aliae adjuvantes et proximae. quamobrem cum dicimus,omnia fato fieri cauſis antecedentibus, non hoc intelligi volumus, cauſis perfectis et principalibus, ſed cauſis adjuvantibus, antecedentibus, et proximis. itaque illi rationi, quam paulo ante concluſi, ſic occurrit: si omnia fato fiant, ſequi illud quidem,ut omnia cauſis fiant antepoſitis; verùm non principalibus et perfectis, ſed adjuvantibus et proximis. quae ſi ipſae non ſint in noſtra poteſtate,non ſequitur, ut ne appetitus quidem ſit in noſtra poteſtate. at hoc ſequeretur, ſi omnia perfectis et principalibus cauſis fieri diceremus, ut, cum hae cauſae non eſſent in noſtra poteſtate, ne ille quidem eſſet in noſtra poteſtate. quamobrem qui ita fatum introducunt, ut neceſſitatem adjungant, in eos valebit illa concluſio. qui autem cauſas antecedentes non dicent perfectas, neque principales, in eos nihil valebit. quod enim dicantur aſſenſiones

fieri cauſis antepoſitis, id quale ſit, facile a ſe explicari putant. nam quanquam aſſenſio non poſſit fieri niſi commota viſo: tamen cum id viſum proximam cauſam habeat, non principalem, hanc habet rationem (ut Chryſippus vult) quam dudum diximus, non ut illa quidem fieri poſſit nulla vi extrinſecus excitata, (neceſſe eſt enim aſſenſionem viſo commoveri) ſed revertitur ad cylindrum, et ad turbinem ſuum, quae moveri incipere, niſi pulſa, non poſſunt. id autem cum accidit, ſuapte natura, quod ſupereſt, et cylindrum volvi, et verſari turbinem putat. Ut igitur, inquit, qui protruſit cylin- 19
drum, dedit ei principium motionis, volubilitatem autem non dedit: ſic viſum objectum imprimet illud quidem, et quaſi ſignabit in animo ſuam ſpeciem: ſed aſſenſio noſtra erit in poteſtate: eaque, quemadmodum in cylindro dictum eſt, extrinſecus pulſa, quod reliquum eſt ſuapte vi et natura movebitur. quod ſi aliqua res efficeretur ſine cauſa antecedente, falſum eſſet omnia fato fieri. ſin omnibus, quaecumque fiunt, veriſimile eſt cauſam antecedere; quid afferri poterit, cur non

omnia fato fieri fatendum ſit; modo intelligatur, quae ſit cauſarum diſtinctio ac diſſimilitudo? haec cum ita ſint a Chryſippo explicata, ſi illi, qui negant aſſenſiones fato fieri, fateantur tamen eas, ſine viſo antecedente fieri; alia ratio eſt. ſed ſi concedunt anteire viſa, nec tamen fato fieri aſſenſiones, quod proxima illa et continens cauſa non moveat aſſenſionem: vide, ne idem dicant. neque enim Chryſippus concedens aſſenſionis proximam et continentem cauſam eſſe in viſo poſitam, eam cauſam ad aſſentiendum neceſſariam eſſe concedet, ut, ſi omnia fato fiant, omnia fiant cauſis antecedentibus et neceſſariis: itemque illi, qui ab hoc diſſentiunt, confitentes non fieri aſſenſiones ſine praecurſione viſorum, dicent, ſi omnia fato fierent ejuſmodi, ut nihil fieret, niſi praegreſſione cauſae, confitendum eſſe fato fieri omnia. ex quo facile intellectu eſt, quoniam utrique, patefacta atque explicata ſententia ſua, ad eundem exitum veniant, verbis eos, non re diſſidere. omninoque cum haec ſit diſtinctio, ut quibuſdam in rebus verè dici poſſit, cum hae cauſae antegreſſae ſint, non eſſe in no-

ſtra poteſtate, quin illa eveniant, quorum cauſae fuerint: quibuſdam autem in rebus, cauſis antegreſſis, in noſtra tamen eſſe poteſtate, ut aliud aliter eveniat: hanc diſtinctionem utrique approbant. ſed alteri cenſent, quibus in rebus cum cauſae anteceſſerint, ita, ut non ſit in noſtra poteſtate, ut aliter illa eveniant, illas fato fieri: quae autem in noſtra poteſtate ſint, ab his fatum abeſſe * * * Hoc modo hanc cauſam diſceptari oportet; non ab atomis errantibus, et de via declinantibus praeſidium petere. declinat, inquit, atomus. primùm cur? aliam enim quandam vim motûs habebunt a Democrito impulſionis, quam plagam ille appellat: a te, Epicure, gravitatis et ponderis. quae ergo nova cauſa in natura eſt, quae declinet atomum? aut num ſortiuntur inter ſe, quae declinet, quae non? aut cur minimo declinent intervallo, majore non? aut cur declinent uno minimo, non declinent duobus aut tribus? optare hoc quidem eſt, non diſputare. nam neque extrinſecus impulſam atomum loco moveri et declinare dicis: neque in illo inani, per quod feratur atomus, quidquam fuiſſe

cauſae, cur ea non e regione ferretur: nec in ipſa atomo mutationis aliquid factum eſt, quamobrem naturalem ſui ponderis motum non teneret. ita cum attuliſſet nullam cauſam, quae iſtam declinationem efficeret; tamen aliquid ſibi dicere videtur: cum id dicat, quod omnium mentes adſpernentur ac reſpuant. nec vero quiſquam magis confirmare mihi videtur non modo fatum, verum etiam neceſſitatem et vim omnium rerum, ſuſtuliſſeque motus animi voluntarios; quàm hic, qui aliter obſiſtere fato fatetur ſe non potuiſſe, niſi ad has commentitias declinationes confugiſſet. nam, ut eſſent atomi, quas quidem eſſe, mihi probari nullo modo poteſt: tamen declinationes iſtae nunquam explicarentur. nam ſi atomis, ut gravitate ferantur, tributum eſt neceſſitate naturae, quod omne pondus nulla re impediente moveatur et feratur neceſſe eſt: illud quoque neceſſe eſt, declinare quibuſdam atomis, vel, ſi volunt, omnibus naturaliter ******

Multa deſiderantur.

EXCUDEBANT GLASGUAE
ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLVIII.